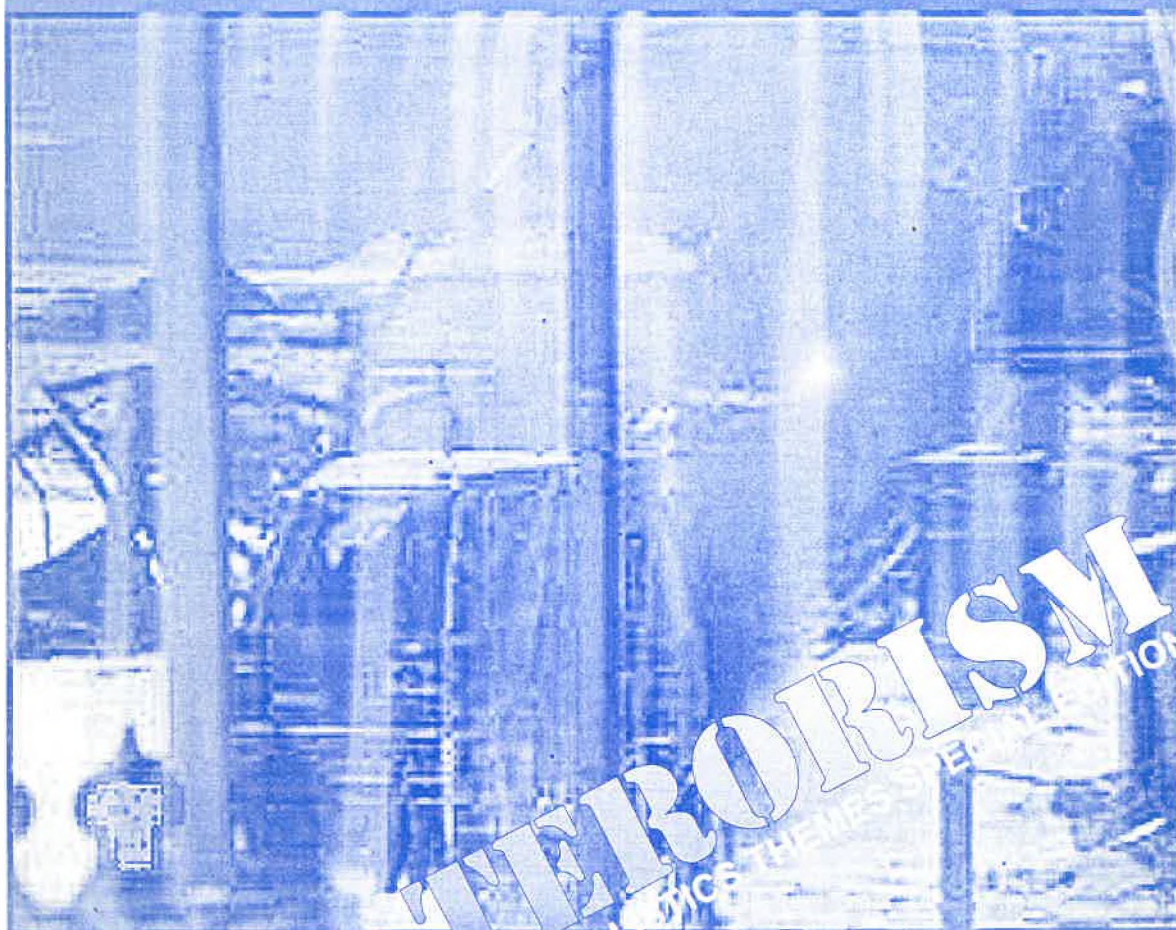

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET KRIMINALISTIČKIH NAUKA

TERORIZAM

SPECIJALNO IZDANJE ČASOPISA KRIMINALISTIČKE TEME

Sarajevo, decembar, 1999.

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET
KRIMINALISTIČKIH NAUKA
S A R A J E V O

TERORIZAM

SPECIJALNO IZDANJE ČASOPISA
KRIMINALISTIČKE TEME

SARAJEVO, DECEMBAR, 1999.

KRIMINALISTIČKE TEME

časopis za kriminalističku teoriju i praksu

TERORIZAM

specijalno izdanje

IZDAVAČ:

Univerzitet u Sarajevu
Fakultet kriminalističkih nauka

ZA IZDAVAČA:

Prof. dr. Ibrahim Bakić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:

Prof. dr. Alija Ramljak

SEKRETAR REDAKCIJE:

mr. Borislav Petrović

UREĐIVAČI ODBOR:

Hajrija Čolić-Sijerčić, Mujo Hasković, Šemsudin Lejlić,
Ramo Masleša, Duško Modly, Muslija Muhović,
Borislav Petrović, Alija Ramljak

LEKTOR:

Mevlida Duraković – Pekmez

ADRESA ČASOPISA:

Zmaja od Bosne 8, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Telefon: +387 (0)71 445 453, 260 850
Fax: +387 (0)71 665 461

DTP:

Eldin Mulić

ŠTAMPA:

Štamparija "DADO"

TIRAŽ:

1000

Prof. dr Ibrahim Bakić

UZ TEMATSKI BROJ O TERORIZMU

Fenomen terorizma je sa stanovišta nauke i društvene teorije pojava novijeg datuma. Ona se problematizira tek u 20. stoljeću, a naročito u drugoj polovici 20. stoljeća. To govori da je pojava terorizma uslovljena sa opštim, a naročito naučno-tehnološkim razvojem čovječanstva i stvaranjem nove socijalne i političke strukture društva. Naravno, o nekim oblicima terorizma može se govoriti i ranije ali su se oni najčešće utapali u oblike nasilja tako da ni nauka; niti kriminološka, niti pravna, a niti sociološka taj problem nisu izdvajali iz okvira nasilja uopšte. Njegova bi se geneza stoga mogla vezivati za onaj nivo naučno-tehnološke razvijenosti društva koji omogućuje i nove tipove socijalne i političke struktuiranosti društva. To znači da je formiranje terorizma kao zasebne društvene pojave unutar nasilja uslovljeno i onim socijalnim i političkim protivrječnostima i konfliktima koji su strukturalno određeni interesima i ciljevima ne samo primarnih već i sekundarnih društvenih grupa u očuvanju postojećih ili ostvarivanju novih pozicija na ljestvici društvene hijerarhije.

Terorizam je, dakle, pojava koja je društveno uslovljena i generiraju je faktori društvene strukture određenog društva ali i faktori strukture međunarodnog poretka. Unutar tih dviju struktura i između njih generiraju se sadržaji i forme terorističkog djelovanja. Neposredni povod za to i sa socijalnog i sa političkog i idejnog stanovišta jeste diskrepancija između stvarnih mogućnosti pojedinaca i društvenih grupa da se u sistemu jednakih šansi uključe u normalne tokove na putu do postavljenih životnih ciljeva. Oni pojedinci i društvene grupe, kako je i američki sociolog Robert K. Merton isticao koji nisu u mogućnosti da normalnim korespondiranjem sa matičnom kulturom tj. sa društvenim vrijednostima i normativnim poretkom društva, rade na ostvarivanju svojih životnih ciljeva najčešće su skloni i pribjegavaju odbacivanju i matične kulture i životnih ciljeva (koje je postavilo određeno društvo) formirajući vlastite životne ciljeve, vlastitu subkulturu i vlastita sredstva za njihovu realizaciju. Taj čin "pobune" i odbacivanja ciljeva i sredstava najčešće se može označiti terorizmom u fenomenološkom smislu, a primjena sredstava u tom cilju kao terorizam u instrumentalnom smislu. Dakle, terorizam se danas najčešće može promatrati na dvije ravni: fenomenološkoj (pojavnj) i instrumentalnoj (problemskoj).

U nedostatku istraživanja terorizma i na jednoj i drugoj ravni u literaturi danas susrećemo različita gledišta i tumačenja koja mu najčešće pristupaju u reduciranom poimanju i interpretaciji svodeći ga najčešće na destrukciju. Savremeni pojavni oblici terorizma, međutim upućuju na potrebu sagledavanja šire socijalne osnove i aspekata terorizma. U tom cilju učinjen je pokušaj da se na temelju aktualnih dimenzija i oblika terorističkog djelovanja koji su prepoznatljivi u svijetu i kod nas, rasvijetle bar neki aspekti terorizma danas i naročito teorijske i metodološke kontroverze koje u vezi s tim postoje.

Međunarodni okrugli sto "Terorizam danas" kojeg je Fakultet kriminalističkih nauka organizirao od 19. do 21. 12. 1998. godine u Tuzli, jeste prvi pokušaj da se saberu teorijska saznanja i empirijska iskustva o terorizmu. Radovi (referati, saopštenja i diskusije) na ovom međunarodnom okruglom stolu pokazali su svu teorijsku i metodološku slojevitost problema i njegovu naučnu višedimenzionalnost te istraživačku insuficijentnost problema. Ipak, prilozi sa naučnog skupa koje objavljujemo u tematskom bloku časopisa "Kriminalističke teme" pružaju skroman, ali i prvi put značajan uvid u naučne i stručne informacije o terorizmu i upućuju na pravce naučnoistraživačkog i stručnog djelovanja.

Prof. dr Omer Ibrahimagić

POLITIČKI TERORIZAM U BOSNI

Prvo da kažem nešto o pojmu terorizma i njegovom istraživanju. Terorizam je individualna ili grupna kriminalna djelatnost, najčešće motivirana koristoljubljem ili postizanjem određenih političkih ciljeva. Uzroci terorizma su dublji i treba ih primjenom naučne metodologije istraživati. Mi danas u Bosni i Hercegovini nemamo ni jedne naučne institucije koja se bavi ovim istraživanjima. S obzirom na kompleksnost uzroka pojavi terorizma bit će neophodna multidisciplinarna istraživanja. Zato bi najbolje rješenje bilo da se osnuje zaseban naučni institut koji će se baviti istraživanjem terorizma. Ovo bi mogao biti i inicijalni prijedlog sa ovog okruglog stola upućen bosanskim državnim institucijama i međunarodnim organizacijama u BiH koje se bave implementacijom Mirovnog sporazuma za BiH.

Terorizam je i u ranijem sistemu bio inkriminiran u KZ, član 125, kojeg je preuzela Bosna i Hercegovina. Međutim, njegova inkriminacija je veoma uska i odnosi se na terorizam protiv osnova državnog uređenja i sigurnosti države. S obzirom na ideološki karakter bivšeg sistema zaštićene su bile samo osnove socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja i sigurnost SFRJ, u čijem nazivu je bio ugrađen taj vrijednosni sistem.

Težište inkriminacije bilo je na "neprijateljskim" pobudama prema SFRJ - izraženim izazivanjem eksplozije, požara ili preduzimanjem neke druge općeopasne radnje ili akta nasilja kojima može da stvori osjećanje lične nesigurnosti kod građana ili grupe građana. Posebno težak oblik ovog krivičnog djela, za koji je predviđena i mogućnost izricanja smrtne kazne, postojao je ako je djelo imalo za posljedicu smrt nekog lica, ili je izazvalo opasnost za život ljudi, ili je praćeno velikim razaranjima, ili je dovelo do ugrožavanja sigurnosti, ekonomske ili vojne snage zemlje, ili je učinjeno za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti, ili u drugim osobito teškim slučajevima. Zbog posebne društvene opasnosti samog pripremanja ovog djela kažnjive su i pripremne radnje, kao i stvaranje svakog udruženja radi izvršenja ovog djela. (Pravna enciklopedija, Savremena administracija, 1989. Beograd, str. 1691). U 1990. godini u KZ je inkriminiran i međunarodni terorizam.

Poslije iskustva koje je Bosna preživjela u vrijeme dvostruke agresije i spleta različitih političkih interesa u Bosni, kao i izvršenih društvoekonomskih promjena u državnom uređenju i političkom sistemu, treba bitno redefinirati navedene inkriminacije terorizma. Posebno političkog terorizma. S obzirom na multietničku strukturu stanovništva Bosne i Hercegovine, i da je ona agresijom na Bosnu i Hercegovinu bila bitno ugrožena, domaće i međunarodne snage koje su se usmjerile protiv multietničke Bosne, ni ubuduće neće mirovati i predstavljat će stalnu opasnost za njenu političku, pa time i ekonomsku i socijalnu stabilnost. Cilj im je dokazati nemogućnost postojanja takve multietničke Bosne, a time i ostvarivanje planova za njenu fizičku podjelu i politički nestanak kao nezavisne države. Ne treba zaboraviti da su ti politički programi stari najmanje stopedeset godina, da su praktično, ne znam po koji put, aktuelizirani za vrijeme nedavne agresije i da će i ubuduće, u stoljeću pred nama, također biti aktuelni.

Postojale su i postoje i danas niz tajnih i javnih organizacija koje rade o glavi Bosne i protiv bosanskih ljudi. Tajna teroristička organizacija "Crna ruka" i srpska nacionalistička organizacija "Mlada Bosna", koja je do nedavno imala i svoj muzej usred Sarajeva, u svome programu su imale prisilno prisajedinjenje Bosne velikoj Srbiji.

Pređ kraj XIX i početkom ovog stoljeća tom projektu je smetala Austrougarska, pa je terorističkim aktom u Sarajevu 1914. uklonjen austrijski prijestolonasljednik Franc Ferdinand, od strane srpskih terorista "Mlade Bosne". Za ostvarenje nešto mlađeg projekta velike Hrvatske zasmetao je kralj Aleksandar, pa su ga terorističkim aktom 1934. u Marselju, uklonili hrvatski ustaški teroristi. Da bi velikosrpski i velikohrvatski nacionalisti mogli 1939. godine, ne pitajući Bošnjake, podijeliti Bosnu između sebe, bilo je potrebno ukloniti, u još nedovoljno razjašnjenim okolnostima, njihovog političkog vođu Mehmeda Spahu.

O srpskom četničkom pokretu da i ne govorimo. On, ne samo da se služio terorom, već je svaki put kad mu se pružila prilika vršio i genocid nad bošnjačkim narodom. Na istoj političkoj matrici, s druge strane, teror je činio i hrvatski ustaški pokret izvršivši i genocid nad bosanskim Srbima i zločine nad bosanskim antifašistima 1941-1945. godine.

Nakon nedavne brutalne agresije na Bosnu i Hercegovinu, kojom je trebalo da se provede nova podjela Bosne i Hercegovine prema projektu iz Karađorđeva, ulazimo u period finog suptilnog tkanja terorističke mreže u Bosni. U tome će glavnu izvršnu ulogu imati obavještajne službe država nenaklonjenih integritetu Bosne potpomognutih službama crne

internacionale, uz čiju će pomoć biti upotrijebljeni, pored domaćih, najpoznatiji svjetski teroristi, kao što je Handala i dr.

Terorizam je danas, pored onog ideološki čistog, postao industrija koja posluje na principu profita. Teroristi nemaju države i nacije, oni znaju samo za profit i ko plati više. Za to se naša zemlja mora adekvatno pripremiti da bi odgovorila tom izazovu. Bosna će i u narednom periodu biti interesantno terorističko tržište, tim prije što ima širom otvorene i nekontrolirane državne granice i političku podršku od strane njoj ne naklonjenih zemalja. Zato svaka zgrada i spomenik dignuti u zrak i svaki nevino ubijeni građanin izvršeni su s ciljem da se ubije multietnička Bosna. Oni znaju da bez multietničkog bosanskog društva neće biti ni Bosne kao države.

Zato ne treba očekivati brzo smirivanje političkog potresa u Bosni i Hercegovini izazvanog agresijom. Razlog tome je što međunarodna zajednica nije dozvolila da glavni izazivači tog potresa budu vojnički pobjeđeni već ih je proizvela u mirotvorne pregovarače, a domaće izvođače radova promovirala u vrh bosanske političke vlasti. Možda, međunarodna zajednica poznaje šifru, kako će proizvođače političkog terora i izvršioce genocida učiniti kooperativnim demokratima, kao što je nedavno Ljubišu Savića-Mauzera bijeljinskog i brčanskog koljača proizvela za posmatrača izbora u Danskoj. U nešto više od godinu dana u organizaciji OSCE imali smo dva redovna i jedan vanredni krug izbora u Bosni i Hercegovini. U 1998. i 1999. godini očekuje nas još po jedan izborni krug. Možda će se poslije svih ovih izbora dogoditi još jedno čudo, pored čuda bosanskog otpora, demokratsko čudo legalnog i legitimnog dolaska i silaska sa vlasti u Bosni i Hercegovini, nakon više od pet stotina godina vladavine autokratskih režima u njoj i njenom političkom okruženju.

Nema te policije na svijetu koja se može uspješno suprostaviti suzbijanju političkog terorizma, ako nema razvijenog demokratskog okruženja i političke podrške. Nije dovoljno to okruženje postići samo u Bosni, već i u njenom susjedstvu. U tom smislu, postaje prioritetno za suzbijanje političkog terorizma u Bosni funkcioniranje demokratski izabrane vlasti na cijelom području Bosne i Hercegovine i na svim njenim nivoima. Tek kada bude vlast normalno funkcionirala: zakonodavna, izvršna i sudska, tek tada će biti moguće sistematski i sistematično se suprotstaviti svakom vidu terorizma, pa time i političkom terorizmu. U tom smislu sa ovog okruglog stola treba pred međunarodnu zajednicu i državne institucije Bosne i Hercegovine postaviti zahtjev da se pri Ministarstvu za civilne poslove i komunikacije Vijeća ministara BiH osnuje jedinstvena državna obavještajna služba, jedinstvena policijska kontrola prelazaka državne

granice i zaštite državnih institucija i diplomatskih predstavništava u Bosni i Hercegovini. Prema Ustavu Bosne i Hercegovine te poslove ne mogu obavljati entitetske i kantonalne policije i službe.

U tom pogledu je danas situacija katastrofalna. Politička vlast na nivou države, jedva da se može takvom nazvati. U Republici Srpskoj vlast je podijeljena između Pala i Banjaluke i samo se čeka prilika kad će jedna drugu sebi potčiniti. U Federaciji bošnjačka i hrvatska komponenta vlasti su na nivou Federacije razroke, a na terenu kantona i općina svaka se drži onoga što je u ratu stekla. Saradnja političkih vlasti, pa time i izvršnih i sudskih, između entiteta pokušava se uzdići maltene na nivo kao da se radi o dvjema suverenim državama, a ne o saradnji između dva entiteta u istoj državi, koja jedina ima međunarodni subjektivitet. Nije čudo da u takvim političkim uslovima teroristi svake fele kolo vode.

Ono što može da zabrinjava u današnjem političkom trenutku Bosne i Hercegovine i što može ohrabriti terorizam jeste odsustvo političke volje kod političkih rukovodstava da Mirovnim sporazumom dogovoreno i potpisano ne provode u život. Naime, da bi se održali na vlasti političari još ne odustaju od svojih projekata koji su ih uveli u rat, genocid i opće rušilačko stanje kakvo se može porediti sa najbarbarskijim postupcima poznatim u predcivilizacijskom periodu ljudske historije. Zbog svojih sebičnih interesa i mitskih projekata u stanju su vlastiti narod dovesti na ivicu ponora i biološkog opstanka, što objektivno promovira terorizam kao metod.

Političko stanje ocrtano u ovom izlaganju, moglo bi izgledati bezizlazno. Međutim, izlaz ipak postoji. On se nazire u otvorenosti bosanskog društva i iznošenju na brisani prostor svih političkih opcija, koje će uz osiguranje demokratske procedure, nalaziti svoju političku potvrdu, ili će biti poražene. Uz konstruktivnu pomoć međunarodne zajednice, Bosna će jedino tako moći opstati kao država svih njenih građana-državljana i postati zdravo društvo.

Naši susjedi u okruženju moraju se naviknuti da je Bosna danas politički definiran i međunarodno priznat suvereni državni teritorij, čime je prestala biti njihovo slobodno lovište. Tu činjenicu garantira međunarodna zajednica i Bosni su otvoreni svi danas poznati vojni, politički i ekonomski integracioni procesi u Evropi i svijetu. Bosanski Srbi, Bosanski Hrvati i Bošnjaci, građani su i državljani Bosne i pod njenom su državnom zaštitom. Oni treba da prestanu biti topovsko meso, kao što su bili u vrijeme osmanske i austrougarske carevine u njihovim imperijalnim planovima, ali i topovsko meso za ostvarivanje mitskih projekata velike Srbije i velike Hrvatske.

Terorizmu u Bosni suziti će se prostor, ako Bosanci, bez obzira na svoju etnokulturnu i konfesionalnu pripadnost budu okrenuti punim licem prema Bosni kao svojoj domovini, i da u njoj ostvaruju svoje državno pravo kao njeni građani i državljani, a ne da gledaju preko tarabe u susjedne države, jer one nisu i njihove domovine. Očuvanje svoga duhovnog i intelektualnog identiteta, ne bi trebalo da dovodi u pitanje teritorijalni integritet Bosne, do zatvaranja u uska nacionalna geta i nacionalne političke homogenizacije, koja bi u Bosanskom Srbinu, Bosanskom Hrvat i Bošnjaku pobrisala subjektivitet političkog građanina, kojim se ne postaje samo građaninom Bosne već građaninom Evrope i svijeta.

Da zaključim: U Bosni će politički terorizam danas i sutra biti u upravnoj srazmjeri sa političkom stabilnošću Bosne i Hercegovine i demokratskoj razvijenosti njenih institucija. Što bude manje političke stabilnosti i demokratije, postojat će veće pretpostavke za različite manifestacije političkog terorizma i obrnuto. Zato znamo šta nam je činiti da bi ga preduprijedili, prije nego što nastane.

Prof. dr Vladimir Obradović

TIPOLOGIJA TERORIZMA I KARAKTERISTIKE POSTRATNOG TERORIZMA

R E Z I M E

Ovaj sistemski pregledni članak o terorizmu bavi se problemom njegove definicije i tipologije, te daje prikaz recentnih podataka i rezultata istraživanja ove sigurnosne pojave koja naročito ugrožava stabilnost mladih nacionalnih država.

Suvremeni terorizam prestankom hladnog rata postaje "fenomen sive zone" u koju pored njega spadaju buntovništvo, ratno huškaštvo, militantni fundamentalizam i nacionalizam, etničko čišćenje, građanski ratovi, ali i operacije organiziranog kriminala. Posebno je u članku dan djelomičan prikaz rezultata originalnog istraživanja ratnog i post ratnog terorizma sa utvrđivanjem zajedničkih karakteristika počinjenih djela i počinitelja kriminalnog terorizma i zločina iz mržnje.

S obzirom na aktualnost ove pojave u Bosni i Hercegovini informacije i rezultati istraživanja izneseni u članku imaju komparativnu vrijednost i mogu biti poticajni za izučavanje "fenomena sive zone" na cjelokupnom teritoriju Bosne i Hercegovine.

PROBLEM DEFINIRANJA TERORIZMA

Pod pojmom terora (lat.terror, terroris = strah užas franc. terreur = sijanje straha) shvaćamo stanje straha i užasa, ali i postupke - aktivnosti kojima se strah izaziva kod civilnog stanovništva. Te aktivnosti obavezno uključuju neku vrstu nasilja, najčešće ekstremnog tipa, koje je usmjereno na izazivanje straha i slamanje otpora radi ostvarivanja manje ili više jasno određenog političkog cilja. Danas je teror ušao u praksu određenih političkih i parapolitičkih snaga, kao osmišljeno i sistematski razvijano djelovanje koje (bi) treba (lo) pomoći ostvarenju njihovih političkih ciljeva i

propagandnih nakana. U pojmovnoj osnovi terorizma leži primjena takvog nasilja koje svojom okrutnošću užasava i zastrašuje. To se ogleda u sljedeće dvije općeprihvaćene definicije terorizma; "pojam terorizma znači smišljeno, politički motivirano nasilje učinjeno protiv neborbenih ciljeva od strane subnacionalnih skupina ili tajnih agenata, obično sa namjerom da se utječe na javnost".¹

Za američki FBI "terorizam je nezakonita primjena sile ili nasilja protiv osoba ili imovine kako bi se zastrašilo ili na nešto prisililo vladu, civilno stanovništvo ili bilo koji dio društva radi ostvarivanja političkih i društvenih ciljeva". Niže citirani autor (W. Laqueur) navodi svoju sažetu definiciju; "Terorizam predstavlja nezakonitu primjenu nasilja za postizanje političkog cilja pri čemu stradaju nedužni ljudi", ali, praveći analizu sadržaja, izbrojao je 109 definicija terorizma koje su se pojavile u znanstvenoj i stručnoj javnosti od 1936 - 1981. godine.² Walter Laqueur "Reflection on Terrorism".1986.g.

Zanimljivo je navesti i mišljenje A.Rubina³ koji tvrdi da ne treba raspravljati o terorizmu kao općoj pojavi, već da je ono o čemu se pod tim pojmom raspravlja neko konkretno djelo koje počinitelj, zakonodavac ili države, koje zaključuju međunarodni ugovor, definiraju kao terorističko djelo iz određenih razloga. Teškoće i nesuglasja oko definiranje terorizma proizlaze s jedne strane zbog toga što se terorizmom obuhvaćaju različiti akti nasilja i ugrožavanja ljudskih prava i života, kao i njihovih zajedničkih i individualnih dobara, a ovi akti su toliko raznovrsni da ih je teško podvesti pod neki zajednički nazivnik. S druge strane političko nesuglasje oko određenja što sve spada u međunarodni terorizam još uvijek je znatno prisutno, jer se teško povlači granica između "boraca za slobodu" i "terorista" u mnogim konkretnim društveno političkim uvjetima i konfliktnim međunarodnim odnosima.⁴

No međunarodna zajednica suočena sa izrazitim porastom terorističkih aktivnosti 70-ih i 90-ih godina definirala je "međunarodni terorizam kao posebnu grupu međunarodnih kaznenih djela, veoma teških po ispoljenoj

¹ Patterns of Global Terrorism 1994. US Department of State 1995. g.

² Walter Laqueur "Reflection on Terrorism." 1986.g.

³ Katarina Tomaševski "Izazov terorizma" 1983.g. "Mladost" Bgd.

⁴ O tome svjedoči izjava izraelskog premijera Netanyakua (1986.) gdje ukazuje da "za jedne je jedan čovjek terorist, a za druge borac za slobodu, a to je lažna simetrija". Također je poznato da su "za vrijeme II svjetskog rata članovi pokreta otpora u okupiranoj Francuskoj sistematski ubijali njemačke žene i djecu" F.Hagan 1997.p 165

društvenoj opasnosti, za koja je svojstveno da su svjesno poduzeti akti članova različitih organiziranih grupa u pogledu pobuda za organiziranje, uperenih protiv života ljudi, materijalnih i duhovnih dobara stvorenih i priznatih u svjetskoj zajednici, pri čemu se korištenjem različitih dozvoljenih i zabranjenih sredstava pogodnih za to ova dobra uništavaju ili oštećuju i stvara se opća opasnost te ugrožava mir”.

U tom smislu od početka suvremenog terorizma za koji se smatra da je bila 1961. godina prve otmice aviona i njihovog skretanja na Kubu, a posebno početkom 70-ih godina rasprave pred Ujedinjenim nacijama urodile su nizom međunarodnih konvencija⁵. One su unijele više suglasja u vrednovanju i praksi suzbijanja terorizma, tako da se danas može govoriti o samo nekim izuzetnim državama koje ohrabruju ili čak podupiru terorističke aktivnosti. To su prema američkim izvorima danas još samo zemlje sa izrazito totalitarnim političkim režimima i to Libija, Kuba, Irak, Iran, Sjeverna Koreja, Sudan i Sirija. Problem definiranja uvjetuje i činjenica da je terorizam specifičan pravni pojam i da je njegova povijest tijesno vezana za povijest političkog delikta, mada suvremene tipologije terorizma znatno prelaze okvire takvog pristupa. Naime, češće se koristi izraz-sintagma politički terorizam da bi se iz brojnih terorističkih akata nasilja izdvojili oni koji imaju neupitnu političku motivaciju i ciljeve. No, kao što ćemo vidjeti i u analizi postratnog terorizma mnoštvo akata nasilja nemaju ispoljenu političku motivaciju ni nekakav društveni cilj, već predstavljaju ili zločin iz mržnje⁶, ili pak neki oblik kriminalno terorizma kojim se ostvaruje ili prikriva ostvarenje materijalne koristi za počinitelja, odnosno predstavlja jednostavno prigodno nasilničko vandalsko ponašanje uništavanjem lako dostupne imovine u vlasništvu vulneribilne žrtve. Naravno da je i u tim slučajevima moguće neke od ovih delikata smjestiti u širi politički kontekst, jer je plauzibilno da se mnogi od njih ne bi desili da je zvanični režim ekspeditivno i efikasno reagirao, te da politička klima nije pogodovala lakoj stigmatizaciji žrtava i opravdavanju počinitelja ovih zločina iz mržnje ili kriminalnih terorističkih djela.

⁵ Tokijska konvencija 1963., Haška konvencija 1970., Montrealska konvencija 1971., Njujorška konvencija 1973., Rezolucija Glavne skupštine UN o sprečavanju međunarodnog terorizma 18.12.1972.

⁶ Pod zločinom iz mržnje podrazumijevaju se “kriminalni napadi usmjereni na osobu ili njenu imovinu na osnovi žrtvine rase, boje kože, religije, nacionalnog porijekla, etničke pripadnosti, spola ili seksualne orijentacije” Kraus 1993.

⁷ Pojam kriminalni terorizam P.Wilkenson 1974. određuje kao sistematsko pribjegavanje teroru u stjecanju privatne materijalne dobiti.

U suvremenoj tipologiji terorizma zločin iz mržnje i kriminalni terorizam nemaju internacionalnu dimenziju i svrstavaju se u takozvani domaći terorizam (F.Hagan 1997.) dakle onaj koji se odvija unutar određene države i usmjeren je isključivo protiv vlasti te države⁸. Zanimljivo je da za ovakvo određenje "domaćeg terorizma" F.E.Hagan ne uzima kao osnovicu vrstu i strukturiranost terorističkih grupa, nego jednostavnu činjenicu da one nasilnički djeluju unutar SAD protiv vlasti SAD. Na osnovu svega iznesenog čini se metodološko analitički najopravdanije da se prihvati stav većine suvremenih autora, koji određuju "terorizmom sve ono što je tako definirano nacionalnim i međunarodnim kongresima i konvencijama., kao pravom zabranjeno djelo čije se značajke navedene u njegovom opisu" K.Tomaševski 1983. Određenje terorizma u zakonodavstvu bivše SFRJ opisano je u članku 125. Kaznenog zakona po kome terorizam kao kazneno djelo postoji onda kada netko iz neprijateljskih pobuda prema SFRJ izazove eksploziju, požar ili poduzme drugu opće opasnu radnju ili akt nasilja kojim se može stvoriti osjećaj osobne nesigurnosti kod građana. Prema toj definiciji očigledno je da se znatan dio kaznenih djela može svrstati u terorističke akte samo ako im se "pripiše" neprijateljska pobuda prema državi, a dubiozno je i "stvaranje osjećaja osobne nesigurnosti kod građana". Takva odrednica terorističke kaznene djelatnosti vjerovatno je bila pod ideološko političkim utjecajem i izrazitim prisustvom brojnih emigrantskih grupacija i skupina koje su prihvaćale terorizam kao borbu za ostvarenje svojih političkih ciljeva. U novoformiranim državama u početnoj fazi preuzete su dobrim dijelom odredbe KZ SFRJ pa tako i definicija terorističkog krivičnog djela. Kao primjer navodima da Republika Hrvatska u članku 236 KZ definira (danas) terorizam kao čin namjere ugrožavanja ustavom utvrđenog državnog i društvenog ustrojstva ili sigurnosti Republike Hrvatske izazivanjem eksplozija ili požara, odnosno poduzimanjem drugih općeopasnih radnji ili činova nasilja kojim se stvaraju osjećaji nesigurnosti kod građana.

⁸ U domaći terorizam svrstavaju se pored politički motivirani terorističkih aktivnosti još i zločin iz mržnje, te samo izvodački terorizam (termin "single issue" koriste prvi put Schmidt i Graaf 1982. Primjeri za "single issue" terorizam su akcije ekstremista iz redova boraca za zaštitu životinja, anti abortusa te neki usamljeni podmetači bombi (čuveni "Unabomber" koji je u periodu 1978-1995. godine podmetnuo 16 eksplozija i otkriven tek 1996.) F.Hagan 1997.p 167

⁹ Tako naprimjer SAD registriraju 38 terorističkih grupa koje su bile aktivne u SAD 1982. Godine i čija je teroristička aktivnost bila isključivo usmjerena protiv vlasti državnih institucija i poslovnih organizacija u SAD (izvor za ove podatke je Izvještaj FBI "Terrorism in the US 1982-1992.) Washington 1993.

Vjerovatno da nije mnogo drugačije, odnosno da je vrlo slično definiran terorizam i u KZ BiH. Na osnovu iznesenih definicija može se zaključiti da je pravno određenje terorizma u zakonodavstvima novoformiranih država nastalih poslije raspada SFRJ nesumnjivo nedostatno kada se ima u vidu njihovo demokratsko višestranačko ustrojstvo i prihvaćanje konvencija o građanskim slobodama i ljudskim pravima.

Događanja u toku ratnog i postratnog perioda u Republici Hrvatskoj koja se obilovala specifičnim oblicima postratnog terorizma (u pravilu zločina iz mržnje i kriminalnog terorizma) te današnja događanja terorizma u mladoj federaciji BiH ukazuju na potrebu revizije spomenutih odredbi kaznenog zakona u pravcu jasnijeg i jednoznačajnijeg određenja terorističkih kaznenih djela i potpunijeg definiranja terorizma kao društvene pojave i pravne kategorije. To bi nesumnjivo olakšalo znanstvenoistraživačku i kriminalističko policijsku djelatnost na preveniranju međunarodnog i domaćeg terorizma na ovim prostorima.

TENDENCIJE U MEĐUNARODNOM TERORIZMU

Krajem 70-tih godina pokreću se velika znanstveno fundirana istraživanja internacionalnog terorizma koja bacaju više svjetla na ovu društvenu pojavu i njene trendove. To je prvenstveno longitudinalno istraživanje međunarodnog terorizma od 1968. do 1978. godine koje je proveo National Foreign Assesment Center CIA Washington 1979. i istraživanje koje je realizirala RAND-corporation publicirano u Journal of International Affairs vol. 32 1978. Zbog različitih metodoloških pristupa i operacionalizacije definicije terorizma ova se istraživanja bitno razlikuju u svojoj kvantifikaciji terorističkih akata i tipologiji terorizma. Tako naprimjer NFAC navodi podatak o ukupno 3.043 teroristička djela koja su evidentirana u razdoblju 1968-1978. dok, RAND konstatira 881 međunarodni teroristički incident za isti period vremena.

No, bez obzira na ove različitosti ova istraživanja pokušala su sistematizirati, klasificirati i objasniti kretanja u međunarodnom terorizmu te naznačiti neke bitne uzroke njegove ekspanzije. Suvremeni američki izvještaji o kretanju međunarodne terorističke aktivnosti zapravo su jedini autentični izvor praćenja i analize kretanja ove društvene pojave.

TABELARNI PRIKAZ KRETANJA MEĐUNARODNE
TERORISTIČKE AKTIVNOSTI ZA PERIOD 1978 - 1994.

Godina	Broj sluč.	Godina	Broj slučajeva
1978.	530	1987.	665
1979.	434	1988.	605
1980.	499	1989.	375
1981.	489	1990.	437
1982.	487	1991.	565
1983.	497	1992.	363
1984.	565	1993.	431
1985.	635	1994.	321
1986.	612		
		Ukupno:	8.510 teror.dj.
		Prosjeak	500

Izvor podataka: Patterns of Global Terrorism 1994 US Department State
od 1995 po.65.

Period od 1985 - 1988. godine karakterizira pojava brojnih terorističkih akata kojima je pogođeno 70 zemalja. Izvjesno jenjavanje međunarodnog terorizma od 1992. godine nije u strukturi zemalja i načinu izvršenja donijelo bitnije promjene, osim što su intenzivirana i neka nova žarišta (Afganistan, Austrija, Bosna i Hercegovina i Čečenija), a najčešće su se koristili bombaški napadi podmetanjem eksploziva, slanjem pisama bombi, auto bombaški napadi i sl.

MEĐUNARODNI TERORISTIČKI NAPADI
1994. god.

1. Bombaški napadi	126	39.2%
2. Oružani napadi	101	31.5%
3. Otmica	42	13.1%
4. Napadi zapaljivom bombom	31	9.7%
5. Napadi	9	2.8%
6. Paljevine	6	1.9%
7. Oružani prepadi	2	0.6%
8. Vandalizam	2	0.6%
9. Zauzeće objekta	1	0.3%
10. Držanje talaca	1	0.3%
Ukupno	321	100,0%

Izvor podataka: Patternes of Global Terror 1964.

Broj žrtava terorizma ovisi o njegovom intenzitetu, ali i usmjerenju terorista na određene mete – objekte. Taj broj je iznosio samo u SAD na razdoblje od 1987. – 1994. Godine 1164 ranjene i 243 poginule osobe, pri čemu su kao mete kao mete najčešće bili birani poslovni objekti.

U međunarodnom terorizmu ispoljavaju se danas već vrlo izražene tendencije globalizacije, profesionizacije, kooperacije terorističkih organizacija sa sličnim ideološko političkim osnovama, nastojanje da se terorizam iskoristi za ozbiljnije prijetnje nuklearnog i kemijsko biološkog terorizma. (B. Javorović 1997.).

Suvremeni teroristi već prilikom uključivanja u terorističku organizaciju dobro su politički pripremljeni i u organizaciji se nastavlja proces potpune ideologizacije i razvijanja spremnosti da se za njih dade živo.

Terorističke organizacije po pravilu imaju jasno određene svog neprijateljsva – protivnika protiv kojih se bore i kod svojih članova razvijaju krajnje neprijateljstvo, netoleranciju i beskompromisnost prema svemu što simbolizira neprijatelja. Ove organizacije obično javno preuzimaju odgovornost za teroristički događaj i ističu preko medija svoje zahtjeve upućene državi ili napadnutoj strani. Sve bolja obučenosť terorista u rukovanju suvremenim oružijem i eksplozivnim napravama ukazuje na profesionizaciju koju prati i dobra pripremljenost, te brzina izvođenja terorističkih akcija. Teroriste moramo uvijek shvaćati ozbiljno, jer to potvrđuju njihovi postupci i žrtve, te vlastita spremnost na smrt.

MOGUĆA TERORISTIČKA OPASNOST ZA BIH

Suvremeni terorizam sa prestankom hladnog rata i prekidom neprijateljstva velikih sila postaje “fenomen sive zone”, jer se javlja kao najopasnija prijetnja stabilnosti nacionalnih država od nedržavnih akata i nevladinih procesa i organizacija. (Holand, Rhodes and Lubscha 1993.) Prema ocjeni spomenutih autora “fenomeni sive zone” postaju sve prevalentniji i očituju se u takvim aktivnostima koje uključuju konflikte slabijeg intenziteta, kao na pr.; terorizam, buntovništvo, ratno huškaštvo, mjilitantni fundamentalizam, etničko čišćenje, građanski rat, transnacionalne prijetnje, te operacije organiziranog kriminala. 10).

Plauzibilno je da je danas država Bosna i Hercegovina posebno izložena i pogodna za djelovanje gotovo svih oblika sivozonskih fenomena, te da je njena sigurnost izložena velikim rizicima. Terorističke aktivnosti koje se na njenom prostoru javljaju danas treba, po našem mišljenju, promatrati posebno u kontekstu međunarodnog terorizma, koji svoje osnove ima u ideologiji i praksi militantnog islamskog fundamentalizma, a zasebno izučavati pojave “zločina iz mržnje”, te post ratnog “kriminalnog terorizma”.

S druge strane nužno je svaki teroristički akt kriminalistički provjeravati i politički propitivati, kao izraz srpskog ili hrvatskog nacionalšovinizma, koji se izrazito suprostavlja cjelovitosti BIH i afirmaciji bošnjaštva. Zato dajemo aktuelan popis onih terorističkih organizacija, koje se prema američkim izvorima zasnivaju na ideologiji islamskog fundamentalizma. To zato što bi neke od tih grupa mogle biti utjecanje na neke oblike terorizma u federaciji BIH.

-10) Frank E. Hagen “Political Crime Ideology and Criminality” Allyn and Bacon, Boston 1997. p.136.

Naziv	God.osn.	Vrsta	Država
Abu Nidal,And Sabri Al Banna	1974.	Međunarodna TO protiv SAD, V.Brit.,Franc., Izraela, PLO	Irska 1974-83 Sirija 1983-87 Liban 1987
DEMOCRATIK FRONT For the liberation of Palestine DELP	1969	Organizacija marksističke orijentacije za oslobođenje Palestine	Sirija Libanon
15.May Organizacion Muhammed al Umari	1979	Palestinska organizacija	Bagdad
Al Gama, a la Islamyya	1970	Protiv kršćana i Zapada	Egipat – jug
HAMAS-Islamik Resistance Movement	1987	Palestinski ekstremistički islamistički pokret protiv Izraela i SAD	Izrael Jordan
The Harahat-ul-Ausar-HUA	1993	Islamska militantska skupina	Pakistan i u BIH
Hizballah(Party of God)		Islam.džihad protiv Izraela SAD za islamsku republiku Libanon	Libanon
Jihad group	1970	Egipatska islam.ekstremna Skupina protiv Mubaraka Za uspostavu islamske države	Kairo
Mujahedin-e Khalq Organizacion (MEK or MKO)	1960	Organizacija marksističko islamističke orijentacije protiv Tadašnjih iranskih vlasti i SAD	Iran
PALESTINE LIBERATION Front PLF	1970	Podijelio se u tri frakcije i za PLO Abu Abas	Tunis Irak
Palestine Islamic Jihad	1970	Fundamentalistička organ. Protiv Izraela i SAD	Gaza Jordan Libanon Sirija
Popular Front for the Liberation of Palestine	1967	Marks. Lenjinistička skupina George Habash	Sirija, Libanon
Popular Front for the Liberation of Palestine General Command	1968	Treoristička organizacija Ahmada Jabrila protiv Izraela i SAD djelovala u Evropi	Damask Libanon

Popular Front for the Liberation of Palestine Special Command	1979	Marks.-lenjinistička skupina Abu Salima djeluje u Evropi	Srednji istok Zapadna Evropa
Popular Struggle front PSF	1991	Radikalna Palest. Teror. skupina dr. Samira Qhasheha Protiv Izraela i PLO	Sirija Libanon Srednji Istok
Muslimanski studenti Sljedbenici imama Homeinija		Teroristička skupina protiv SAD	Iran

Prof. dr. Ivan Cvitković

(NE)NASILJE, RAT I VJERSKA UČENJA

1.

Nasilje je propratna, ako ne i suštinska, pojava ratnog konflikta. Ono, uz socijalnu, uvijek ima i političku dimenziju shodno cilju koji se želi postići. U ratu dominira kult sile, politika militarizma, agresije, oružja. Nasilje je jedno od sredstava zaštite interesa i ciljeva određene društvene skupine (političke, etničke, religijske, vojne).

Nasilje se u ratu pojavljuje u skoro svim oblastima društvenog života: ekonomskoj (uništavanje i pljačkanje tvornica, pljačkanje sirovina, blokada snadbijevanja repromaterijalom, itd.), političkoj (nasilje prema pripadnicima političkih stranaka "drugoga" etnosa, političkim neistomišljenicima itd.). Nasilje se primjenjuje prema pojedincima (iz političkih, religijskih, etničkih skupina različitih od "naše") ili kolektivitetima ("drugim" etničkim i konfesionalnim zajednicama, vojnim formacijama itd.).

Nasilje se čini neposrednom primjenom sile (vojne i političke represalije) i prikriveno bez neposrede primjene sile (različiti duhovni i politički pritisci, politička propaganda, ekonomska blokada, stvaranje posebnog okruženja, postavljanje ultimatumata, širenje lažnih poruka, itd.).

Skoro u svakom ratu žene su bile žrtve seksualnog nasilja. U bosanskohercegovačkom ratu taj vid nasilja ispoljen je na osoban način: zabilježeno je silovanje djevojčica, djevojaka, žena i majki kao vid zločina nad "drugim" etnosom i "drugom" konfesijom. Silovane su samo zbog toga što su pripadale drugom etnosu ili drugoj konfesiji (jer je i protivnik, po pravilu, bio "drugog" etnosa i "druge" konfesije). Sve je to pravedno "nacionalnim" i "konfesionalnim" interesom, obranom od stvarne ili izmišljene opasnosti od "drugog", "općenacionalnim" zadacima.

Svaka nacionalna i konfesionalna zajednica je nasilje počinjeno prema njenim pripadnicima ocjenjivala negativno, kao barbarsko djelo, dok je za nasilje koje su počinili njeni pripadnici nalazila opravdanje da je ono bilo

nužno, "pravedno", kao reakcija na "njihovo" nasilje, da je to djelo onih koji su se "otrgnuli" od komande i sl.

Želimo posebno ukazati na duhovno nasilje koje je vješto utjecajem na spoznaju i psihu ljudi manipuliranjem javnim mjenjem i sredstvima masovnog priopćavanja. O tome je, u svojim izvješćima, tijekom rata, svjetsku javnost upoznao Tadeusz Mazowiecki.

Počinjeno nasilje bilo je srazmjerno prisutnosti, u etničkim zajednicama, militantne svijesti i kulta sile. Srdine u kojima je razvijena militarizirajuća svijest, kult sile, egoizam, nacionalni romantizam, pokazale su se pogodnim za nastavak genocida, , neofašizma i drugih vrsta nasulja. To su sredine u kojim se rađala mržnja i prezir prema tuđem načinu života, prema pripadnicima "drugog" etnosa i "druge" konfesije uz to, ako je bio razvijen vojni elemenat, vojna motivacija koja se njegovala kao sredstvo "za rješene društvene krize", nasilje je bilo izraženije.

2.

Što je nasilje? Životni princip, norma ili njeno narušavanje? Da li je to socijalna bolest kraja 20. Stoljeće? U sociologiji nasilja govori se o "ozakonjenom" nasilju. Tu spada ono što je zakon ili vjerska doktrina dozvolila vojsci i policiji u cilju zaštite datog poretka, etnosa ili konfesije. To je "opravdano" nasilje za koje se smatra da je u funkciji očuvanja jedne etničke, religijske, političke i sl. skupine koja ga "ozakonjuje". Ima autora (poput Spensera) koji su čitav društveni život posmatrali kao produkt kolektivnih situacija i uzajamne borbe određenih individua i skupina. Neki (poput norveškog sociologa J. Galtunga) i rat smatraju "organiziranim nasiljem među skupinama ljudi".

"Teorije urote", "zavjere protiv nas", koje šire nacionalne elite nužno završavaju u nasilju i zločinu. Masovna nasilja, poput onih povezanih s etničkim čišćenjem, nose politički karakter i u osnovi su im određeni skupni (etnički) interesi. Ona se uvijek javljaju kad određene skupine (etničke, religijske i sl.) utvrđuju svoje društvene pozicije, kad mjenjaju svoju socijalnu identičnost.

Mnogi autori nasilje svrstavaju u političku pojavu. Dvadeseto stoljeće je za to pogodno. Ovo je stoljeće oštih socijalnih i etničkih konflikata, političkih, gospodarstvenih i ideoloških sukoba iza kojih su uvi-

jek stajale određene društvene snage. U ratu se susrećemo s opravdanjem nasilja ako služi "obrani" etničke ili religijske skupine i ako etnička ili religijska skupina, nad kojom je provedeno, ocjenjuje kao služenje "zlu". To pokazuje proturječnost samog pojma nasilja (istovremeno i funkcionalno i disfunkcionalno).

Nasilje je nezakonita primjena sile u cilju postizanja određenih interesa. Moguće je da se nasilje određuje sa stanovišta kur'anskih ili biblijskih ćudorednih normi. Naprimjer takvim se smatra Deset zapovjedi (Ne ubij ...). Tad se ono, u suštini, svodi na pitanje "dobra" i "zla"; "moralnog" i "amoralnog".

3.

U bosanskohercegovačkom ratu posebno je bilo izraženo tzv. duhovno nasilje: prisila na savjest, psihu, ubjeđenje, način mišljenja, duhovnu slobodu itd.

Ono je podsticano preko mass medija, masovne kulture i propagande. Dakle, u ovom tipu nasilja, nije naglasak na fizičkom nasilju već nasilju usmjerenom na lišavanje svakih prava nekoj etničkoj ili konfesionalnoj skupini. Glavnu ulogu u razvoju takve svijesti imala su sredstva masovnog komuniciranja, senzacionalizma na radiju, u tisku, na TV, sa itrazitim scenama stradanja vlastitog etnosa, teroru, ugroženosti itd.

Takva propaganda bila je prisutna godinama pred rat i kao da je bila usmjerena na opravdanje nastupajuće agresije na BiH. U tom pravcu izdavala se velika literarna produkcija, filmovi, teatarske predstave, feljtoni, TV serije. Utrkivalo se u glorifikaciji i mitologizaciji nacionalnih historija. Sve je to stvaralo svijest o stradanjima, posebno Srba, njihovim progonima, patnjama i lažnu svijest o opasnosti tog ponovnog događaja. Srpska pravoslavna crkva je, još od 1985. godine, širila tezu i formirala javno mišljenje da je za Srbe, poslije Kosova, najteža situacija u BiH. Postupno su tu tezu prihvatili mass mediji u Srbiji. Sabor Srpske pravoslavne crkve raspravljao je (1985. god.) o iseljavanju Srba iz BiH u Srbiju. Neke od tad izrečenih ideja pojavile su se kasnije i na stranicama "Studenta", "Glasa crkve" i drugog tiska.

Rat i agresija pokazali su utjecaj tzv. "teritorijalnog imperativa" na vojne i druge konflikte. Riječ je o tome da se kod ljudi, kao osnovna nacionalna

vrijednost, javlja teritorija njihovog obitavališta i usled toga je dolazilo do agresivnosti i konflikta. Javljao se instinkt za obranu teritorije za kojom je posegao "drugi". Teritorija se javljala kao "nacionalni simbol" (srpski, hrvatski, bošnjački), "obraz" kojeg je sebi određivala nacionalna skupina koja je na teritoriju gledala kao na neotuđivu čast nje same. To zahtjeva i ocjenu uloge teritorija kao jednog od mogućih faktora nastanka rata (a i faktora koji je odredio dužinu njegovog trajanja) i nasilja. Teritorija se pokazala bitnom za etničku zajednicu ne toliko sa gospodarstvenog ili vojnog značaja (mada ni njih ne treba zanemariti) koliko sa stanovišta nacionalne "časti". Jedna teritorija (BiH), a tri etniciteta koji su "dokazivali" (naravno, ratom) vlasništvo nad njom.

Tezu o "instinktu agresivnosti" u razmatranju etničkih konflikta prvi je naveo S. Frojd. Na primjer, "masovni neurotički šokovi" (A. Garma) izazvani kod pripadnika Armije BiH koji su na TV posmatrali masakr u Miskinoj ili na pijaci Markale, mogli su u njima pobuditi instinkt nasilja.

Agresivnost velikih skupina, poput etničke i konfesionalne, pojavljuje se u uvjetima kada se u skupini javlja spoznaja (stvarna ili lažna) o ugroženosti od pripadnika druge etničke ili religijske skupine. U pogon se stavljaju mass mediji i informacije koje će tako djelovati na masu da identifikira svoje (etničke ili konfesionalne) interese i ciljeve s nametnutim im ratnim ciljevima i interesima vladajućih stranaka (SDS, SDA, HDZ).

Mnogi ratni konflikti i nasilja bili su uvjetovani onim što bismo mogli nazvati kao "nacionalni prestiž". U ratu, svaka strana u sukobu je krajnje nerealna (pa i neobjektivna) u odnosu na stanje kod "druge" strane. Svaka svoju poziciju smatra za ispravnu i moralno opravdanu, a protivničku nepravednom i aromalnom, sebe posmatraju kao žrtvu, a protivnika kao agresora. Često se, u suštini, jedna od druge ne razlikuju (kada je riječ o etničkim i konfesionalnim konfliktima, ili konfliktima koji, pored ostalog, imaju i ta obilježja). Svaka je strana ubjeđena da nije ona, već ona druga, agresor.

Rat je pokazao da se, najčešće, prestupnici javljaju kao izvršioци nasilja, izvršioци nečije (stranačke, voždanske, vojne ...) volje. Oni su "upravitelji" tehnike smrti i nasilja. Rat je poveljen u pogrešnom uvjerenju da će biti put rješavanja etničkih konfliktata, ali je on bio samoubojstvo za sve.

U ratu važi pravilo da neprijatelja treba satanizirati, razviti mržnju prema njemu, obezbjediti pouke po kojima postaje moralnim (i poželjnim) njegov uništavanje, progon. I ne samo uništavanje njega, već i njegove imovine, kulture i vjerske baštine. Neprijatelj ne može biti oličenje dobra, već samo zla. Rat je sukob dobrog (to smo "MI") i zla oličenog u neprijatelju ("ONI"). Neprijatelj dobija niz drugih negativnih atributa: "barbari", "brđani", "papci", itd. Nacionalne stranke i nacionalne vođe nastoje, prije svega preko mass medija, postići da "njegov narod" prihvati te poglede i takvu satanizaciju "drugog" naroda. Ako se za to može dobiti pogreška konfesionalnog vodstva, to su šanse za uspjeh te propagande veće.

Mnogi, koji su proklinjali rat kao nešto zlo, ipak su se ponašali kao da je mržnja "sveta stvar". Naro u Bosni kaže da je pogana riječ brža od kršuma, a mržnja slađa od baklave. Zapažamo kako se mass mediji i nakon rat teško odvikavaju jezika mržnje? A mržnja vodi u zlo. Nije li Seneka rekao: "Mržnja nikad ne može biti dobra." Dodajmo tome riječi sv. Pavla (Rim 12,21): "Zlo svlada dobrim." Mržnja je usmjerena prema pojedincu ili skupini (naciji, konfesiji, stranci). Totalitarnim ideologijama i sustavima mržnja je potrebna, zato je jedna od njihovih pratećih pojava. U proteklom ratu ona je bila potrebna da bi se skupina (nacija) održala u mobilnosti, da bi se instrumentalizirao ljudski očaj za totalitarnu ideologiju, da bi se unutarinja agresivnost pojedinca i skupine usmjerila protiv drugih (nacija, konfesija).

Mržnja, onoga tko mrzi, iznutra razara (Kolakowski) i čini ga moralno bespomoćnim prema takvoj totalitarnoj ideologiji ili sustavu. Zato se nijedan totalitarizam ne održe mržnje. Mržnja sputava ljudsku komunikaciju, a bez nje (komunikacije) čovjek je nemoćan. Poruka totalitarne ideologije i sustava u propagiranju mržnje jeste: "Mi smo savršeni, čestiti, poštenu, nevinu – oni drugi su pokvarenjaci." Satanizirati "drugoga" do maksimuma da bi i mržnja bila maksimalna. Prema "drugom" mržnja – prema "Mi" samodopadnost, osjećaj posjedovanja svih pozitivnih vrijednosti. Mržnja lišava dostojanstva napose one koji mrze.

Mržnja je suprotna od ljubavi. Ona je usmjerena "protiv drugog". Umjesto mržnje zla, mrzi se ljude. Za pojave mržnje neki su bili skloni odgovornosti prebaciti na "odsustvo vjere" iz osobnog života. Zaboravljali su da "mržnja često oblači vjerske halje, busa se u prsa vjerskim zanosom, ali posve lažnim, zapravo sotonskim".¹⁾ A što stoji u porukama svetih spisa o mržnji? U Starom zavjetu stoji: "Ne mrzi svoga brata u svom srcu!"

(Lev 17,19). Riječ je o pripadnicima iste (religijske) zajednice i istog (židovskog) naroda. Govori se o mržnji bezbožnika (Ps 25,19; Ps 35,19) što su pojedinci, posebno iz crkvenih struktura, željeli prenijeti i na ovaj rat: mržnja je mržnja bezbožnika koji su krivi za rat, nasilje i zločine počinjene u njemu! Takva podjela mežnje ("bezbožnici") i dobra, tolerancije (vjernici) pokazala se u artu apsurdnim. Oni koji su u njemu doživjeli poniženja, silovanja, logorski život, mogu o tom apsordu najbolje posvjedočiti. Hadisi među najbolja djela ubrajaju i prezir u ime Allaha. Inače svaka druga mržnja nije dopuštena. Kako se ne sjetiti osnova indijanske religioznosti: "Bog je ljubav – ljubav je Bog."

1) Ivo Ranac "Cijela Bosna", "Evropa danas", Zagreb 1994. Str. 74.

U 1991. godini mržnja među Srbima i Hrvatima i Srbima i Bošnjacima poprimila je grozničave dimenzije. Vodilo je to u rat. Psihologija ratne mržnje odvijala se po šemi na koju je, prije dvadesetak godina, ukazao dr. Rudi Supek: najprije tema o oštećenosti (varaju nas, potkradaju, pljačkaju, tlače ...); potom tema zavjere (urotili su se protiv našeg naroda...); govor o biološkoj ugroženosti (istrebljuju nas...); ideološki alarm (narodu treba jedan čvrst vođa...); govor o etnocentričnoj superiornosti (naš narod je hrabar, pošten, primjer drugima ...), a nakon svega toga dođe nasilje, osveta i odmazda (one koje tlače naš narod, mi ćemo likvidirati, uništiti, protjerati ...).

Korijen te mržnje treba tražiti i među članicama i knjigama koji su objavljeni pred rat, nakladničarskoj produkciji, prije svega historiografiji, koja je veličala "svoju", a klevetala "tuđu" naciju razvijajući prema njoj model odnosa kojeg nazivamo – mržnja. Preko maksimiranja ideja o ustašama, četnicima, fundamentalistima, nacionalne stranke su, preko medija pod svojom kontrolom, stvarale strak koji se pretvatao u strašnu mržnju. Isključivo forsiranje nacionalnog morala je, neizbježno, završiti u polariziranju, nerazumjevanju, nepovjerenju i mržnji. Od prevelike zaljubljenosti i ljubavi prema vlastitoj naciji, narodnosti i konfesiji nije se vidjelo da postoji i mržnja u koju se, nakon toga, zapadalo.

Ratom se želio proizvesti strh i "uvjerenje" kod naroda da se ne može živjeti zajedno i da treba dijeliti BiH po etničkom principu. Zaista, u tako surovom ratu teško je bilo ljude sačuvati a da im se u srce ne uvuče mržnja. Za razvoj mržnje pogodovalo je stanje u okolišu: ubijanje, pljačke, otimanje društvene i privatne imovine, palež kuća, ... U jednom tre-

nutku rata izgledalo je da je tragedija naroda u BiH dostigla vrhunac – nitko više ni s kim nije htio živjeti. S Bošnjacima nisu htjeli Srbi i Hrvati; s Hrvatima Srbi i Bošnjaci; sa Srbima Bošnjaci i Hrvati, itd.

Teško je reći što je u ratu bilo gore: mržnja ili propaganda. Narode se učilo mrziti, a ne ljubiti, rekao bi A.G. Matoš. Koliko je samo, tijekom rata, izgovoreno riječi koje su imale samo jednu ulogu – rasuti mržnju prema “drugome”. I – rat je prošao, ostala je mržnja, još dublji jaz naših vjersko-nacionalnih raskola. ”Tko ideologiju mržnje prigri za svoju politiku, vodi narode u pakao”, reče Mirko Kovač 1990. godine. Zaista, nekima, iz sva tri naroda, bolje bi bilo da imaju pamćenje. Pamtili su samo jame iz 1941. godine, pokolje iz 1942. godine, Blajburg i – u bosanskohercegovačkom ratu smo dobili ono što smo dobili. Nadati se da će narodna pokoljenja biti mudrija i da neće ponoviti sve one uvrede i sramote koje su se događale tijekom rata 1991 – 1995.

Da li svaka vlast u ratu oploduje “kapital” mržnje? S jedne strane razvija se ljubav prema “svome”, s druge strane mržnja prema “drugome”. Stvara se mit o ugroženosti svoje nacije, o pitanju opstanka naroda. Da se to izbjegne – sve je dozvoljeno (ubijati, paliti, progoniti, silovati, ...). Sve se to “podgrijava” pričama o neznam kojem genocidu, progonima kroz povijest. Tako je i ovaj rat dobio atribut osvetničkog za ono što se nekada dešavalo.

Kad se vodi vučiji rat, u koje je osnovni principi “tko će koga”, onda su “dozvoljena” sva sredstva, laži, obmane, prevare. “Veoma stari osjećaji srdžbe, gorka svijest da su često bili žrtve jedni drugih, strh i nepovjerenje što iz toga ne proizilazi, sve je to u korijenu sukoba što je još otežan suprotnostima međunarodne zajednice...”¹).

Antibošnjaštvo, antisrpstvo, antihrvatstvo – umjesto uzajamnog poštovanja i bošnjaštva, srpstva, hrvatstva koji jedno drugom neće smetati, već će se oplemenjivati. Kao da im je bila urođena mržnja, a nije tako. Mržnja, strah za život, sve se bilo okrenulo naopako: drugarstva, prijateljstva, poznanstva, istina (u bosanskohercegovačkom ratu ih je bilo najmanje tri), laži, ubijanja, rušenja. Logori u koje se zatvarani samo zbog toga jer su pripadnici “drugog” naroda. ”Kad se sretnu mrzeći Srbin i mrzri Hrvat, gotovo se razvesele: kretnje im preterane, reči preglasne; toliko je u njima napetosti, nepoverenja, straha i sumnjičavosti da više ne umeju ni da se pozdrave kako treba, nego zlobu i nelagodnost savlađuju besmislenom živošću. Njihov je odnos tako opet napet da će retko jedan drugom, oči u

oči, reći štogod neprijatno ili grubo; toliko se mrze da su postali bratski i ljubazni.”²⁾ “Latinsko vino i vizantijski zejtin, što ih duže mažeš, sve se bešnje razdvajaju.”³⁾ Ali, ovdašnja mržnja nije više išla u dihotomiji, već trihotomiji: Srbi-Hrvati-Bošnjaci; pravoslavni-katolici-pripadnici islama. A onda unutrašnja mržnja među Srbima, Hrvatima, Bošnjacima (ideološka, politička, etička ...).

Srpska književnost kao da je patila od kompleksa “antisrpstva”. U njoj Hrvati, Bošnjaci (Turci), Albanci uvijek “mrze” Srbe zato što su Srbi. Ne mrze srpski zločin, tiraniju, nacionalizam, već Srbe. Svi su oni (Slovenci, Hrvati, Bošnjaci, Albanci) godinama sumnjičeni da nisu za Jugoslaviju i jugoslavenstvo. A ako je bilo tog antijugoslavenstva, nikada se nije pokušalo pronaći u pravo pitanje: koji su njegovi korijeni? Tako su jedni bili “rušioči”, a drugi “branioci” Jugoslavije. Time su se prikrivali sukobljeni nacionalni ciljevi. A ništa srpskim nacionalistima nije smetalo kao pomisao na stvaranje bilo kakve hrvatske države na Balkanu. To im je bila brana za njihove “srpske ciljeve” i interese. Njihove “oslobodilačke” aspiracije pretvorile su se u “porobljivačke”.

Hoće li se ikada ovi narodi naučiti da priznaju ono što je drugačije od njihovog i da u toj raznolikosti vide bogatstvo, a ne siromaštvo?

U ratu se čovjek ne može načuditi kako ga izdaju svi, pa i prijatelji.” Dešava se da se ljudi čude kako prijateljstva kao i ljubavi umiru brzo i neočekivano. Izdiše prijateljstvo kad je obamrla ona intimna toplina što je tekla kao krv u žilama.” (Krlježa 1942.), “ludi ratovi ubrzavaju rasulo svih ljudskih vrijednosti” i nitkom nije mnogo stalo ni do koga. U ratu smo postavljali pitanje sami sebi može li se u BiH, nakon onoga što se desilo, živjeti zajedno? Za zajednički život potrebna je ljubav – a mi smo imali mržnju. U toj mržnji kao da se zaboravljalo da su ovi narodi povjesno povezani i da će i u buduću morati živjeti zajedno, jedan s drugim, a ne jedan uz drugog, ili čak jedan protiv drugog, kao u ratu

Mržnja, pritajena nada za “osvetom” koja proizilazi iz današnje “začarane nacionalne svijesti”, to je opasnost sutrašnjice. Nacionalno poniženje koje se doživjelo u ratu, pitanje “nacionalne časti” jeste ono sa čim smo se susreli nakon rata. Četnički, ustaški i kojekakvi sinovi želili su “svoj rat” i naplatu računa za “dugove” preostale iz Drugog svjetskog rata. Ne bi bilo dobro da njihovi sinovi traže naplatu računa za “dugove” onog rata. “Ta-

mo gdje se mržnjom napaja svijest, tamo neće procvjetati najljepši cvijet”, kaže se u pjesmi.

- 1) Proglas Papinskog vijeća za pravdu i mir, uz Svijetski dan molitve za mir na Balkanu (23.01.19994)
- 2) Milan Danojlić “Dragi moj Petroviću”, “znanje”, Zagreb 1986. Str 173.
- 3) Ibidem str 176.

5.

Jaz između ovdašnjih naroda toliko je dubok da je teško pronaći graditelja koji će ga (jaz) premostiti. Što slijedi u postratovskom periodu? Mržnja i prezir, rastuće osveta, terorizam? Ovdašnji narodi odgojeni su na religijskom sistemu vrijednosti. A nasilje i zločin su, ponekad, činjeni i pod vjerskim znamenjem. Bio je to povod predstavnicima židovske zajednice, na međukonfesionalnoj molitvi za mir u Sarajevu 1993.g., da predlože da konfesionalna vodstva zatraže od vojski da skinu sa sebe religijska obilježja. Po njima nije bilo pošteno da nose religijska obilježja, a čine nasilje i zločine. Na taj način, posredno, konfesionalne zajednice bi se ogradile od zločina. No, to nije učinjeno. Uostalom, Uredbom Predsjedništva BiH, iz 1992.g., bilo je regulirano da se vjerski simboli mogu nositi samo ispod vojne uniforme. Zašto se ta uredba vrhovne komande nije poštovala ni u Armiji BiH?

Što je sve moglo dovesti do ovakvog nasilja, zločina i genocida u ratu na tlu Bosne i Hercegovine?

1. Historijski mit. Svatko je “izletom” u prošlost (do u doba koje mu je bilo potrebno) želio opravdati svoje postupke i pravo na “zacrtani” teritorij (“Mi imamo pravo na toliko i toliko zemlje, to je oduvijek bila naša zemlja”).

2. Mit o grobovima i bogomoljama. “Naše” je do tamo do kamo ima naših grobova bogomolja. Zaboravljalo se da se na istom teritoriju nalazi više različitih grobova (i s križom i krstom i s nišanom) i bogomolja (crkva, džamija, sinagoga ...)

3. Mit o podrijetlu. Govorilo se i pisalo da us Bošnjaci bili Srbi (pa se islamizirali), odnosno Hrvati ili poput Stoltenberga “svi su tamo (u BiH – I.C.) bili Srbi”. Dakle, muslimanski (kasnije bošnjački) etnikum je negiran i uziman samo za religijsku skupinu.

4. Mit o drevnoj gotovo urođenoj etničkoj mržnji među Srbima, Hrvatima i Bošnjacima zasnovanoj na religijskoj osnovi. Time se rat želio reducirati isključivo na etnički ili religijski sukob. Rješenju bi onda vodila podjela, na osnovu etnikuma i religije, i razdvajanje tri naroda. Kao to bi bilo “logično” rješenje (!).

Vratimo se na pitanje odnosa (ne)nasilja i vjerskih učenja.

I oni koji odriču bilo kakav vjerski karakter ratu u BiH (1991-1995), ne mogu poreći činjenicu da su mnoga nasilja nad ljudima učinjena upravo zbog njihovog imena koje je simboliziralo pripadanje “drugoj” religiji, da su mnogi objekti vjerskih zajednica stradali (zapaljeni, minirani, devastirani ...) zbog toga jer su na sebi imali simbole “ine” religije. U postratnom periodu najčešća meta terorističkih napada su vjerski objekti i nadgrobni spomenici (jer sadrže simbole “ine” religije). Ipak, bilo bi pretjerano reći da je to rezultat religijskog učenja o “drugom” i nasilju. Uostalom, kako se sveti spisi odnosno prema pitanju nasilja?

Hinduistička ideja o nasilju rodila se u stilu nasilja. Hinduizam poučava da sva živa bića mrze bol. Zato ih nitko ne treba ozljeđivati i ubijati. Ne oduzimaj život bilo kome ili čemu.

Analize pokazuju da je nasilje suština učenja đainske religije. Osnovno načelo vjerske pouke jest: “Ne vršenje nasilja je vrhovni zakon.” Otud učenje o ahimski prema ljudima i životinjama. Ahimsa je vrhovno načelo u nevršenju nasilja. Nju je i Budha slijedio i uveo u buddhizam koji traži da se ne uništava život. Mržnja se ne smanjuje mržnjom – mržnja se smanjuje ljubavlju, pouka je buddhizma. Da bi postala pravi buddhist, osoba se mora zavjetovati da će se držati načela “neuzimanja života”. Kod ubijanja prati se pet uvjeta: živo biće, svijest o nazočnosti živog bića, namjera da se ubije, čin ubojstva i smrt. Ako jedan od uvjeta nije ispunjen, ne smatra se da je ubojstvo počinjeno. Buddha uvodi pojam “odustajanja od nasilja”. Ali, ahimsa je vrlina mudraca (mudraci neće ni primjenjivati nasilje). Buddha je tražio da se ne vrši nasilje ni tijelom, ni riječju, ni mišlju.

Lišenje života je rđav postupak. Utjecalo je to i na M. Gandhija čije se socijalno – političko učenje svodilo na ahimsu – nenasilje.

Religije mogu ponuditi definicije po kojima je nasilje i ubijanje zabranjeno. Vede kažu: “nikad ne počinji nasilje nad drugim”.

“Ne vidim kako išta dobro može proizići iz ubijanja mojih sopstvenih srodnika ...” Bhagavad – gita I,31

“O Krišna, supruže boginje sreće i kako možemo biti sretni ako ubijamo svoje sopstvene srodnike.” Bhagavad – gita I, 36

Mada je učenje đainizma glorificirano ahimsu, “Bhagavat – Gita” (neki je nazivaju evanđeljem đainizma) u svom 2. Poglavlju može poslužiti i za huškanje na nasilje. O tome je i pisao M. Ghandi. “... bolna je činjenica da terorist – potpuno pošteno, ozbiljno i dosljedno koriste Gitu, koju neki od njih znaju napamet, u obranu svoje nuke i politike.” Ali, “tko je dosljedan istini, uvijek će nastijati da zlo prevlada dobrotom, bijes ljubavlju, ne istinu istinom, nasilje nenasiljem. Nema drugog načina da se svijet pročisti od zla.”, pisao je Ghandi. On je pojam ahimse prenio na samilost i ljubav prema drugom, a ne samo na odbacivanje nasilja i povređivanja.

Vidimo da se i navedenim učenjima otkriva niz pitanja. Ako je ahimsa načelo života, zašto je načelo kaste kasatya da se bore kad borba podrazumjeva ubijanje? Oni se bore zato što je njihova dharma (zakon) – borba. Čast je na tom zadatku poginuti jer se sljedeći put rađa kao brahman, što znači da se više ne mora rađati. Ali, po ksatrijskim pravilima, običaj je da ne treba napasti nenaoružana neprijatelja i neprijatelja neradog da se bori.

I Konfucije je odbacivao nasilje jer ono vodi većem zlu.

Taoizam je, rekli bismo, još određeniji. Tamo trupe marširaju, trnje će izrasti; gdje se armija okuplja, glad će dospjeti. Oružije je sredstvo zla.

Židovi, u Starom zavjetu, imaju odredbu: “Ne ubij!” (pnz 5,17)

Sličnu odredbu imaju kršćani zapisanu u Novom zavjetu : “Ne ubij! Tko ubije, bit će odgovoran sudu.” (Mt 5,21). Ovu odredbu, nešto drugačije formuliranu, nalazimo i u Kur’anu :”... da djecu svoju zbog nemaštine ne

ubijate ...”(VI, 151). Islam traži da se nikog ne ubija, osim ako za to postoji “dobar” razlog.

Sljedbenici Crkve bosanske smatrali su grijehom svako prolijevanje krvi (ljudske i životinjske) pa su zabranjivali rat, osuđivali vjerske programe i odbacivali polaganje prisege. Poput njih, menoniti odbacuju ne samo sudjelovanje u ratu, već i služenje vojske. Jehovini svjedoci, duhoborci i adventisti odbacuju uzeti bilo kakvo oružje u ruke i sudjelovati u ratu. Protivljenje ratu navedenih i nekih drugih suvremenih religijskih slijedbi navelo je međunarodne organizacije da dignu glas za pravo “prigovora savjesti”, odbijanja sudjelovanja u ratu kad je to u suprotnosti s elementarnim religijskim vrijednostima građanina.

Da li su u pravu oni koji ističu da se, u pogledu privlačnosti, U Starom zavjetu i Kur'anu zastupa načelo ius talionisa, pravo sile, odmazde, vraćanja jednakom mjerom? Zaista na više mjesta u Starom zavjetu 1) (a ona se gotovo pojavljuju i u Kur'anu) nalazimo stavova koja mogu biti osnova za takav zaključak.

Na primjer, govori se o krvavom osvetniku koji treba ubojicu ubiti “čim ga sretne” (br 35,21); tko zada smrtnu udarac drugome, “mora se smaknuti” (Lev 24,17 i 24,21); “tko usmrti živinče: mora ga nadomjestiti: život za život” (Lev 24,18); “Lom za lom, oko za oko, zub za zub – rana koju je ona zadao drugome, neka se zada i njemu” (Lev 24,19 – 20); “život za život, oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, noga za nogu, opeklinu za opeklinu, rana za ranu, modrica za modricu” (Izl 21,23-25). Slično stoje u Kur'anu: “O vijernici! Pripisuju vam se odmazda za ubojanje” (II, 178); U odmazdi vam je – opstanak.” (II 179); “glava za glavu, oko za oko, nos za nos, uho za uho, zub za zub” (V 45). Mnogi autori smatraju da načelo odmazde (oko za oko) ne treba shvatiti doslovno: ako je netko nekom izbio oko da to i njemu treba uraditi, uzvratiti mu nasiljem, već da mu kazna bude srazmjerna, da odgovara težini povrede a ne nekoj manoj povredi. U Talmudu nalazimo i stav po kojem su odmazde i odgovornost “nasljedni”, prenose se sa roditelja na djete: “Zar ja da ispaštam zbog oca?” “Jest, oci jedoše kiselo grožđe, a sinovima zubi trnu”. Izraziti vid, rekli bismo nečudorednosti: kako može biti čudoredan stav da dijete odgovara za (ne)djela oca? Načelom ljubavi prema neprijatelju Isus se stavio u opozicioni odnos prema navedenoj židovskoj, starozavjetskoj, tradiciji osvete (“oko za oko...”) nudeći načelo potpuno drugačijeg odnosa. “Čuli ste da je rečeno: oko za oko, zub za zub. A ja vam kažem : Ne opirite se zlotvoru! Naprotiv, udarili te tko po desnom obrazu, okreni nu i drugi.” (Mt 5,38-39).

Bojovnicima HB "Kralj Tvrtko" u Sarajevu postavili smo, u ratu, pitanje "Da li opravdano odmazda za ubijanje?"

- 1) "... hoćemo li se prikoloniti ... nastavljanjem krvne osvet idući sto godina, starozavjetnoj odmazdi, li će mo, najzad, sve više postajati no-vo-zavjetni hrišćani, prošli kroz katarsu oguja, mača i sumnje- oprašta-jući sve do opraštanja.", Vladeta Jerolić, Vera i nacija, "Tesit", Beograd 1995., str. 113.

Da li smatrate da je opravdana odmazda za ubijanje

Da	Ne
11,76 %	88,24 %

Za osvetu, odmazdu, mogli bismo reći da je to vid obrane zajednice karakterističan za razne tipove potkulture. U njima osveta poprima najsurovije sadržaje. Posebno je karakteristična za ruralne sredine. Otud su mediji i bilježili najviše zločina iz odmazde u seoskim sredinama. Agresivni rat, po pravilu, izaziva još veću odmazdu. Odmazda se, u tim uvjetima, doživljava kao akt solidarnosti i pravednosti.

Među bojovnicima HB "Kralj Tvrtko" vidimo da ih 88,24 % nije opravdalo odmazdu za ubijanje.

Na kraju da zaključimo: U pisanim religijskim autoritetima kao da je moguće naći mjesta kojima se može opravdavati, ali i osuđivati nasilje i terorizam. Stvar je interpretacije simboličkog jezika kojima su pisani sveti spisi. Nadati se da će u postratno vrijeme interpretacije svetih spisa ići modelom suzbijanja nasilja i terorizma bez obzira tko ga i nad kim vršio ili pokušao vršiti. Osobito ako za to bude zloupotrebljavao religiju i svete spise.

Prof. dr. Bećir Macić, dipl. politolog

ELEMENTI TERORIZMA NAD CIVILIMA SARAJEVA U AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU

Terorizam se označava kao organizovana i sistematska primjena nasilja sa namjerom da se kroz izazivanje straha i lične nesigurnosti građana, naruši autoritet države ili ostvare neki od političkih ciljeva.¹

Polazeći od ovog određenja, koje je istina uprošćeno, u ovom prilogu će se aktualizirati neki elementi terorizma nad civilima u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, sa posebnim osvrtom na Sarajevo.²

U ovim uvodnim napomenama, također, nekoliko aspekata o civilnom stanovništvu, čemu je posvećena i jedna od četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. - Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata.³

Civilno stanovništvo čine lica, koja ne učestvuju u ratnim operacijama. To je cjelokupno stanovništvo strana u sukobu, koje ne pripada ni jednoj od kategorija oružanih snaga.

¹ Šire o ovome: Mr. Izet Beridan, Mr. Ivo Tomić i Mr. Muharem Kreso, STRUČNI LEKSIKON OSNOVNIH VOJNIH I RATNIH POLITIČKO-PRAVNIH POJMOVA, Republika Bosna i Hercegovina, Generalštab Armije R BiH, Uprava za politička pitanja, Vojna biblioteka, Sarajevo, 1996., str. 208.

² Korišćeni su sljedeći izvori i literatura:

- Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo;
- Bilten, Državna komisija za prikupljanje činjenica o zločinima u Bosni i Hercegovini, br. 1-7.
- Dnevni izvještaj o agresiji i terorizmu protiv Republike Bosne i Hercegovine
- RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI, Izvještaj Amnesti Internešenela (Amnesty Internationala) i Helsinki Voča (Helsinki Watsh), ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKE, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Zagreb, Biblioteka DOKUMENTI br. 2, Zagreb, 1993.
- RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI, II dio, Izvještaj Helsinki Watsh Human Rights Watcha, Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1992.
- GENOCID U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI, 1992., Pravna misao, Sarajevo, 1992.
- Smail Čekić, AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA, SARAJEVO, 1994.
- MATERIJALI SA MEĐUNARODNOG KONGRESA ZA DOKUMENTACIJU GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995., održanom u Bonu od 31. avgusta do 4. septembra 1995. godine.

³ ŽENEVSKE KONVENCIJE O ZAŠTITI ŽRTAVA RATA OD 12. avgusta 1949., Beograd, 1962., str. 137-195.

Civilno stanovništvo i njegova imovina ne smiju biti neposredni objekat borbenih djestava. Ova zaštita inače pripada svim građanskim licima, koja se zateknu na teritoriji strana u sukobu, bez obzira na njihovo državljanstvo.

Naravno i tu postoji nekoliko iznimka, tj. izuzetaka. Borbena djestva koja prouzrokuju žrtve među civilnim stanovništvom, neće predstavljati povredu odredaba o općoj zaštiti civilnog stanovništva u ovim slučajevima:

- ako se civilno stanovništvo nađe u vojnom objektu,
- ako se lice, koje ulazi u kategoriju civilnog stanovništva nađe uz vojnu jedinicu,
- ako se civilno stanovništvo nađe na načinu na koji nađe u neposrednoj blizini vojnog objekta. Međutim, u ovom slučaju mora se voditi računa o srazmjeri između vojne koristi, koja bi se postigla tim borbenim djestvima, i posljedica koje bi od tog djestva pretrpjelo civilno stanovništvo.

Polazeći od ovih nekoliko općih određenja, promisliće se elementi terorizma nad civilima Sarajeva,⁴ u periodu 1991.-1995., premda se na sličan način mogu sagledati i ostali gradovi u Bosni i Hercegovini, koji su bili izloženi agresiji.

Osnovno polazište može se izraziti u sljedećem:

U agresiji na nezavisnu, suverenu i međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu, protiv civilnog stanovništva su izražena masovna ubistva, mučenja i nečovječna postupanja, uključujući i nanošenje velikih patnji, te povreda tjelesnog integriteta i zdravlja, napadi bez izbora cilja, kojim se pogađa civilno stanovništvo ili civilni objekti, sa znanjem da će upravo takav napad prouzrokovati prekomjerne gubitke života, silovanja, primjena mjera zastrašivanja, terora i dr.

Svi naprijed navedeni zločini su izvršeni i nad civilima Sarajeva.

Kako je to počelo, kako su tekle pripreme za teror?

Vodstvo Srpske demokratske stranke (SDS) je i prije otpočinjanja agresije i opsade grada Sarajeva, iznosilo otvoreno svoje namjere za podjelom Sarajeva i izdvajanje tzv. srpskih općina iz cjelovitog organizma Sarajeva.

S obzirom da ni u jednoj od šest centralnih sarajevskih općina Srbi nisu činili apsolutnu većinu, očigledno je bilo da se cijepanje grada i osamostaljivanje i stvaranje "srpskih opština" ne može izvesti mirno, odnosno bez oružane akcije i prolijevanja krvi.

U tom smislu, Radovan Karadžić, vođa bosanskih Srba i lica oko njega, godinu dana prije agresije, stalno i uporno koriste termin "Srpsko Sarajevo" tvrdeći da je ono oduvijek bilo tu.

⁴ Za ovu priliku su korišteni izvori vladinih i nevladinih organizacija.

Počev od proljeća 1991., Srbi su na svim prilazima Sarajevu formirali oružane formacije, koje vode čelnici sarajevskih općina – Srbi, čija djelatnost nešto kasnije onemogućuje ulazak i izlazak u Sarajevo, iz bilo kog pravca, što je bilo izuzetno rizično za sve one koji nisu bili Srbi. Jugoslovenska narodna armija (JNA), zajedno sa paravojnim formacijama SDS, kontrolisala je sve važnije saobraćajnice koje vode iz Sarajeva.

Istovremeno, JNA čini niz poteza, koji su komplementarni i nadopunjuju se sa djelovima SDS-a. Tako je u jesen 1991. godine bivša JNA pokrenula inženjerske radove na pravljenju tzv. kružnog toka oko Sarajeva, čime su se praktično povezali svi padinski dijelovi grada. Istovremeno, JNA je pod firmom vježbi radila na instaliranju sistema fortifikacija oko Sarajeva, kopajući rovove i tranšeje i raspoređivala jedinice i oruda na planine oko Sarajeva. To je imalo za rezultat da je neposredno pred agresiju oko grada već bilo raspoređeno preko 100 teških artiljerijskih cijevi, oko 60 tenkova i na stotine oružja kalibra preko 12,7 mm i minobacača, koji ulaze u sastav tzv. pješadijskog naoružanja.

Fizičkim zatvaranjem obruča oko Sarajeva, što je učinjeno, početkom aprila 1992. godine, a nešto kasnije i prekidom svih komunikacijskih veza svijeta sa ovim gradom, Sarajevo postaje specifičan konc-logor, gdje je stanovništvo, dakle civili, bilo izloženo svakodnevnim masovnim zločinima, raketiranju i granatiranju, snajperisanju, te mučenju gladu i žeđi.

U tom cilju koriste se velike artiljerijske i oklopno-mehanizovane snage, koje sistematski i planski granatiraju i razaraju naseljena mjesta, te ubijaju civilno stanovništvo. Vezano za to cifre su stravične, sa stanovišta snaga koje su angažovane u obruču oko Sarajeva. U opsadi Sarajeva učestvovalo je konstantno preko 10000 srpskih vojnika, a podršku su dobivali od oko 60 tenkova, 39 oklopnih transporterata, 27 praga, 48 haubica, te velikog broja minobacača raznih kalibara, patova i pamova. O kojem se kontingentu naoružanja radi pokazuje podatak da je agresor na km fronta oko Sarajeva raspoređio 35 oruda, što je nezabilježen primjer u istoriji ratovanja. U cilju okupacije i vršenja zločina nad civilnim stanovništvom, Sarajevo je bilo izloženo masovnom granatiranju, koje se odvijalo svakodnevno.

Kao primjer ovakvog djelovanja je sarajevsko naselje Otes gdje su pripadnici JNA i srpskih oružanih snaga tenkovima dještvovali po stambenim objektima sa udaljenosti od dvadesetak metara, dok su se civili nalazili u svojim stanovima i kućama. Nakon što su prestravljeni civili, uglavnom žene i djeca, počeli bježati na ulice, srpske snage su iz pamova pucale po njima. Samo tom prilikom, procjenjuje se da je u ovom naselju ubijeno oko 500 civila.

Isti slučaj je bio i prilikom napada na neka okolna sela Sarajeva, kao što su: Lješevo, Svrake, Krše, Tihovići, Dobroševići i druga, koja su

zauzeta poslije žestokog granatiranja, zatim porušena i spaljena, dok je stanovništvo tih sela, uglavnom žene i djeca, pobijeno i protjerano.

Posljedice granatiranja i razaranja naseljenih mjesta su stravične i ogromne po civilno stanovništvo Sarajeva.

Granatiranja i ubijanja nisu bile pošteđene ni zdravstvene ustanove, ni bolnice, gdje su ubijani zdravstveni radnici i bolesnici – civili. Tako je u krugu Kliničkog centra Koševo poginulo devet lica, a ranjeno preko dvadeset.

Poseban pečat svemu tome dala je upotreba teškog artiljerijskog oruđa svih kalibara (haubičke, tenkovske, topovske i minobacačke granate) protiv nezaštićenog stanovništva na mjestima masovnog okupljanja, igralištu, ili dok se kretalo ulicom. Od posljedica ovakvog granatiranja u Sarajevu je poginulo više hiljada civila, a na desetine hiljada je teže ili lakše ranjeno. Među njima su znatan broj djeca i žene.

Evo nekoliko najeklatantnijih primjer upotrebe artiljerije prema civilima Sarajeva i njihovog masovnog ubistva.

Prvi masovni zločin agresor je izvršio 27. maja 1992. godine, kada je oko 9,55 sati sa položaja na Trebeviću ispalio minobacačku granatu kalibra 82 mm, koja je pala u veću grupu građana, koji su čekali u redu za hljeb u ulici Ferhadija (bivša Vase Miskina). Tom prilikom od eksplozivnog i rasprskavajućeg djeinstva poginulo je 17 civila, dok je teže ili lakše povrijedeno preko 40.

Na naselje Grahovište (Kobilja glava), 3. jula 1992. godine, oko 17,10 sati, ispaljena je tenkovska granata sa položaja na Orahovom brijevu. Taj projektil pogodio je krošnju trešnje na kojoj se nalazilo desetero djece. Ubijeno je sedmero i teže ranjeno troje.

Na raskrsnici Ulice Ivana Krndelja i Braće Ribara, 7. avgusta 1992. godine, granatom je ubijeno 6, a ranjeno 8 civila.

Agresor je 23. avgusta 1992. godine granatama ubio 16 civila i na desetine ranio. Naime, toga dana je ispred Velikog Daira ubijeno 8, a na Trgu Pere Kosorića 4 i na Stupu 4 civila.

Na Alipašinom Polju su 1. septembra 1992. godine ispaljene četiri granate, kada je u stanovima ubijeno četvero civila, a ranjeno osmero.

Na groblju u Boljakovom Potoku, 28. septembra 1992, između 13,30 i 14 sati, ispaljene su dvije artiljerijske granate. Prva granata je pala 150 m od groblja, a druga među grupu od oko 200 civila. Tom prilikom ubijeno je 7, a lakše ranjeno 20 civila, među kojima 15-ero djece.

Prilikom granatiranja Dječijeg doma "Ljubica Ivezić" agresor je 10. oktobra 1992. ubio 3, a teško ranio 13-ero djece.

Na Mojmilu (Olimpijska ulica), 24. novembra 1992. godine, agresor je granatom ubio 5, a ranio 9 civila.

U toku 15. januara 1993. godine, agresor je u Sarajevu ubio i ranio oko 40 civila. Pred sarajevskom pivarom, granata je pogodila red za vodu, u kojem se nalazilo preko 300 žednih civila sa praznim kanisterima u ruci. U tom masakru je od gelera granate 8 civila ubijeno, a 20 ranjeno. Najtragičniju sudbinu je doživjela sarajevska porodica Lačević, čija su četiri člana stradala u toj tragediji – otac i majka su ubijeni, a sin i kćerka ranjeni.

U trenutku kada su mrtvi i ranjeni ispred Pivare doveženi u bolnicu Koševo (desetak minuta nakon što ju je posjetio general Morion), agresor je granatirajući Traumatologiju Kliničkog centra Koševo ubio jednog civila a ranio više.

Više granata je ispaljeno na sarajevsko naselje Dobrinja, koje su se završavale žrtvama i ranjavanjem civila.

Povodom Bajrama, 1. juna 1993. godine, u Dobrinji 3B, organizovan je turnir u malom fudbalu. Utakmici je prisustvovalo oko 200 gledalaca. U toku utakmice, u 10,30 sati, agresor je ispalio dvije minobacačke granate jednu za drugom iz pravca Veljina, od čega je ubijeno 12, a ranjeno 80 civila. Među njima je bilo 15 djece.

U neposrednoj blizini pijace "Ciglane", 7. juna 1993. godine, oko 11,30 sati, eksplodirala je granata, koju je agresor ispalio sa Poljina. Smrtno su stradala 4 civila, od kojih dvoje djece, a teže ili lakše povrijeđeno 16.

Sa položaja na Trebeviću, 12. juna 1993. godine, oko 11 sati, agresor je ispalio granatu na groblje Budakovići, gdje je obavljana dženaza i ubio 8, a teže ranio 5 civila, od kojih su dva od zadobijenih povreda, podlegla u bolnici. Istoga dana, oko 15,27 sati, agresor je ispalio na građane, koji su čekali u redu za vodu na Dobrinji granatu, od čijeg djeljstva je smrtno stradalo 12 civila, a petnaestero teže ili lakše povrijeđeno. Među ubijenim je bilo i jedno dijete.

Sa položaja na Vracama, 30. jula 1993. godine, agresor je ispalio dvije minobacačke granate na grupu građana i ubio 3, a teže ranio 10 civila, uglavnom djece.

Na Alipašinu Polju, 9. novembra 1993. godine u 10,55 sati, prilikom pada minobacačke granate kalibra 120 mm, ispaljene sa položaja iz Nedžarića, ubijena su 4 civila, a preko 20 ranjeno. Tom prilikom ubijena je i učiteljica, koja je održavala nastavu u neposrednoj blizini mjesta eksplozije kao i troje djece. Teže je ranjeno 21 Sarajlija, među kojima je bilo 17-ero djece.

Agresor je, 30. novembra 1993. godine, oko 22,45 sati, granatirao Abdominalnu hirurgiju Kliničkog centra univerziteta u Sarajevu. Tada je artiljerijska granata, ispaljena sa položaja u Mrkovićima, pogodila sobu medicinskih sestara. Od posljedica eksplozije ubijene su dvije medicinske sestre i ranjena tri medicinska radnika.

Sa agresorskih položaja u Nedžarićima, srpske snage su dana 22. januara 1994. godine, oko 13,45 sati, ispalile tri minobacačka projektila na naselje Alipašino Polje, na mjesto gdje su se djeca sanjkala. Tom prilikom je ubijeno 6, a ranjeno više djece, među kojima je bio i jedan stariji civil.

Sa agresorskog položaja na Kulavici, 4. februara 1994. godine, oko 11,25 sati, ispaljene su tri minobacačke granate, kalibra 82 mm na Dobrinju. Granate su pale na dječije igralište i ubile 9 civila i 23 teže povrijedile, među kojima je najviše bilo djece.

Sa položaja zloglasnih Mrkovića, 5. februara 1994, oko 12,30 sati, ispaljena je minobacačka granata kalibra 120 mm na gradsku pijacu Markale. Tom prilikom je ubijeno 67 civila, a ranjeno oko 200. Od ukupnog broja poginulih 38% su žene, a 33% civili stariji od 55 godina.

Minobacačkom granatom, ispaljenom sa Poljina na Livanjsku ulicu, 8. decembra 1994. godine, oko 15,25 sati, agresor je ubio 3, a teže ili lakše ranio 4 civila, većinom djecu.

Pored klasične teške artiljerije, agresor je Sarajevo i njegovu okolinu u više navrata napadao i zabranjenim hemijskim oružjem. Često su se upotrebljavala i zapaljiva sredstva (fosforne bombe), od kojih su zapaljeni mnogi objekti u gradu Sarajevu.

Pored masovnog granatiranja stanovništva i civilnih objekata, agresor je masovno upotrebljavao i protivavionsko naoružanje, rasprskavajuću municiju i dum-dum metke prema civilnim ciljevima, što je uslovalo brojne smrtno slučajeve i povrede.

Poseban kuriozitet predstavlja pravi "lov" na civile snajperskim naoružanjem. Ovo naoružanje se do sada, u ratnim sukobima u praksi koristilo samo za specijalne zadatke elitnih jedinica Armije. Ali je na području Sarajeva, od samog početka agresije, njegova upotreba masovna i to prvenstveno prema civilima. Svakodnevno su gadana djeca, žene, starije osobe po raskrsnicama i ulicama grada Sarajeva. Tako je u toku 1992. godine, od snajperskih djelovanja ubijeno, odnosno ranjeno preko 86 lica. Od toga, četvoro djece do 16 godina i četiri starca preko 60 godina, odnosno žena preko 55 godina. U toku 1993. godine, od snajperskog djelovanja ranjeno je odnosno ubijeno 166 lica, od toga 21 dijete do 16 godina i 17 staraca preko 60 godina, odnosno žena preko 55 godina. Ovaj visok broj žrtava snajperskog djelovanja nastavljen je i u 1995. godini, kada je u prvih pet mjeseci ubijeno 18, a ranjeno 82 lica.

Simptomatično je da je upotreba snajperskog oružja znatno više intenzivirana kada je početkom februara 1994. godine NATO savez postavio ultimatum srpskim snagama da povuku teško naoružanje oko Sarajeva. Takode i za vrijeme potpisanog sporazuma o antisnajperskom djelovanju, agresor je konstantno kršio navedeni sporazum što je još jedan primjer koliko je poštovao ovaj i slične sporazume. Naravno, agresor nije u

potpunosti ispoštovao i ultimatum NATO-a, tako da je poslije toga ultimatum, na okolnim brdima ostala masa teškog naoružanja, iz kojeg su i dalje činili masakre nad civilima Sarajeva. Samo u maju 1995. godine, granatiranjem i snajperskim djelovanjem agresor je u Sarajevu ubio 64, a ranio 221 civila. U junu je ubio 186, a ranio 1061-og civila. U julu, iste godine, u Sarajevu je ubio 212 civila, među kojima 13-ero djece i ranio 891 civila, od čega 45-ero djece. Na osnovu raspoloživih podataka, može se utvrditi da je agresor od 1. januara do 8. avgusta 1995. godine, u Sarajevu, ubio ukupno 460, a ranio 2097 civila.

Međutim, granatiranje i ubijanje civila kao i razaranja civilnih objekata na području Sarajeva je samo jedan vid počinjenog ratnog zločina od strane SDS i bivše JNA nad civilima Sarajeva.

Drugi vid počinjenog ratnog zločina na području Sarajeva je kontinuirano etničko čišćenje nesrpskog stanovništva na području Sarajeva, koje je bilo privremeno okupirano. U tom cilju su sa područja tzv. Jugoslavije na samom početku agresije u Sarajevo dolazili pripadnici paravojnih formacija zvani Arkanovci, Šešeljevci, Beli orlovi i dr., koji su započeli sa procesom etničkog čišćenja stanovništva bošnjačke nacionalnosti, što su kasnije nastavili pripadnici SDS. Eklatantan primjer etničkog čišćenja od strane agresora je sarajevsko naselje Grbavica, dok je bilo pod vlašću srpskih snaga. Tako je na području Grbavice prije agresije živjelo više od 20.000 građana bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, a poslije reintegracije je ostalo tek nekoliko stotina. Agresor je nasilno upadao u stanove, vršeći fizičko zlostavljanje, javne likvidacije, silovanja, zastrašivanja, pljačke i masovna protjerivanja iz stanova uz prijetnju oružjem. Najmasovniji slučaj protjerivanja se desio 30. septembra 1992. godine, kada je više stotina Bošnjaka i Hrvata sa Grbavice protjerano preko mosta kod hotela Bristol u slobodni dio grada Sarajeva.

Slični primjeri brojnih zločina su zabilježeni i u drugim sarajevskim općinama, kao što su: Ilidža, Novi Grad, Vogošća, Pale, Hadžići, te Ilijaš.

Na području sarajevske općine Novi Grad, agresor je krajem maja 1992. godine napao pripadnike naselja Ahatovići i Dobroševići, kada je ubijeno ili odvedeno u logor u Rajlovac preko 500 ljudi, uglavnom žena i djece. Sredinom juna 1992. godine, tokom napada na naselje Aerodrom, koje se također nalazi u okviru sarajevske općine Novi Grda, agresor je iz svojih domova istjerao cjelokupno bošnjačko i hrvatsko stanovništvo, koje je potom odvedeno u zatvor "Kula".

I na Palam je svih 4.000 lica muslimanske nacionalnosti i oko 100 hrvatske, koji su na tom području živjeli prije agresije, protjerano. Svi građani nesrpske nacionalnosti su otpušteni sa posla, hapšenjem, odvođenjem u zatvor, fizičkim zlostavljanjem i likvidacijama. Najmasovniji slučaj protjerivanja civila sa Pala bio je u julu 1992. godine, kada su svi gra-

dani samo sa najnužnijim ličnim stvarima, nakon što su svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu morali ostaviti tzv. srpskim vlastima, protjerani u pravcu Sarajeva.

Na području Hadžića, agresor je u junu 1992. godine, izvršio hapšenje i odvođenje u logor u školskom centru oko 220 lica muslimanske nacionalnosti, nakon čega se za njih 184 gubi svaki trag. Ni danas agresor ne želi da kaže šta je učinio sa ovim licima.

Isti slučaj je i na području Ilijaša, gdje je agresor za vrijeme okupacije protjerao oko 10.000 lica muslimanske i oko 1.600 lica hrvatske nacionalnosti.

Agresor je vrlo često sa privremeno zauzete teritorije masovno i pojedinačno ubijao civile nesrpske nacionalnosti, kako bi pospješio i ubrzao iseljavanje Bošnjaka i Hrvata. Tako su na području Grbavice registrovani mnogi slučajevi likvidacije građana uz prethodnu surovu torturu, izživljavanja, ponižavanja i zlostavljanja. Zločini ubistva su vršeni u stanicama i kućama građana, pred njihovim porodicama, a neki su odvođeni u nepoznatom pravcu, gdje bi im se kasnije gubio svaki trag. Leševi ubijenih civila agresor je često, u cilju zastrašivanja, ostavljao na mjestima gdje su likvidirani, da leže i po nekoliko dana, onemogućujući njihovu sahranu.

Masovna ubistva civila naročito su bila prisutna u prigradskim općinama, kao što su: Ilijaš, Vogošća, te pojedini dijelovi općine Novi Grad. Tako je na području Ilijaša (selo Lješevno, Luke i G. Bioča), samo u jednom naletu ubijeno 90 mještana, a preko 500 odvedeno u logore. U Vogošći, u pojedinim selima (Krše i Tihovići), izvršeni su masovni pokolji stanovništva gdje je stradalo na desetine lica, uglavnom žena, djece i staraca, dok je na području općine Novi Grad, prilikom agresorskog napada na naselje Ahatovići i Dobroševići ubijeno oko 200 mještana ovih sela. Karakteristike svih ovih pojedinačnih i masovnih ubistava bila je neviđena surovost i brutalnost.

Agresor je na području dijela Sarajeva, koji je bio okupirao, počeo i brojne zločine silovanja. Zabilježeni su slučajevi silovanja na Grbavici (zatvori u prostorijama Digitron i Lesnine), Iliđi u ženskom dijelu logora "Kula", u Vogošći u logoru "Kod Sonje", aerodromskom naselju i Vracama. Silovane su ne samo žene, nego i malodobne djevojčice, a neke od njih su, nakon seksualnog izživljavanja, na najsvirepiji način ubijene.

Agresorske jedinice su permanentno vršile pljačkanje i uništavanje društvene i privatne imovine Bošnjaka i Hrvata. Nezabilježenim zvjerstvima realizovali su zacrtane ciljeve agresije, koristeći kao motivacioni činilac pljačku i uništavanje svega što nije srpsko. To su naročito radile paravojsne formacije, posebno u prigradskim dijelovima sarajevskih općina, gdje su pretežno živjeli stanovnici bošnjačke i hrvatske nacionalnosti. Na licu mjesta su otimani lična imovina, novac, nakit i druge vrijednosti. Pokretna imovina je pakovana i u konvojima odvožena prema Srbiji i Crnoj

Gori. Kuće i stanovi su uništavani paljenjem i podmetanjem eksploziva. Primjer za to su Ahatovići, Dobroševići, Aerodromsko naselje, Dobrinja IV, kao i mnoga druga mjesta oko Sarajeva.

Opsadu Sarajeva agresor je pored ostalog koristio i za zadovoljenje svojih pljačkaških motiva i poriva. Između ostalog, vršena su masovna pljačkanja konvoja sa međunarodnom humanitarnom pomoći, s obzirom da su morali proći kroz privremeno okupiranu teritoriju. To, se pravdalo tobože time da se uvozi oružje i druga ratna oprema.

Naročit oblik zločinačkog djelovanja predstavlja sistematsko uništavanje infrastrukture na području Sarajeva, što predstavlja teško kršenje svih pravila međunarodnog humanitarnog prava. Od samog početka opsade Sarajeva agresor je sistematski uzurpirao i uništio mnoge infrastrukturne objekte, s ciljem da se onemoguće najminimalniji uslovi za normalan život civilnog stanovništva. Tako je grad Sarajevo više puta u cjelosti ostajao bez napajanja električne energije, a neki njegovi dijelovi nisu imali energiju od samog početka opsade. Uzrok tome je bilo stalno i namjerno oštećenje dalekovodne mreže i uništavanje trafo-stanica, što je agresor činio svojom artiljerijom. Agresor je ovakva svoja djelovanja posebno intenzivirao u vrijeme zime, koja je na ovom području jedna od najhladnijih u Evropi. Kada je u pitanju snadbijevanje vodom, ono je onemogućeno po istom principu, kao i električna energija.

Ukupno u ratnom periodu, grad Sarajevo je bilo bez struje 240 dana, a 161 dan bez vode i to sve zbog opstrukcije agresora. Također, bez plina, grad Sarajevo je bilo preko 250 dana, a u 200 dana količina plina je bila simbolična, koja nije mogla zadovoljiti ni najelementarnije potrebe grada sa preko 400.000 stanovnika. Sve je to uzrokovalo da građani Sarajeva u tim danima nisu imali ni hljeba, a humanitarna pomoć se mjerila na grame.

Nažalost, ljudske žrtve i razaranja su uzela takve razmjere, da je to i za BiH i Sarajevo zaista tragično. U Sarajevu do 12. jula 1995. godine ubijeno je 10.511 civila, od toga 1598-oro djece, ranjeno 60.378 civila, od čega 14.919-ero djece, a od toga ranjeno 19.115 lica, od kojih 3.367 djece. Također, u gradu je evidentiran 1.681 invalid, među kojima je 340-oro djece.

Opsadu Sarajeva neki nazivaju ratom, i to građanskim. To mogu da kažu zlonamjerni i neupućeni. Međutim, prema svim dosadašnjim saznanjima riječ je o genocidu. Među Bošnjacima, koji su u populaciji zastupljeni sa 50%, 80% je nastradalih. Taj broj kod mrtvih se penje i do 86%. Ovi podaci kao i vrsta upotrijebljenih ubojitih sredstava, veliko stradanje mladih i najaktivnijeg dijela stanovništva, koji se kreće do 70%, velika zastupljenost žena među ranjenim i ubijenim, te polovica ljudi koji su nastradali kod svoje kuće, ili pod normalnim ljudskim aktivnostima, bez dvojbe ukazuju na namjeru agresora. Sve to govori da je u pitanju smišljeno uništavanje jednog naroda, odnosno genocid nad Bošnjacima.

Prof. dr. Ismet Dizdarević

MOTIVACIONE OSNOVE TERORISTIČKOG PONAŠANJA POJEDINCA

Psiholozi su, i pored razlika u tumačenju korijena i čina terorizma, saglasni u onom što terorizam, u svojoj psihosocijalnoj suštini, stvarno i jeste: **buđenje i širenje straha**. Ovaj emotivni proces je prisutan u bilo kojem vidu njegovog pojavljivanja: i kada iza sebe ostavlja mrtve ili osakaćene, ili kada samo ruši vjerske ili kulturne institucije ili, pak kada sknavi spomenike ili grobove umrlih. Bez obzira da li je usmjeren na ciljani ili proizvoljno izabrani objekat, na namjernu ili slučajnu skupinu ljudi, ili pak na istaknute pojedince i njihove obitelji ali uvijek sadržan i sa očekivanjem šireg psihosocijalnog djelovanja. Sam, izolirani teroristički čin, je izgleda manje važan u usporedbi sa širinom njegovog psihosocijalnog djelovanja. Većina je uznemirena a jedan dio građana je jako uplašen. Ovakve reakcije je moguće očekivati jer se strah uvijek javlja kada građanin osjeća stvarnu ili naslućujuću **opasnost** pogotovu kada se ona **iznenada pojavi**. Akt terorizma, ustvari remeti ustaljeni građanski mir, ugrožava socijalni i emocionalni život ljudi, pojačava osjećanje anksioznosti i ne rijetko stvara sumnju u stabilnost društvenog sistema i sposobnost organa i institucija u otkrivanju uzroka i uspješnom hvatanju podstrekača i izvršilaca terorizma. Moguće je pretpostaviti da institucije, grupe i (ili) pojedinci koji su organizatori i izvršioc i terorističkih djela **izazvani strah** tumače kao najpoželjniji ishod svojih terorističkih nakana i akcija.

Terorizam postoji od postojanja civilizacije. Razne forme terorizma su postojale u raznim epohama. Međutim u usporedbi sa materijalnim i ljudskim posljedicama koje izaziva savremeni terorizam raniji terorizam je i blaži i ređe se pojavljivao. Lakše se i otkrivao jer se kretao u okvirima ljudskih mogućnosti. Savremeni je mnogo tehnički savršeniji i iza sebe ostavlja manje vidljivih tragova na osnovu kojih bi se mogao pouzdano indentifikovati. Otkriti pozadinu terorističkog djelovanja pojedinca i (ili) grupa pojedinaca znači spoznati prirodu i smjer općih, posebnih i individualnih činioca koji, zasebno ili sinhronizovano uslovljavaju takva ponašanja. Plodno tlo terorizma su, po pravilu, društvena uređenja u kojima je

vidljiva unutrašnja nestabilnost, u kojima se ne respektiraju ljudska prava, u kojima se osjeća slabljenje interioriziranih društvenih kontrola, u kojima je očigledna kriza sistema vrijednosti prisutna. Šira društvena sredina može biti podsticajna za područje i izvršioce terorizma kada je u njoj nacionalna i vjerska netrpeljivost, implicitno ili eksplicitno, naglašena kada je novac sinonim društvenog ugleda i statusa, kada je rad nisko vrijednovan, kada je kriminalac i pošten čovjek jednako tretiran i slično. Ove, **kriminogene osobine šire društvene sredine** u sprezi i vezi sa kriminogenim osobinama uže društvene sredine (nezdrava porodica, loši komšijski odnosi, asocijalna ili antisocijalna usmjerenost socijalnih krugova u određenim prostorima življenja građana) mogu biti **ohrabrenje** za potencijalne teroriste u vlastitoj sredini ili pak **podrška** teroristima koji dolaze iz drugih zemalja. Svi oni koji nastoje da, terorističkim djelovanjem, izazovu razdor unutar društvenog uređenja odnosno **da ubrzaju** njegovo propadanje ako je propadanje unutrašnjim trvenjem započeto polaze od stvarnog ili percipiranog **nezadovoljstva** građana. Nezadovoljstvo se može manifestirati na razne načine ali najčešće: kao nepovjerenje ili bunt protiv onih koji su pozvani da štite njihov biološki, socijalni i (ili) psihološki integritet ili pak, kao, destrukcija, kao vid "kažnjavanja" odgovornih pojedinaca ili organa vlasti. Podstrekači, organizatori i izvršioци terorističkih djela su uvjereni da su ostvarili svoj cilj kada, pri registriranju efekata svoga terorističkog djelovanja, utvrde da je uznemirenost, strah, anksioznost i destruktivne pobude prisutne u ponašanju građana.

TERORIZAM KAO INDIVIDUALNA POJAVA

Djelovanje kriminogenih faktora u široj i užoj društvenoj sredini ćemo bolje razumjeti u sklopu sposobnosti i crta ličnosti koje karakteriziraju teroristu. Potrebno je takođe poznavati **motivacione osnove** njegovog terorističkog ponašanja u konkretnoj sredini i situaciji. Još uvijek ne postoje vladine psihološke analize sposobnosti i crta ličnosti, posebno motivacionih pojedinaca koji su uhvaćeni ili pak za koje se traga, pa je, zbog toga, teško precizno opisati njihovu kognitivnu, emotivnu i konativnu strukturu ličnosti. Na osnovu teoriskih i empiriskih spoznaja psihologije kriminaliteta moguće je predpostaviti o osobinama terorista i razlozima njihovog zločinačkog ponašanja. Moguće je odgovoriti na mnoštvo pitanja koja danas traže odgovor ako ne potpune onda bar djelimične. Dali su teroristi više prosječne ili pak niže inteligencije? Da li nose u sebi hereditarnu sklo-

nost ka terorizmu ili su pak potrebu za terorističkim djelovanjem stekli učenjem? Dali je njihova izražena potreba za terorističkim djelovanjem rezultanta dužeg doživljavanja frustracija? Dali su osobine koje karakteriziraju psihopatsku ličnost svojstvene i njima? Koliki je udio vjerskog ili ideološkog fanatizma prisutan u njihovom ponašanju?

Pokušat ćemo odgovoriti na ova pitanja. Savremena shvatanja o nivou inteligencije kriminalaca koriguju ranija. Ranija su se zasnivala pretežno na ispitivanjima zatvorenika i obično nisu vodila računa vrsti krivičnog djela. I tada je u jednom broju psihometrijskih ispitivanja, utvrđeno da falsifikatori i prevaranti nisu niskih intelektualnih mogućnosti. Danas vlada shvatanje da se ne može zaključivati o visini količnika inteligencije kriminalaca na osnovu ispitivanja uhvaćenih već na pretpostavci da su onmi koji nisu uhvaćeni ili koji su dugo i vješto izbjegavali hvatanje, vjerovatno i inteligentni. Ako ove spoznaje primjenimo u objašnjavanju visine inteligencije terorista moguće je tvrditi da najveći broj terorista ispoljava visoku inteligenciju. Ovakva pretpostavka je bazirana na njihovom uspješnom savladavanju složenog sistema obučavanja i na kompletnosti radnji koje u toku priprema i izvršenja terorističkog djela, mora da obavi.

MOTIVI U I IZVAN LIČNOSTI

Ima mnogo dokaza koji idu u prilog tvrdnji da činioci koji djeluju izvan ličnosti teroriste igraju najvažniju ulogu u formiranju njegove terorističke ličnosti. Proces učenja shvatamo u najširem značaju. To nije samo proces sticanja znanja o načinima uspješnog kriminalnog ponašanja, već i razvijanja uvjerenja o potrebi i opravdanosti takvog djelovanja. Ako je, naprimjer, terorista izvršio terorističko djelo iz ideoloških ili iz "saznanja da je njegova vjera najispravnija vjera" on je, vjerovatno, uvjeren da vrši pravedan čin. Ponašanje indoktriniranih terorista dobro ilustrira proces učenja, odnosno procesa modeliranja ponašanja. Međutim, u psihološkom tumačenju ponašanja terorista ne treba zanemariti i suprotna shvatanja. U psihološkom rječniku koji je publikovan prije deset godina se ukazuje na teorije koje pridaju najveći značaj uticaju nasliednih faktora. Naime "najranije, i u stalnom obnavljanju jeste učenje da kriminalnost predstavlja složen vid konstitucionalne predodređenosti, bilo da se javlja u gotovom obliku ili kao pogodna osnova za duboke regresije. Kao antisocijalna, predstavlja vid atavižma, primitivnog shvatanja društvenih odnosa, ili regresiju na niže evolucione nivoe ponašanja. Novija istraživanja o konstituci-

onalnim tipovima kriminalaca (pretežno su mezomorfi) a naročito o strukturi hromozoma (koja je kod nekih kriminalaca nenormalna), aktuelizovala su tradicionalni pristup kriminalnosti". Najnovija istraživanja ukazuju da postoji razlika u broju hromozoma između kriminalaca i građana. Agresivnost kriminalaca se objašnjava sa viškom jednog hromozoma. Osobe sa XYY hromozomom češće ispoljavaju kriminalna ponašanja.

Među teroristima se nalazi jedan broj psihopata. Ko su oni? "Ovi ljudi – ističe Entor Stor – obično poznati kao psihopate, tako da odrastu noseći u sebi više mržnje nego što je uobičajeno. Međutim, oni su mnogo opasniji od depresivaca, šizoidnih ličnosti i parnoidnih šizofreničara zbog toga što je kod njih veoma izražena sklonost da "iživljavaju" svoje neprijateljstvo, zbog čega su odgovorni za mnoga teška krivična djela nasilja". Na osnovu izvršenih djela moguće je pretpostaviti da su teroristi **bezobzirni, da nemaju razvijenu socijalnu svijest, da ne osjećaju grižnju savijesti zbog posljedica svog čina.** Takva ponašanja su svojstvena agresivnom psihopatu, jer je on "samoživ, sebičan, nagao, grabi što hoće, pri čemu se oglašuje o potrebe i prava drugih. Njegovi postupci često su nevjerovatno nepromišljeni. Njima upravlja trenutni impuls, a ako mu se neko ispriječi na putu zadovoljenja trenutnih potreba, može mu se desiti da zbog toga ispašta. Kad odraste, ovakva osoba često postaje zločinac koji ne oklijeva da upotrijebi sili da bi ostvario svoj cilj, a kad ga uhvate, uopšte se ne kaje za postupke koji bi kod većine ljudi izazvali izuzetno jako osjećanje krivice."

Iz ranije prezentiranih shvatanja vidljivi su i mogući razlozi koji uslovljavaju terorističko ponašanje pojedinca. Zbog kojih psihosocijalnih razloga pojedinci čine teroristička djela? Koristoljublje je jedan od važnih razloga ali nije jedini. Sticanje bogatstva iz nerada je mogućnost koja snažno privlači teroriste. Učiniće sve što se od njega traži samo ako je dobro plaćen: ubijati će, rušiti će, sknaviti će vjerske objekte i kulturne vrijednosti. Spreman je i da sadistički muči ljude ako će to proizvesti osjećanj straha i bespomoćnosti kod većine građana. Snažna identifikacija sa destruktivnom ideologijom može biti također razlog rušilačkog, genocidnog pa čak i samoubilačkog ponašanja radi ostvarivanja terorističkih namjera. Među teroristima se mogu pronaći pojedinci koji vrše teroristička djela iz osjećaja pripadnosti nekim vjerskim sektama koji destruktivne vidove ponašanja razvijaju kod svojih pripadnika. Ali ne treba zanemariti i osvetničke pobude, terorizam zbog odmazde, iz potreba za dokazivanjem svoje moći a

naročito kod onih koji pate od osjećaja manje vrijednosti. U okviru mogućih motiva terorizma ni potrebu za avanturizmom ne treba zanemariti.

DA LI JE MOGUĆE SPRIJEČITI TERORIZAM?

Moguće je sinhronizovanim postupcima mnogo doprinijeti manjem pojavljivanju i eliminiranju terorizma kad se pojavi. Primjena naučnih spoznaja iz ranih naučnih disciplina može biti vrlo korisna. U konstruktivnom skladu naučnih spoznaja verifikovanog iskustva neposrednih nosioca akcija usmjerenih protiv podstrekača, organizatora i izvršilaca terorističkih djela moguće je očekivati najbolje ishode. U traženju odgovora na pitanje zašto, kada i kako dolazi do terorizma i psihosocijalne spoznaje mogu, kao i spoznaje drugih nauka, posebno kriminologije, kriminalistike, sociologije, biologije i drugih, biti vrlo djelotvorne. Psihologija je zainteresirana za kriminogene osobine šire i uže društvene zajednice, ali to nije njen prioritetni interes. Ona je najviše zainteresirana za **terorizam kao individualnu pojavu**. Poznavanjem psiholoških osobina ličnosti koje ispoljavaju terorističko ponašanje omogućava iznalaženje uspješnijeg puta suzbijanja i njihovog djelovanja i to ne samo na individualnoj razini, već i na razinama šire i uže društvene sredine. Na osnovu poznavanja kognitivnih, emotivnih i konativnih osobina ličnosti terorista, moguće je predviđati **kognitivne stilove** njihovog djelovanja. Razlog za takvu mogućnost je vrlo jasan: sposobnosti i crte ličnosti, posebno crte temperamenta i stava su stabilni i ne podležu lahko promjenama.

Materijalni tragovi zlodjela terorista su, neosporno je, pouzdani izvori informacija o osobinama i ponašanju pojedinaca ili grupa pojedinaca koji su izvršili određeno terorističko djelo. Ali oni sami po sebi nisu dovoljni. Znanje o karakterističnim osobinama terorista posebno o njihovim motivacionim osobinama, inteligenciji i stečenim znanjima može značajno pomoći u općoj orijentaciji. Naravno treba stalno imati na umu da se teroristi osposobljavaju u uglednim školskim centrima i da se sistemi i tehnike terorizma stalno usložnjavaju.

Doc. dr Ramo Masleša

POLITIČKO - SIGURNOSNI ASPEKTI TERORIZMA SA OSVRTOM NA SITUACIJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Govoriti o terorizmu, njegovom pojmovnom određenju te savremenim oblicima ispoljavanja podrazumijeva egzaktno znanstveno ulaženje u sve aspekte političko-sigurnosnih i ostalih procesa koji se odvijaju na međunarodnoj razini. Svijet u svom razvoju permanentno prolazi kroz razne političke, ekonomske i vojno-sigurnosne sukobe i krize, koje u oblasti međunarodnih odnosa po svom načinu ispoljavanja, intenzitetu i posljedicama u značajnoj mjeri utiču na sve veću zaoštrenost u toj oblasti. Međuzavisnost unutrašnjih i spoljnih protivuriječnosti, posebno pojava eksteralizacije i internacionalizacije unutrašnjih konflikata, ukazuju da se danas savremeni svijet nalazi u stanovitoj društveno - političkoj i sigurnosnoj nestabilnosti, a time i relevantnim pitanjima svoje budućnosti.

Razvoj međunarodno-pravnog poretka, znanstveno-tehnološki razvoj koji dovodi do međuzavisnosti nacionalnih društvenih zajednica, internacionalizacija međunarodnih ekonomskih odnosa, promijenjena geopolitička karta u odnosima među vodećim zemljama svijeta, razvoj u oblasti vojne strategije i tehnologije, težnja država da se oslanjaju na efikasne zaštitne instrumente nacionalne politike, te njihovo prisustvo u oblikovanju političko-pravnih i sigurnosnih organiziranih mehanizama za rješavanje konflikata, odnosi na međunarodnom planu su dobili sasvim nove političko-geografske i zaštitne dimenzije. Većina država nastoji izgraditi jednu pripremljenu i cjelovitu doktrinu i strategiju djelovanja u oblasti međunarodnih odnosa i sigurnosti kao osnove za ostvarivanje globalnih ciljeva i zaštite svojih unutrašnjih vrijednosti, bez obzira na njihovu veličinu i moć, oblik civiliziranosti, unutrašnje političko uređenje, pošto opasnost od ratnih sukoba nikad nije iščezla. Na ovakav stav nas upućuju i dosadašnja ponašanja međunarodne zajednice kada se radi o međunarodnoj sigurnosti i sigurnosti pojedinih država. Naime, iako su svi dosadašnji uspostavljeni sistemi kolektivne sigurnosti stvarani nakon teških ratnih stradanja i razaranja, nijedan od tih sistema, na općem i regionalnom planu, nije uspio da kolektivnom akcijom spriječi narušavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Pažljiva analiza svih dokumenata koji tretiraju

raju problematiku međunarodne sigurnosti ukazuju da su se sve države odrekle bilo kakvih prava i zahtjeva za prisvajanje tuđih teritorija.

Naročito je bila naznačena reafirmacija načela suverene jednakosti i zaštita unutrašnje i vanjske suverenosti država. Međutim, doneseni dokumenti su bili više pokušaj traženja novih puteva u ostvarivanju nacionalne regionalne i međunarodne sigurnosti, kao i pokušaj postupnog i dugoročnog pretvaranja čitavog evropskog prostora u pluralističku sigurnosnu zajednicu. Ipak, još uvijek postoji velika diskrepanca i diskontinuitet između koncepcijsko-programske politike i doprinosa u stvaranju uslova za prevazilaženje svih oblika političko-ideološke isključivosti i netolerancije, sistemskog održavanja ambijenta mobilnog stanja zbog vanjske opasnosti, intervencionističke strategije (vojno-političke, direktne ili prikrivene), otvorene primjene sile, nasilnog sprječavanja demokratizacije međunarodnih odnosa. Živimo u vremenu velikih političkih, nacionalnih, ekonomskih i drugih procesa sa različitim pogledima na rješavanje pitanja koja su od sudbinskog značaja za budućnost čovjeka. U tom pravcu naročito vodeće zemlje svijeta na međunarodnom političkom planu u kontinuitetu kreiraju koncepcijske i strategijske okvire kao političko-metodološko operativnog instrumentarija za ostvarivanje nacionalnih ciljeva.

Zvanično oblikovanje globalne strategije sa izdiferenciranim prioritetima nosilo je u sebi brojne izazove koje nije bilo moguće kontrolirati, što je dovelo do vojnog i političkog intervencionizma, a time i ugrožavanja pravnog poretka pojedinih država. U ostvarenju naznačenih globalnih vanjsko-političkih ciljeva, polazilo se od toga da bi oružana agresija klasičnog tipa, koja je zabranjena od UN-a kao sredstva za rješavanje međunarodnih sporova, naišla na osudu međunarodne javnosti, a posebno mogućnost njene eskalacije u širi oružani sukob, koja bi zbog geopolitičkog i vojnostrateškog prostora mogla uzrokovati masovna uništenja i nadmašiti iskustva nacifašističkih diktatura ranijeg i novijeg vremena.

Razlike koje su kroz historiju postojale i danas postoje između država, uslovile su nužnost odmjeravanja snaga na političkom, vojnom, ideološkom i ekonomskom planu, sa ciljem promjene odnosa snaga i nametanja odgovarajućih sistema vrijednosti i određenih oblika političkog uređenja. U tom kontekstu treba posmatrati genezu i oblike ispoljavanja terorizma kao društvenog fenomena. Naime, pojavni oblici terorizma, ali bez općeprihvaćenog njegovog pojmovnog određenja, bili su permanentni pratiloci u oblikovanju i razvoju država. Upravo suprotstavljeni interesi između država, te ponašanje u oblikovanju zaštitnih mehanizama, upućuju na različit pristup u određenju i rješavanju problema terorizma na međunarodnom planu. Traženje načina za eliminisanje političkih i drugih uzroka terorizma, normativno-pravno reguliranje i primjeni sankcija prvi put se organizirano pristupilo na Trećoj međunarodnoj konferenciji za unifi-

kaciju krivičnog prava u Briselu 1930. godine, kao i na brojnim drugim konferencijama, zatim u okviru Lige naroda i Ujedinjenih naroda, u okviru komiteta i donesenih rezolucija, te u okviru regionalnih međunarodnih organizacija - Američka i Evropska konvencija o terorizmu itd. Sve done-sene konvencije i ostali akti jasno su odslikali suprotstavljene interese u smislu općeglobalnog pristupa u samom definiranju terorizma i izučava-nju uzroka, ne situirajući ga u šire teorijske prostore i društveno-političke odnose uz sadržajno sagledavanje svih suprotstavljenim stajalištima i danas se permanentno vrši latentno odmjeravanje snaga. Gradi se jedna sasvim nova doktrina i strategija koja svoje ishodište nalazi u politici i predstavlja relevantno obilježje našeg vremena.

U zavisnosti od okolnosti pojedine države sve više svoje težište pomjeraju na perfidnije i suptilnije djelovanje prema drugim državama, ali sa razarajućim pritiscima koji imaju poslužiti kao potpora u realizaciji jednog dugotrajnog, dobro organiziranog i planiranog procesa, koji u sebi sublimira sve anticivilizacijske odrednice s ciljem ugrožavanja stabilnosti država i njihovih sistema sigurnosti. U tom smislu možemo reći da se i zemlje Zapada duži vremenski period, to jest države sa stabilnim političkim i ustavnopravnim poretkom, visoko dostignutim naučno-tehnološkim razvojem, organiziranim sistemom sigurnosti, sa kadrovima naučno-stručnog i operativno-profesionalnog karaktera, izgrađenim odnosom sa lokalnim zajednicama kroz razne vidove edukacija, sa tehničkom opremljenošću i uvježbanošću itd, ipak ne mogu efikasno nositi sa raznim oblicima terorizma. Kao jedan od relevantnih razloga možemo navesti još uvijek nespremnost država da prihvate općevažeće odrednice terorizma na osnovu kojih bi se vodile sadržajne znanstveno-stručne i operativno-praktične aktivnosti na njegovom sprječavanju.

Bez obzira što je razvoj savremenih međunarodnih odnosa ispunjen dinamičnim promjenama u skoro svim oblastima, uz stvaranje sve većeg broja novih država, pouke koje su proistekle iz surove stvarnosti agresije na Bosnu i Hercegovinu, upućuju na još uvijek prisutne institucionalne razlike na međunarodnom planu. Tako da će pritisci, napetosti, složenost sigurnosnih problema i destruktivna kretanja biti pratilac u stvaranju međuzavisnosti država, odnosno novog modela međunarodnih odnosa, čija bi osnovna odrednica trebala biti odsustvo svih oblika nasilja i dominacije. U tom smislu i Bosna i Hercegovina kao mlada država, koja je bila izložena agresiji nezabilježenoj u historiji, nastoji ostvariti međunarodni nastup, koji će omogućiti brže uključivanje u evropske političke, ekonomske, a posebno sigurnosne integracije. U tom procesu pitanja opće sigurnosti treba da imaju preovlađujući značaj, s obzirom na geopolitički i vojno strategijski značaj, na rat i ratne posljedice kao i političko-sigurnosne opasnosti, koje će i dalje, u

većoj ili manjoj mjeri, biti prisutne u postojećem vojnopolitičkom i nacionalnom okruženju u kojem se Bosna i Hercegovina nalazi.

Na karakter, širinu ispoljavanja i produciranja, njihov kontinuitet i specifičnost u BiH, uticat će veoma sadržajni kombinirani oblici, posebno na političko-diplomatskom, obavještajno-subverzivnom, psihološko-propagandnom, ekonomskom, a osobito subverzivno terorističkom koji u sebi sublimira sve odrednice ugrožavanja i nestabilnosti sistema sigurnosti.

Imajući u vidu da terorizam u sklopu jednog šireg i raznovrsnog kompleksa naznačenih strategijsko-taktičkih aktivnosti predstavlja relevantan segment u ugrožavanju sigurnosti i uništenju nedužnih ljudskih života sa političko-sigurnosnim posljedicama, ukazao bih na neka razmišljanja o perspektivama ispoljavanja terorizma u narednom periodu.

Terorizam će na prostorima BiH i u narednom periodu predstavljati supstituciju doktrini, strategiji i ciljevima posrednog nastupanja, s ciljem destabilizacije političko-sigurnosnog stanja i stvaranja nepovoljnog ambijenta za uspostavljanje i izgradnju institucija sistema u Bosni i Hercegovini.

Zavisno od konkretnih ciljeva i aktera izvršilaca-pojedinaca ili društvenih grupa, opredjeljivat će njihovu prostornu i vremensku dimenziju, snage i sredstva, oblike i metode. Naznačene odrednice određivat će i fizionomiju terorističkih grupa, koje se za takve aktivnosti organiziraju, pripremaju i obučavaju.

Bez obzira na potpunije određenje granica između političkog i obavještajno-terorističkog faktora, kao oblika prožimanja u ostvarivanju vanjskopolitičkih ciljeva država, ostaje činjenica da će se na terorizmu kao specifičnoj vrsti nasilja, pored ostalog, temeljiti i zasnivati koncepcije o zadržavanju i produciranju kriznog stanja na pojedinim dijelovima BiH. U tom pravcu smatram da predstoji još veća organiziranost, tajnost i dugoročnost u planiranju i izvođenju terorističkih aktivnosti.

Uz visok stepen stručnosti, operativnosti, pokretljivosti, motivisanosti nastojat će se ostvariti bezobzirna i brutalna ofanzivnost i intenzitet iscrpljujuće nesigurnosti na pojedinim područjima. Faktorom potpunog iznenađenja u izvođenju terorističkih napada, nastojat će se u značajnoj mjeri onemogućiti pravovremeno reagiranje odgovarajućih organa i službi, koje će zbog visokog stepena društvene opasnosti koju izaziva terorizam biti stalno u mobilnom stanju.

Studioznim pripremama, ispitivanjem terena, planiranjem, odgovarajućim opservacijama i odabiranjem direktnih meta i ciljeva napada, opredjeljivat će i selekciju terorističkih grupa, vatrenog oružja, nivo uvježbavanja, izvođenja, zaštitnog pokrivanja, povlačenja itd. Znači, detaljno razradena strategija i taktika, oslanjajući se na odgovarajuće snage, sredstva i tehniku upotrebe najefikasnijih, najjednostaj-

vnijih, najosjetljivijih, iznenadujućih terorističkih napada, treba da nas upućuju da će po izvršenim terorističkim aktima nastojati izbrisati kriminalističke i forenzične značajne tragove.

Velika prostorna i vremenska dimenzija, suptilnost i tajnost u nastupu, kombiniranje više metoda i sredstava, za sve organe i institucije koje se, na posredan ili neposredan način, bave borbom protiv terorizma, predstavlja poteškoću. Nosioi terorističkih napada nastojat će držati u neizvjesnosti, iscrpljenosti i psihičkoj napetosti, razvlačenju i vezanju za sebe srazmjerno veliki broj policijskih snaga, smatrajući da će na taj način usložnjavati organizaciono ustrojstvo, rukovođenje i koordiniranje djelovanja, održavanje postojećeg stanja sigurnosti, smanjenje motivacije, blokiranje efikasnosti specijaliziranih snaga i sredstava i ostalih organa sigurnosti.

U uslovima nepovoljnog sigurnosnog stanja, uz prethodno obavještajnu pripremu, možemo očekivati veliku pokretljivost u cilju provociranja sveukupnog sigurnosnog mehanizma, nastojeći stvoriti uvjerenje među građanstvom o nefunkcionisanju pravne države, odnosno njenih institucija, čije su posljedice svi oblici političkog nasilja.

Ovih samo nekoliko naznaka o mogućem ispoljavanju terorizma na ovim prostorima kao i njegova evidentna prisutnost, govori da je terorizam izazov za društvenu zajednicu koja još nije u stanju pružiti prave odgovore.

Postavlja se pitanje, kako i na koji način se suprotstaviti ovoj neprihvatljivoj društveno opasnoj i štetnoj pojavi i kako dati moguća objašnjenja za promjene pojavnih oblika terorizma ali ne i njegovo eliminiranje i pored zabrana i kažnjavanja u pojedinim državama. Kao odlučujući činilac u suzbijanju terorizma jeste reakcija cjelokupnog društva, a ne samo državnih organa koji se po prirodi svojih djelatnosti bave ovom problematikom. U tim uslovima smatramo da prognoziranje ima posebno značenje. Prognostičke analize sa svim aspektima: naučnim, stručno-operativnim, praktičnim, vremenskim, iskustvenim, prostornim itd, pružaju mogućnosti koje mogu poslužiti kao fundament u operativno-sigurnosnom postavljanju prema terorizmu. Otvarajući buduće vidike istraživanja terorizma i njegovih uzroka, odnosno svih onih njegovih aspekata koji imaju neposrednu vezu sa sadašnjom političko-sigurnosnom situacijom, a proizilaze iz veoma teških ratnih prilika u BiH, trebaju se naći u središtu istraživanja radi stvaranja povoljnog političko-sigurnosnog ambijenta u društvu.

Međutim, svaka prognostička vizija ima veće izgleda na postavljanje čvršćih hipoteza ukoliko se radi o skorašnjim sigurnosnim problemima. Naime, stvarna i korisna spoznaja terorizma na znanstvenom, stručno-operativnom, praktičnom nivou moguća je samo većim stupnjem pla-

niranja, jer se vrijeme sadašnjosti brzo skraćuje, a nepoznata budućnost stiže iz složenih sigurnosnih problema.

Taj veći nivo kreiranja i planiranja dobija svoj puni smisao i sadržaj u oblikovanju sigurnosne politike koja se temelji na političko sigurnosnim procjenama i procjenama ugroženosti terorističkim aktivnostima, na osnovu kojih se utvrđuju sigurnosni ciljevi i strategija sa potrebnom edukativnom pripremom na sprječavanju terorizma o čemu će predstavnici operativnih organa i službi još više govoriti.

U tom smislu vidim značajnu ulogu ovog Okruglog stola kao i Fakulteta kriminalističkih nauka u narednom periodu koji, zbog prirode svog programa, treba da bude jedan od nosilaca aktivnosti. Na taj način ćemo usavršavanjem znanja, proširenjem interesa i dovodenjem u korelaciju znanstvenih, stručnih, operativno-praktičnih i iskustvenih saznanja jačati sveukupni odbrambeno-zaštitni mehanizam u BiH, u borbi protiv svih oblika terorizma.

Mr. Borislav Petrović, viši asistent

NEKI ASPEKTI KRIMINALISTIČKO-PRAVNE PROBLEMATIKE TERORIZMA

Uvod

Kao što je poznato, ne postoji jedinstven pojam terorizma u nacii uopšte, pa samim tim ni u krivičnom pravu niti kriminalistici. Razloga za to ima mnogo i bilo bi izlišno nabrajati ih ovom prilikom. Sve se, uglavnom, svodi na različito poimanje sadržaja terorizma i njegovih ciljeva, od strane pojedinih država. Bez obzira što se danas ponekad javljaju dileme, da li je terorizam politički ili klasični delikt, preovladava ipak politička dimenzija, tj. posebne pobude iz kojih se vrši i ciljevi koji se terorizmom žele ostvariti. To, po našem mišljenju, jeste glavni razlog, ne samo nepostojanja jedinstvene definicije, već naprotiv postojanja mnogo različitih definicija, čiji broj je odavno premašio cifru od 100. Mi se nećemo baviti određivanjem definicije terorizma, ali ove kratke napomene imaju određenih refleksija na krivičnopravni aspekt, tj. inkriminisanje terorističke djelatnosti, a zatim posredno i na kriminalistički aspekt, tj. otkrivanje, istraživanje, dokazivanje, ali i prevenciju terorizma. U pogledu definisanja i inkriminisanja, praktično svaka država ima pravo da terorizam definiše i inkriminiše prema sopstvenom određenju, pridržavajući se preuzetih obaveza iz međunarodnih konvencija iz ove oblasti. To može imati za posljedicu da se određene radnje u nekim državama smatraju krivičnim djelom terorizma, a u drugim ne. Takođe, mogu se pojaviti i određene negativne implikacije na planu međunarodne saradnje u borbi protiv terorizma.

1. Kraći istorijski osvrt na terorizam

Značajno je istaći da je terorizam veoma star fenomen, a istovremeno relativno nova inkriminacija. Većina autora, među kojima Babović (554) i Klarin (33) pominju engleza Voltera Lakera kao jednog od najkompetentnijih istoričara političkog nasilja, koji se bavio istraživanjem iz ove

oblasti. Prema Lakerovim istraživanjima, terorizam vuče korijene iz Antičke Grčke i Rima, a vezan je za ubistva tiranina. U to vrijeme, takva ubistva bila su opravdana, a ubica tiranina smatran je nacionalnim herojem.

Tkalec i Paraminski (463) navode da su prvi oblici terorizma bili izraženi u nasilju i likvidaciji pojedinaca od strane pojedinaca. Prema ovim autorima, najpoznatiji oblici terorizma nastali su i ostvarili se u Francuskoj, Carskoj Rusiji, Srbiji i SAD, gdje je atentat prevashodno bio uperen protiv monarha ili šefa države.

Prema Klarinu (34) početak savremenog terorizma najčešće se vezuje za jedan period (1793 – 1794.g.) francuske revolucije, kada je praksa terora nad neprijateljima ozakonjena i široko primjenjivana. U tom periodu, koji je nazvan vladavina Terora, na giljotinu je poslano preko 40 000 “neprijatelja francuske revolucije”. Pored toga, ovaj autor ističe da je krajem devetnaestog stoljeća podstrek razvoju terorizma dao i njemac Karl Hajncen, koji se smatra jednim od utemeljivača doktrine modernog terorizma (1).

Tkalec i Paraminski (467 i 468) ističu da danas u svijetu ima vrlo malo zemalja u kojima se terorizam nije javio u različitim oblicima i u većem ili manjem obimu. Zabrinjavajuće je da među teroristima u svijetu postoji određena povezanost, koja dolazi do izražaja kako u fazi pripremanja, tako i u fazi izvršenja terorističkih akata (2).

Kada je u pitanju krivičnopravni aspekt, termin terorizam upotrebljen je prvi put na Trećoj međunarodnoj konferenciji za unifikaciju krivičnog prava, 1930. godine u Brislu, kada se terorizam pokušao definisati kao “umišljajna upotreba sredstava koja mogu proizvesti opštu opasnost”. U Parizu, 1931. godine inicirana je, a u Ženevi 1937. godine donesena Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju terorizma, koja na žalost nikada nije stupila na snagu. Godine 1972. donesena je Rezolucija Ujedinjenih Nacija o međunarodnom terorizmu, koja obavezuje sve zemlje članice da otkrivaju i gone teroriste. Nakon pomenute rezolucije, godine 1973, u Krivičnom zakonu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije prvi put je uvedena inkriminacija o terorizmu (član 113-a). U drugoj polovini ovog stoljeća usvojen je veći broj međunarodnih konvencija koje su tretirale razne aspekte borbe protiv terorizma, a koje su istovremeno poslužile i kao izvor za uvođenje novih inkriminacija u Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (3). Nakon evropske konvencije o suzbijanju terorizma iz 1990. godine u Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije uvodi se i inkriminacija međunarodnog terorizma (član 155 a).

2. Neki segmenti kriminalističko-istražnog postupanja

Našu pažnju posvetićemo razmatranjima o kriminalističko-istražnom radu po saznanju za izvršeni delikt terorizma, sa akcentom na najprioritetnije mjere i radnje u okviru toga, te kritične momente koji, ponekad, mogu rezultirati pogreškama u radu.

2.1. Načini saznanja za delikt terorizma

S obzirom da se radnja izvršenja krivičnog djela terorizma sastoji najčešće u izazivanju eksplozije ili požara, logično je da to ne može proći nezapaženo od strane građana koji borave ili se zateknu u blizini mjesta izvršenja. Tako je za pretpostaviti da će se za ovo krivično djelo najprije saznati od građana. Druga varijanta, koja je u svijetu uglavnom karakteristična, ali ne i u našoj zemlji, jeste oglašavanje samih terorista, najčešće sredstvima informisanja, nekad prije a nekada nakon terorističkog akta. Naravno i operativnim kriminalističkim radom moguće je doći do određenih saznanja o pripremanju, pokušaju ili izvršenju terorističkog delikta. Saznanje za pripremanje ili pokušaj (kada se najčešće obavijest odnosi na postavljene, ali neeksplozirani eksploziv) je najefikasnije, jer se sprečavaju posljedice u vidu povreda raznih vrsta.

2.2. Obezbjedenje lica mjesta

Po saznanju za izvršenje bilo kojeg krivičnog djela, pa tako i terorizma, treba postupati po kriminalističkom načelu brzine, tj. što hitnije izaći na mjesto kriminalnog događaja u cilju obezbjedenja. U cilju zakonitog i stručnog rada policije neophodno je postupati sa najvećim stepenom pažnje i odgovornosti kako ne bi došlo do propusta koje bi kasnije bilo teško ispraviti. Prije svega, ne treba apriori polaziti od pretpostavke da je u pitanju isključivo teroristički akt, sve dok se ne obavi uviđaj, pod uslovom da se unaprijed nije oglasila neka teroristička organizacija koja je preuzela odgovornost. Naravno, ne treba isključiti ni mogućnost lažne dojave, koja se može konstatovati tek izlaskom na lice mjesta i vršenjem kriminalističkih provjera. U svakom slučaju, bez obzira šta je, od koga i na koji način prijavljeno, prvom zvaničnom informacijom treba smatrati onu koja je upućena, od strane policajaca koji su izašli na lice mjesta, operativnom dežurnom u nadležnoj policijskoj stanici. Tek tada, kada je na ne-

posredan način utvrđeno da se desila eksplozija, požar ili druga opšteopasna radnja ili akt nasilja, moguće je organizirati i poduzeti potrebne kriminalističke i istražne radnje.

Prije svega, zavisno od posljedica, neophodno je obezbjediti mjesto kriminalnog događaja. Paralelno s tim, hitno se pristupa formiranju uviđajne ekipe u cilju što bržeg izlaska na mjesto kriminalnog događaja.

Ekipa koja vrši obezbjeđenje ima veoma delikatan posao, koji se sastoji od blokiranja određenog prostora, zadržavanja očevidaca, a ukoliko ima povrijeđenih osoba, prioritetno je njihovo zbrinjavanje. Pružanje pomoći povrijeđenima podrazumijeva ulazak u prostor koji je označen kao mjesto događaja, što uvijek nosi rizik od mogućnosti uništenja i oštećenja određenih tragova koji su nastali izvršenjem krivičnog djela. Ako se uz to radi o više povrijeđenih osoba, onda nedovoljno brojna ekipa za obezbjeđenje praktično može biti lišena mogućnosti da zadrži eventualne očevice i obavi informativni razgovor s njima. Ako se uz sve to radi o nesreći većih razmjera sa mnogo žrtava, onda je na mjestu događaja neizbježno kretanje većeg broja službenih osoba, kao što su medicinsko osoblje, vatrogasci te građani koji bi pritekli u pomoć povrijeđenima. U takvom slučaju, krajnji efekti uviđaja mogu biti umanjeni, što može značiti slabiju polaznu osnovu na rasvjetljavanju i dokazivanju izvršenog krivičnog djela. Ovakve posljedice su česti pratilac upravo terorističkih akata, što u svakom slučaju otežava i usložnjava rad uviđajne ekipe i usporava planiranje i poduzimanje određenih kriminalističkih i istražnih radnji u cilju otkrivanja i hvatanja učinilaca. Ukoliko na licu mjesta nema žrtava i povrijeđenih osoba, onda se prvo vrši pogodno označavanje kruga lica mjesta (što nije isključeno ni ako ima žrtava, ali zbog hitnosti njihovog zbrinjavanja u početku može izostati), kako se ne bi oštetili ili uništili tragovi. Na lice mjesta ne smije se dozvoliti pristup nikome do dolaska uviđajne ekipe. Taj dio posla, naizgled jednostavnog, nije uvijek lako obaviti. U slučaju atmosferskih neprilika (kiša, snijeg) potrebno je, u skladu sa trenutnim mogućnostima zaštititi određene vidljive tragove, kao što su tragovi krvi, stopala, vozila, pazeći istovremeno da se ne unište mikrotragovi. Pored toga, jedna od poteškoća je sprečavanje rukovodnih osoba različitih nivoa, prije svega iz policije, da se ne kreću po mjestu kriminalnog događaja. Neovlaštenim i nepotrebnim kretanjem po tom mjestu, ne samo da se mogu oštetiti i uništiti postojeći, već se ostavljaju i novi tragovi (stopala, opušak, pljuvačka, otisak prsta) što može dovesti do pogrešnog zaključka o odvijanju kriminalnog događaja ili njegovog dijela, tj. stvoriti kod uviđajne ekipe krivu sliku o samom toku izvršenja krivičnog djela i to onog dijela koji se odnosi na kretanje učinilaca delikta.

Ekipa koja obezbjeđuje lice mjesta mora računati s tim da na tom mjestu može postojati i neeksplozivnih naprava koje mogu izazvati naknadne teške posljedice. To praktično znači da je prije vršenja uviđaja potrebno izvršiti kontradiverzioni pregled kompletnog mjesta kriminalnog događaja i njegove okoline. Tako se mogu spriječiti još teže posljedice konkretnog krivičnog djela.

Jedan od zadataka za obezbjeđenje lica mjesta je i prikupljanje obavještenja o kriminalnom događaju. To se vrši zadržavanjem osoba zatečenih na licu mjesta i kraćim informativnim razgovorom sa njima. Tako je moguće prikupiti informacije o prethodnom događaju ali i njegovim akterima. Zavisno od načina izvršenja djela moguće je, po brzom izlasku na lice mjesta i zaticanju očevidaca, preduzeti mjere na organizovanju potjere za učiniocima koji su prethodno napustili mjesto izvršenja krivičnog djela.

2.3. Uviđaj

Ovom prilikom neće biti govora o svim aspektima uviđaja kao istražne i kriminalističke radnje, već samo o pojedinim, po našem mišljenju, kritičnim momentima koji su karakteristični za ovu vrstu delikata.

Formiranju uviđajne ekipe mora se posvetiti posebna pažnja. Bez obzira na hitnost u postupanju i određena ovlaštenja koja policija ima po Zakonu o krivičnom postupku (4), smatramo da uviđajem treba rukovoditi istražni sudija, a da pored njega u ekipi budu kriminalista – specijalista za ovu vrstu delikata, kriminalistički tehničar, po potrebi i ljekar sudsko-medicinske struke i stručna osoba. Uviđaju bi trebao prisustvovati i nadležni tužilac. Tako formirana uviđajna ekipa garancija je zakonitog, stručnog i efikasnog istražno-kriminalističkog rada na mjestu kriminalnog događaja.

Po dolasku na lice mjesta, rukovodilac uviđajne ekipe stupa u kontakt sa policajcima koji vrše obezbjeđenje, kako bi se informisao o svemu što je zapaženo i što se dogodilo od momenta izlaska na lice mjesta pa do dolaska uviđajne ekipe, uključujući sve prikupljene informacije, zapažanja i eventualne promjene na licu mjesta. Nakon toga, uviđajna ekipa vrši osmatranje prethodno označenog lica mjesta u cilju što bolje orijentacije, prije nego što se pristupi poduzimanju statičke faze uviđaja.

Zadatak uviđajne ekipe je da nastoji pronaći tragove i predmete koji bi poslužili za davanje odgovora na zlatna pitanja kriminalistike, koja se odnose na utvrđivanje mjesta i vremena izvršenja krivičnog djela, načina i sredstava izvršenja, zatim šta je objekat napada, da li se radilo o je-

dnom ili više učinilaca, koji je motiv izvršenja i najzad o kojem krivičnom djelu se radi. Smatramo da nije jednostavno dati odgovor na pitanje šta se desilo, tj. da li je u pitanju delikt terorizma ili je u pitanju neko drugo krivično djelo, na primjer, ubistvo ili uzimanje talaca. Klasični teroristički akti, uglavnom ostavljaju dosta tragova na mjestu izvršenja, a neki od njih su tragovi eksplozije, ostaci sastavnih dijelova eksplozivnog tijela, tragovi kretanja ljudi i automobila, tragovi krvi, pa čak i otisci prstiju. Naravno, ne treba zanemariti ni izgubljene i odbačene predmete, kao što su opušci, kutija od šibica, kutija od cigareta, vlakna odjeće i slično. Neophodno je da rukovodilac uviđajne ekipe izvrši misaonu rekonstrukciju događaja, jer će, pokušavajući da se stavi u ulogu učinioca biti u prilici da pronađe što više dokaza, koji će poslužiti uspješnijem vođenju krivičnog postupka. Krajnji cilj uviđaja je da se utvrde svi relevantni elementi na osnovu kojih bi se mogla odrediti pravilna kvalifikacija krivičnog djela. Pravilno kvalifikovanje, i to odmah nakon uviđaja nije važno samo zbog krivičnog postupka koji će uslijediti, već i zbog konkretnog informisanja javnosti. Posebno je važno prvo saopštenje, tj. prva zvanična informacija o krivičnom djelu koje je izvršeno.

Kao što je poznato, jedan od ciljeva terorista je i izazivanje straha i nesigurnosti kod građana. Bez vijesti u sredstvima informisanja, teroristi teško mogu postići takav krajnji efekat. Zato je pitanje informisanja javnosti veoma značajno, kako u pogledu pravovremenosti tako i tačnosti informacije. Tačnost informacije zavisi direktno od precizne kvalifikacije krivičnog djela. Ako se prilikom uviđaja utvrdi takvo činjenično stanje (radnja izvršenja sa prouzrokovanom štetnom posljedicom) koje bi odgovaralo terorizmu, još uvijek može postojati dilema da li je u pitanju krivično djelo terorizma iz člana 146 Krivičnog zakona Federacije BiH ili međunarodnog terorizma iz člana 168 Krivičnog zakona Federacije BiH. Jer, određene radnje kao što su izazivanje eksplozije, požara, otmica, predstavljaju krivično djelo terorizma, odnosno međunarodnog terorizma samo ako su izvršene s namjerom da se ugrozi ustavni poredak i bezbjednost naše zemlje, ili da se naškodi stranoj državi ili međunarodnoj organizaciji. Ovakve namjere koje su elemenat bića krivičnog djela terorizma odnosno međunarodnog terorizma, nije lako utvrditi, pa bi davanje paušalnih informacija moglo biti samo kontraproduktivno. Informacija koja govori o terorizmu, bilo da je tačna ili pogrešna (u smislu kvalifikacije djela) u krajnjoj liniji može imati isti efekat, a to je efekat zastrašivanja. U vezi s tim, Pašanski (5) navodi interesantan insert iz intervjua jednog teroriste iz grupe Bader-Majnhof, koji kaže: "Nas je uostalom stvorila štampa. Poslije svake akcije gledali smo televiziju i ustanovljavali šta policija nije uspjela

uraditi. Sutradan smo kupovali novine i svi smo ih čitali pažljivo, svaki red. Kada bih se ja pitao, zabranio bih svako izvještavanje. Uvijek smo se bojali da poslije neke naše akcije štampa ne učuti. Jednom smo bacili bombu na vrata nekog apelacionog sudije i štampa o tome nije obavijestila. Odlučili smo tada da pošaljemo štampi sami izvještaj o ovom atentatu. Pri svakom dogovaranju o sljedećoj akciji, odlučujuće je bilo koliki će biti publicitet". Ovi navodi nedvosmisleno ukazuju da zvanično izvještavanje o terorizmu mora biti, prije svega, tačno, zatim pravovremeno (pitanje pravovremenosti ne znači i hitnost) i najzad precizno.

Opredjeljujući se, u našem radu, za navedeni sastav uviđajne ekipe, nastojali smo obezbjediti sve predulove za efikasno obavljanje uviđaja, čime bi se, pored ostalog, krivično djelo pravilno kvalifikovalo, a tek nakon toga izvršila procjena o pravovremenom i korektnom informisanju javnosti. Uviđajna ekipa, kakvu smo predložili, garantuje zakonitost u svakom pogledu, pa i po pitanju informisanja. Ako bi takav rad predstavljao pravilo, što sada na žalost nije uvijek slučaj, onda se ne bi dešavalo da se krivično djelo olako ili čak proizvoljno kvalifikuje kao terorizam i, što je najgore, određene osobe proglašene kao teroristi, ili se pak ukaže na mogući krug terorista. Ukoliko se u toku krivičnog postupka utvrdi da nije u pitanju terorizam, onda u javnosti dolazi do konfuzije i naravno nepovjerenja. Ovo nepovjerenje može se odnositi kako prema državnim organima tužilaštva, suda, policije, tako i prema sredstvima informisanja. I najzad, u prilog preciznosti, smatramo da informacije moraju biti takve da se iz njih može nedvosmisleno zaključiti o kakvom stepenu vjerovatnoće je riječ, tj. da li su to samo osnovi sumnje (što bi najčešće bio slučaj nakon uviđaja), ili osnovana sumnja (nakon pokretanja istrage), ili je neko optužen za određeno krivično djelo, ili je pak određena osoba osuđena za krivično djelo terorizma, međunarodnog terorizma, ili neko drugo krivično djelo. Na žalost, tako preciznih informacija nema mnogo u našim sredstvima informisanja, već se, upravo kod teških krivičnih djela, odmah nakon početnih policijskih radnji na otkrivanju krivičnog djela i učinioca u sredstvima informisanja pojavljuju članci iz kojih se može izvesti zaključak koji ni u kom slučaju ne odgovara pravom stanju stvari. Naravno, izvori informacija su kako zapažanja novinara, tako i zvanične izjave odgovornih osoba iz državnih organa, najčešće Ministarstva unutrašnjih poslova.

Posvećujući značajnu pažnju informisanju, nemamo namjeru nikoga optuživati, već iznosimo tolerantnu i, nadamo se, korektnu dobronamjernu, više sugestiju nego kritiku kako bi trebalo postupati u pogledu informisanja kada se radi o izvršenim krivičnim djelima, pogotovo onim najtežim.

Pravilno kvalifikovanje krivičnog djela će, ponajprije, uticati na efikasnost otkrivanja i hvatanja počilaca. Ako je uviđajem utvrđeno da se radi o terorizmu, onda će uslijediti potraga za teroristima, ako je u pitanju neko drugo krivično djelo (ubistvo ili otmica), onda za ubicama ili otmičarima. Kao što vidimo, ovdje je krivičnopravni aspekt polazna osnova za poduzimanje adekvatnih istražnih i kriminalističkih radnji, pa mu je zato potrebno posvetiti najveću pažnju.

Fusnote

- 1) Za Hajncena – polazna tačka je ubistvo tiranina: takve oslobodilačke akcije izvode se u svim vremenima i na svim mjestima: “ako morate da razorite polovinu kontinenta i da prolijete more krvi da biste srušili partiju varvara, nemajte nikakvih skrupula ni savjesti”. Hajncen je razmišljao i o primjeni sredstava za masovnu destrukciju. Snazi i uvježbanosti snaga represije, moguće je suprotstaviti se samo oružjima koja može upotrijebiti mala grupa ljudi, ali koja će izazvati velika razaranja i veliku pometnju u redovima režima. Zato je velike nade polagao u bojne otrove, balističke projektele i mine, koje jednog dana mogu razoriti čitave gradove sa 100 000 stanovnika. (Citat prema: Klarin, M.: Terorizam, Politika, Beograd, 1978, str. 34 i 35).
- 2) Prilikom istrage povodom masakra na Rimskom aerodromu, italijanski istražni organi su iznijeli pretpostavku (koju su kasnije takođe iznijeli i zapadnonjemački eksperti) da grupe bliskoistočnih terorista veoma lako djeluju na nepoznatom terenu zbog logističke i informativne podrške koju im pružaju “uslužne agencije” terorizma i krupnog kriminala. Takvu agenciju, sa ograncima širom Evrope, čine profesionalni kriminalci, koji imaju veoma razgranate veze, kojima obezbjeđuju oružje, baze, informacije. Motiv njihovog djelovanja je isključivo novac. (Citat prema: Pašanski, M.: Konstante terorizma, 13. maj, broj 2, Beograd, 1988, str. 66).
- 3) Riječ je o inkriminacijama uzimanje talaca (član 170), otmica vazduhoplova ili plovila (član 321), ugrožavanje bezbjednosti leta vazduhoplova (član 322), neovlašćeno pribavljanje i raspolaganje nuklearnim materijama (član 311) i ugrožavanje bezbjednosti nuklearnim materijama (član 312) Krivičnog zakona Federacije BiH. Ove inkriminacije, po našem krivičnom zakonu nisu teroristički akti, ali su svakako u uskoj vezi sa terorizmom.
- 4) Vidi član 146. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH.
- 5) Vidi Pašanski, M.: cit. rad, str. 68. (Citat prema Aleksić, Ž.: Kriminalistički osvrt na strategiju terorizma, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 1-2/1980, str. 148).

LITERATURA

1. Babović, B.: Pojam i značaj međunarodnog terorizma, Priručnik, 1989; 6: 553-563.
2. Golja, J.: Tragovi na mjestu eksplozije bombe, Priručnik, 1986; 6: 561-569.
3. Klarin, M.: Terorizam, Politika, Beograd, 1978, 127. str.
4. Komentar Krivičnog zakona SFRJ, grupa autora, pod redakcijom N. Srzentića, Savremena Administracija, Beograd, 1988.
5. Krivični zakon Federacije BiH, Sarajevo, 1998.
6. Krivokapić, V.: Kriminalistika taktika, Beograd, 1997. 360.str.
7. Pašanski, M.: Konstante terorizma, 13. maj, 1988; 2: 58 – 68.
8. Tkalec, S., Paraminski, M.: Terorizam, Priručnik, 1989; 5: 469-478.
9. Vodinelić, V., Aleksić, Ž.: Kriminalistika, informator, Zagreb, 1990, 659.str.
10. Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, Sarajevo, 1998.

Mag. Zoran Krunić¹

TERORIZAM OSNOVNE KARAKTERISTIKE I PRINCIPI BORBE PROTIV TERORIZMA

I.

A. Uvod

Terorizam je fenomen koji će sasvim izvjesno još dugo opterećivati savremeni svijet. O tome između ostaloga svjedoči i najnoviji primjer iz Egipta.² O terorizmu slušamo i čitamo gotovo svakodnevno, ali postavlja se pitanje šta je to terorizam. Na ovo pitanje ćemo teško i mi ovdje naći odgovor. Možda ćemo se i složiti oko neke opšte definicije terorizma ali kada dodjemo do konkretnih primjera sigurno ćemo imati sasvim različite ocjene. Naime, ono što je za nekoga "terorizam" za nekoga drugoga je "oslobodilački rat" itd. Terorizam je politička kategorija, i koliko ima različitih politika, toliko ima i različitih ocjena konkretnih terorističkih akata³.

Neki autori u terorizam ubrajaju sve akte ekstremnog nasilja, npr. svaku eksploziju bombe u civilnom objektu, svako kidnapovanje isl. Time se ne bismo mogli složiti.

B. Karakteristike terorizma

Terorizam kakarakterišu sljedeći faktori (opširnije u Dimitrijević, 1982: 122-149 i Krunić, 1997: 154-160):

I.) *Politički cilj.* Po tome se terorizam razlikuje od drugih akata nasilja koji imaju cilj dobijanje lične koristi. Zato sam mišljenja da ne

¹Zoran Krunić, mag. odbrane, predavač na Visokoj policijsko-bezbednosnoj školi, Ljubljana, Kotnikova 8, R Slovenija

²17. novembra 1997 teroristi iz grupe Gamm'a al-Islamiya u Luksoru napali su autobuse sa stranim turistima. U njihovoj akciji poginulo je 57 turista, tri pripadnika snaga bezbjednosti, i svih šest terorista.

³Dopisnik američke kompanije CNN koji je izvještavao sa "mirovnog skupa" u Egiptu 13.3.1996, gdje su se okupili najviši predstavnici 29 država, rekao je: "Ovdje ih ima 29 i čuli smo bar 29 različitih definicija šta je to terorizam" (Blitzer, 1996).

možemo prihvatiti kategorizacije koje dopuštaju i tzv. "kriminalni terorizam". Većina krivičnih zakona terorizam uvrštava u poglavlje tzv. privilegovanih krivičnih radnji, odnosno radnji sa političkim obilježjem.⁴

2.) *Nasilje*. Terorizam se služi različitim oblicima fizičkog nasilja koje može biti manifestno ili latentno.

3.) *Nelegalno nasilje*. Teroristički akti su u suprotnosti sa ustaljenim normama i zakonima. Monopol nad fizičkim nasiljem ima država ali i ona samo u obimu koji predpisuju ustav i zakoni.

4.) *Trajnost*. Teroristi ne upotrebljavaju jednokratnih radnji već djeluju do ostvarenja svoga cilja (ili do njihovog uništenja).

5.) *Svjesnost*. Teroristi su svesni svojih djela i pažljivo planiraju svaku fazu, uključujući i posljedice.

6.) *Sekundarni učinak*. Cilj terorističkog akta je uticati na širu ciljnu grupu, trenutna žrtva za teroriste ima sekundarni značaj. Za teroriste zato najčešće i nije važno ko je neposredna žrtva. Kada je akcija usmjerena prema tačno određenoj žrtvi, tada je ta žrtva najčešće simbolična i zapravo simbolizira napad na ono što predstavlja.

7.) *Izazivanje straha i drugih psihičkih reakcija*. Primarni cilj terorista je stvaranje straha. često oni žele kod ljudi stvoriti osjećaj opasnosti, nakon čega počnu optuživati vladu zbog njene nesposobnosti i tražiti njeno smjenjivanje. Teroristi imaju često cilj da vladu prisile da počne upotrebljavati oštrije represivne mjere, što koriste u propagandnom smislu a sebe prikazuju kao branitelje građana pred tom istom vladom.

8.) *Komunikativnost terorističkog akta*. Bez toga elementa ni prošla dva ne bi mogla doći do izražaja. Teroristi zbog toga vrlo dobro poznaju djelovanje masovnih medija.⁵ O terorizmu često govore i kao o "oružanoj propagandi".

9.) *Bezobzirnost*. Teroristi često napadaju bespomoćne žrtve. Tome su najčešća dva razloga: kukavičluk (izbor žrtve koje se ne može braniti) i/ili želja za što većim odjekom terorističkog akta.

10.) *Organizovanost*. Terorističke organizacije su u pravilu dobro organizovane sa dobro razvijenom logistikom, obavještajnom djelatnošću, obukom isl. U zadnje vrijeme opaža se doduše i trend tzv. "ad hoc terorizma" gdje se izvođenje akcija bazira na labavim strukturama koje čine osnovu za formiranje grupe koja će izvesti neku akciju nakon čega se grupa razilazi.

⁴KZ R Slovenije npr. govori o terorizmu u glavi 33 - Krivične radnje protiv bezbjednosti RS i njenog ustavnog uređenja.

⁵Tako je nekadašnji njemački terorista Baumann izjavio da je teroriste "zapravo stvorila štampa...Kod svake akcije koju smo planirali računali smo na to koliko će o tome pisati" (čuček, 1981:335).

11.) *Opremljenost.* Većina terorističkih organizacija je dobro opremljena materijalnim i drugim sredstvima (oružje, eksplozivi, automobili, stanovi itd.). Opremanje vrše pomoću pljački banaka, skladišta, vršenjem drugih kriminalnih radnji (npr. otmice), preko država koje podupiru njihovu djelatnost, preko saradnje sa posve kriminalnim organizacijama (šverc droge, oružja isl.).

12.) *Obučenosť.* Većina terorističkih organizacija sistematski i planski pristupa obučavanju svojih pripadnika koje vrše iskusni teroristi, ali i policijski, vojni i obavještajni organi zemalja koje podržavaju dotičnu terorističku grupu. Obuka se često vrši u inostranim centrima.

13.) *Konsiprativnosť.* Sve terorističke organizacije vrlo su svjesne činjenice da su na prednostnoj listi svih policijskih i sigurnosnih službi. Zato pitanju konspirativnosti posvećuju maksimalnu pažnju.

C. Tipologija terorizma

Različiti autori navode različite tipologije terorizma. Ovdje ću predstaviti dvije:

1.) Edward Mickolus govori o sljedećim tipovima terorizma (Livingston, 1978:45):

- internacionalni (grupe ili pojedinci koji su pod kontrolom suverene države);
- transnacionalni (grupe ili pojedinci koji nisu pod kontrolom suverenih država - iako mogu imati određenu podršku država koje odobravaju njihove ciljeve);
- domaći (uključuje samo građane dotične zemlje i autonomne nedržavne subjekte);
- državni terorizam (izvodi ga država unutar svojih granica).

2.) Vojin Dimitrijević govori o sljedećim tipovima terorizma (1987: 16-23):

- država protiv nedržavnog subjekta;
- nedržavni subjekti protiv države;
- nedržavni subjekti protiv drugih nedržavnih subjekata (horizontalni terorizam);
- država protiv države;
- međunarodni terorizam (kada teroristički akt ima bilo koji elementa inostranosti).

D. Ciljevi terorizma

Terorizam je često *početna faza oružanog ustanka, gerile* isl. Zato se često o terorizmu govori kao o "oružju slabijih". Pri tome se postavlja već klasično pitanje granice između terorizma i gerile. Thornton npr. kaže da gerila djeluje neposrednim sredstvima, dok terorizam djeluje simbolično odnosno posredno (Dimitrijević, 1982:148).

Terorizam često nastupa i kao *element tzv. strategije napetosti*. Radi se o tome da terorističko nasilje kod građana budu potrebu za "jakom rukom" i omogućava uvođenje vanrednih mjera, u cilju sprečavanja smjene postojeće vlasti (kada za terorizmom zapravo stoji ta vlast) ili obrnuto - u cilju smjene vlasti (kada za terorizmom stoje strani subjekti ili domaće snage koje su nezadovoljne postojećim stanjem).

Terorizam može biti i *posljedica djelovanja strane sile*. Terorizam je za to vrlo pogodan jer je u stvari "napad iznutra" što stranoj sili pruža dobru masku za prikrivanje svoje umješanosti u događaje.

II.

A. Mjere protiv terorizma

Akcija uvijek radja reakciju. Tako je i terorističko nasilje prisililo države da uvedu određene protivmjere.⁶ Najbolji način borbe protiv terorizma svakako bi bio eliminisanje njegovih uzroka, što je u praksi najčešće nemoguće. Zato se savremene države poslužuju sljedećih mjera (opširnije u Krunić, 1993: 415-417):

- fizička zaštita objekata i važnih ličnosti;
- uskraćivanje medijske pažnje (već smo upozorili na vrlo važnu ulogu medija za masovno informisanje kod terorizma);
- obavještajna djelatnost (upotreba svih metoda i sredstava službi bezbjednosti, kao što su agenturni prodori u terorističke organizacije i strukture koje su povezana sa njima isl.);
- oštro kažnjavanje terorista i njihovih sponzora (u praksi su čak česti slučajevi da snage bezbjednosti sa teroristima obračunavaju na licu mjesta, bez sudjenja);

⁶ Doduše, i na terorizam možemo često gledati kao na reakciju na neko stanje.

- međunarodna izolacija i uvodjenje sankcija protiv država koje podpiru terorizam.
- međunarodna saradnja (terorizam je danas na međunarodnom planu sigurno jedno od područja gje postoji najbliža saradnja medju organima bezbjednosti).

Kada problem terorizma za neku državu postane posebno goruće onda je čest slučaj da ta država počne primjenjivati vrlo oštra, čak i nelegalna sredstva (po principu da "cilj opravdava sredstvo"), pri čemu te mjere često pogadjaju i posve nedužne ljude.⁷ Sjetimo se samo nekih mjera kojima su pristupili organi bezbjednosti u Italiji, SR Njemačkoj, Izraelu i nekim drugim zemljama.⁸ Posebno je zanimljiv (i zastrašujuć) primjer iz Španije gdje je država, da bi izbjegla "pravna ograničenja" u borbi protiv ETA-e, formirala vlastitu terorističku organizaciju GAL (Grupos Antiterroristas de Liberacion - Protivteroristička oslobodilačka organizacija ili "Lovci na teroriste"). Tajna služba (CESID) identificira teroriste, spisak prosljedi GAL-u, GAL pristupa likvidaciji. Na taj način su država i njeni organi izbjegli probleme povezane sa prikupljanjem dokaza i dugotrajnim sudskim postupcima⁹ (opširnije u Purg, 1997:107-108 i Krunić, 1993: 416-417).

B. Djelovanje specijalnih protivterorističkih jedinica

Kao poslednje rješenje u borbi protiv terorizma ("final solution") danas skoro sve države imaju specijalizovane protivterorističke jedinice. Te jedinice su počeli organizovati u sedamdesetim godinama ovoga vijeka poslije neuspjelih slučajeva upotrebe regularnih policijskih ili vojnih jedinica u tim akcijama.¹⁰

⁷ To često sa jedne strane teroristima čak ide u prilog - u propagandne svrhe pri dokazivanju nedemokratske vlasti.

⁸ U Italiji su tako godinama držali u zatvoru profesora Antonia Negria bez sudjenja, godine 1987 u Ankari su objavili vijest da je turska protivteroristička jedinica dobila "slobodne ruke", u Velikoj Britaniji je 1988. godine izbila velika afera zbog toga što su pripadnici specijalne jedinice SAS (Special Air Service) na Gibraltaru poubijali trojicu navodno nenaoružanih pripadnika irske terorističke organizacije (P)IRA (dva terorista su se čak pokušala predati), izraelska tajna služba je oktobra 1991 automobilom-bombom raznjela cijelu ulicu u Bejrutu jer se tamo navodno nalazila baza nekih palestinskih i libanjskih organizacija (pri tome je ubijeno 83 ljudi)...

⁹ Teoristi sudjenje često iskoriste za propagiranje svojih ideja. Na taj način to im je spriječeno.

¹⁰ Regularne vojne jedinice su obučene za maksimalnu upotrebu sile i brzo uništenje protivnika, pri čemu dolazi do ljudskih gubitaka i velike materijalne štete. Specijalne protivterorističke jedinice, suprotno tome, djeluju tako da strogo biraju svoje ciljeve (sa "hiruskom preciznošću") i da prouzrokuju što manju štetu.

B.1. Analiza sedam primjera upotrebe specijalnih protivterorističkih jedinica

1.) 27. juna 1976 palestinski teroristi i teroristi iz zapadnonjemačke grupe RAF (Rote Armee Fraktion - Frakcija crvene armije) oteli su avion kompanije Air France i sletjeli na aerodromu Entebe (Uganda). U noći između 3. i 4.7.1996 su pripadnici izrealskog 269. izvidjačkog puka izvršili uspješnu akciju oslobodjenja taoca. U akciji je sudjelovao i pripadnik njemačke specijalne jedinice GSG-9 (Grenzschutzgruppe 9 - Grupa granične zaštite 9). Ugandske vlasti nisu bile obavještene o planiranoj akciji i čak su je pokušale spriječiti.

2.) 13.10.1977 palestinski teroristi i teroristi iz zapadnonjemačke grupe RAF oteli su avion njemačke kompanije Lufthansa i sletjeli na aerodrom u Mogadišu (Somalija). 18.10.1977 njemačka specijalna jedinica GSG-9 izvela je uspješnu akciju oslobadjanja taoca. U akciji su sudjelovala i dva pripadnika britanske jedinice SAS. Akcija je izvedena uz odobrenje i uz suradnju somalskih vlasti.

3.) 30.4.1980 teroristi iz Irana zauzeli su iransku ambasadu u Londonu. 5.5.1980 britanska jedinica SAS izvela je uspješnu akciju oslobadjanja taoca. Jesu li pri tome imali odobrenje iranskih vlasti nije mi poznato.

4.) 17.12.1981 pripadnici Crvenih brigada (italijanska teroristička organizacija) kidnapovali su američkog generala Doziera. 28.1.1982 pripadnici italijanske specijalne jedinice NOCS (Nucleo operativo centrale di sicurezza - Centralna operativna jedinica za bezbjednost) izveli su uspješnu akciju oslobadjanja. U fazi istrživanja sudjelovali su i američki bezbjednosni organi.

5.) 2.8.1980 italijanski ultradesni teroristi izazvali su eksploziju na vozu na stanici u Bologni (pri tome poginulo je 85 nedužnih ljudi). Jednog od učesnika akcije italijanski organi pronašli su u mjestu Santa Cruz della Sierra (Bolivija), nakon čega je NOCS 12.10.1982 izvela akciju njegovog kidnapovanja. Bolivijske vlasti su bile upoznate sa planiranom akcijom ali u njoj nisu sudjelovale.

6.) 4.11.1979 iranski "studenti" zauzeli su američku ambasadu u Teheranu. 24.4.1980 pripadnici američkih specijalnih snaga (Delta, rendžeri idr.) izveli su neuspješnu akciju spasavanja taoca. O planiranoj akciji iranske vlasti naravno nisu znale ništa.

7.) 18.2.1978 su dvojica palestinskih terorista u Nikoziji (Cipar) ubili urednika egipatskog lista Al Ahram koji je bio i generalni sekretar Organizacije za solidarnost afričkih i azijskih naroda (AAPSO). Teroristi su nakon toga uzeli 11 taoca i avionom iz Larnake poletjeli za Djibuti, odakle su se vratili u Larnaku. 19.2.1978 pripadnici egipatske specijalne jedinice Saika (Seaqa - Munja) izveli su neuspješnu akciju spasavanja taoca. Kiparske vlasti akciju nisu odobrile, tako da je došlo i do sukoba

između pripadnika te jedinice i kiparske Nacionalne garde. Saika je već izvršila zadatak kada je reagovala kiparska Nacionalna garda, nakon čega je došlo do većeg broja mrtvih i ranjenih i velike materijalne štete.

Iz navedenoga vidimo da teroristi često udružuju svoje snage (sudjelovanje u akcijama pripadnika terorističkih grupa iz različitih zemalja - npr. Palestinci i Nijemci). Do akcije specijalne protivterorističke jedinice obično dolazi nakon isteka sedam dana. U to vrijeme političari pokušavaju situaciju riješiti pregovorima. Poslije neuspjeha pregovora politika odobrava akciju specijalne jedinice koja se nalazi u blizini događanja (ta jedinica teroriste stalno prati, skladno sa njihovim pokretima). Jedinice intervenišu i u inostranstvu (čak u šest od sedam navedenih slučajeva) i to čak i bez odobrenja zemlje u kojoj će se izvesti akcija (bar u tri od sedam navedenih slučajeva). I u akcijama protivterorističkih jedinica mogu sudjelovati pripadnici jedinica iz drugih zemalja (npr. izraelska akcija u Entebbeu i sudjelovanje pripadnika zapadnonjemačke GSG-9, akcija GSG-9 u Mogadišu i sudjelovanje pripadnika britanskog SAS).

III.

Zaključak

Terorizam će sigurno još dugo ugrožavati međunarodnu i nacionalnu bezbjednost. Pri tome je gotovo sigurno i to da će do porasta (ili pojave) terorizma doći i u regionu Balkana na kome je posebno u poslednjim godinama došlo do tektonskih promjena, otvaranja starih i zadobijanja novih rana. Taj problem ugrožava sve nas koji živimo u tom regionu, zato bi po mom mišljenju bilo nužno uspostaviti i tijesnu saradnju između snaga bezbjednosti svih zemalja u tom regionu. To bi, između ostaloga, bio i jedan od dokaza da smo zaista spremni na miroljubivi suživot.

Pri tome moramo biti spremni i sposobni da na pojavu terorizma odgovorimo vrlo efektno. Ali moramo posvetiti svu pažnju i tome da naši odgovori budu pravilno dozirani - i to bi mogao biti jedan od ispita koliko su balkanske zemlje zaista na putu prave demokratizacije.

LITERATURA:

- Čuček, Janez: *Terorizem, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1981;*
- Dimitrijević, Vojin: *Terorizam, Radnička štampa, Beograd, 1982;*
- Dimitrijević, Vojin: *Medjunarodni terorizam i bezbednost SFRJ, Narodna armija, Beograd, 1987;*
- Jović, Stojan: *Specijalne snage, Montenegro-Harvest, Podgorica, Beograd, 1994;*
- Krunić, Zoran: *Ukrepi proti terorizmu in delovanje specialnih protiterorističnih enot, Revija Policija, Ljubljana, borj 4-5, 1993;*
- Krunić, Zoran: *Strategija posrednega nastopanja, Unigraf, Ljubljana, 1997;*
- Lang, Walter N.: *The World's Elite Forces, Salamander, London, 1987;*
- Livingston, Marius H. (editor): *International Terrorism in the Contemporary World, Greenwood Press, Westport, London, 1978;*
- Pašanski, Milan: *Savremene kamikaze, Književne novine, Beograd, 1987;*
- Purg, Adam: *Boj proti mednarodnemu terorizmu, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, 1997;*

Doc. dr. Stjepan Šimić

TERORIZAM, MOĆ I BOL

Referat sa okruglog stola "Terorizam danas", 19. i 20. XII 1997.g. u Tuzli
u organizaciji Fakulteta kriminalističkih nauka u Sarajevu

"... oni koji vladaju nasljednici su svih nekadašnjih pobjednika... Onaj koji je stalno pobjeđivao, sve do dana današnjeg, korača u trijumfalnom pohodu što današnje vlastodršce vodi preko danas pobjeđenih. Kao što je oduvijek bilo, u trijumfalnom pohodu se nosi i plijen. Taj plijen se naziva kulturnim dobrima... Ona ne zahvaljuju svoje postojanje samo naporu genija koji su je stvorili, već i bezimenom kuluku njihovih savremenika. Nema dokumenata kulture koji istovremeno ne bi bio dokument barbarstva."

V. Benjamin, *Eseji*, Nolit, Beograd,
1974. godina, str. 82.

"Nijedan čovjek nije Ostrvo, sam po sebi cjelina, svaki je šovjek dio Kontinenta, dio zemlje; ako grudvu zemlje odnese more, Evrope je manje, kao da je odnijela neki Rt, kao da je odnijela posjed tvojih prijatelja ili tvoj; smrt ma kog čovjeka smanjuje mene, jer ja sam obuhvaćen čovječanstvom i stoga nikad ne pitaj za kim zvono zvoni; ono zvoni za tobom."

Džon Don

E. Hemingvej, *Za kim zvono zvoni*, Matica srpska,
Novi Sad, 1974. (moto romana).

Uzmu li se oba motta zajedno ili, pak, svaki pojedinačno za se, u kontekstu "mišljenja i pjevanja", odnosno mišljenja i pripovjedanja Valtera Benjamina i Ernesta Hemingveja i onda ta dva stavka dovedu u vezu sa naslovom ovoga teksta, neće biti teško pročitati namjeru i poziciju moje rasprave koju drže na okupu tri riječi: terorizam, moć i bol.

Pojam terorizma

Ovdje se pojam i fenomen terorizma klati između pojma moći oličenog eminentno u ideji države i/ili sistema, koji ima legitimno pravo na moć, da je sistemski organizira, zbrine i upotrebljava, po određenim pra-

vilima "igre" (prava država ili koja druga država; no u svakom slučaju, po srijedi je država kao raspolagačica moći), te pojma individuma ili čovjeka kao onog tko osjeća, a to znači i raduje se i strepi i tuži i osjeća i trpi bol i drugima zadje bol, naveden iz sebe i svoje "prirode" ili zaveden od kakve "više cjeline", koja može biti i država ili neka njezina derivacija, to jest moć na koju je on prenio dio svoga bivstva ili joj se je instrumentalno, nekritički, samozadovoljno predao bez ostatka, bivstvujući i funkcionirajući kao prevertitana moć, kao prevertirana sila, to jest nasilje i/ili "pravda" iz "prve ruke", kaone-pravo i anti-pravo, bila u pitanju "subjektivnost" ili predmetnost terorizma i terora. Moderna misao stoji na stanovištu da je država, da je pravo ona institucija koja sudi, donoseći pravdu-pojedincima. Ili da je skup država, odnosno naroda politički organiziranih u naciju-državu, i preko njih, preko autoriteta državne moći, datih, primjerice, u obliku postojanja i organiziranja UN i Vijeća sigurnosti, ili EU i slično (i danas i juče su to bile ove ili one koalicije, savezi) ona institucija koja dijeli pravdu drugim državama.

1. Benjamin

Na što nas opominje Valter Benjamin?

Najmjerno sam izabrao područje kulture kao ono koje se na prvi pogled, tako reći apriorno, razumjeva i čitakao-nevino, kao čisto i dostijanstvenopodručje ispostave-eminentno-individualnoga stvaralačkog, onog božanskog akta stvaranja naličnog rad Boga, božanstva;koje na prvi pogled (ako smo naivni) nema veze sa pojmom države ili moći. Ali, Benjamin pokazuje kako i takvo područje, koje je rezultat napora genija koji stvaraju kulturne artefakte, čim stupi u dodir sa državnom moći, postaje nešto drugo:kulturno dobro, posjed ovoga ili onoga muzeja, ove ili one države;stvar bogatstva, u prvom redu, a tek onda i ono što knjige, slike, partiture, filmovi, pjesme etc. primarno jesu :akti individualnih sposobnosti. Ovdje na čas ostavljamo po strani problem produkcije nasilja i/ili terorizma unutar samih artefakata, kulturnih djela. Zanima nas prvenstveno ideja moći u sveri kulture kada se njome pozabavi država preko političke ekonomije, tržišta ili bogatstva.

Benjamin motri na negativnu stranu odnosa državne moći i na ono negativno u kontekstu, u podlozi te moći što dolazi iz "drištva", njegove političke ekonomije, interesologije, ideologije itd. To je važno napomenuti iz metodoloških razloga. Propitivanje onog negativnog u pojmu državne moći, dakako, ne zabacuje, ne otpisuje jeftinu potrebu i nuždu propitiva-

nja i onog pozitivnog i nužnog u posredovanju i nužnoga u posredovanju državom zabrinute moći kao legitimnoga što ga čini ona nasilja.

Tako dospjevamo do uvida kako je posve legitimno, štoviše i nužno, i prijeko potrebno, da bi se vidjela ili nazrela cjelina i/ili suština stvari, kada je u pitanju ideja države kao ideja moći, zatim kada je u pitanju ideja boli, bilo to trpljenje ili nanošenje boli povodom rasprave o terorizmu danas (i jučer, i sutra) - pogledati obje strane medalje i na strani države i/ili sistema i na strani individuma i grupa kao aktera i predmeta terorizma.

Država kao pojam nije nevinna, čista, neodoljiva u pitanjima i slučajevima, u sankcioniranju ili u proizvođenju-terota i terorizma. Nisu samo pojedinci i grupe akteri terorizma, što znači da oni nisu jedna adresa kojoj valja isporučiti račune, kazne za terorističke akte i artefakte; pripisivati im odgovornost, samo njima, za zlo terorizma. Suprotno stanovište može zastupati samo naivna svijest ili, pak, oni koje Benjamin imenuje suvremenim ili nekadašnjim pobjednicima.

2. Augustin

Ima jedno sjajno mjesto kod svetog Augustina, u njegovom znamenitom djelu *De civitate Dei*, knjiga IV, glava 4, gdje se daje paralela između nasilja ili terora što ga vrši u moći i slavi "dostojni" kralj i imperator Aleksandar Veliki. (v. nad. dj., izd. "Kršćanska sadašnjost", Zagreb, sv. I, 1982, prijevod: T. Ledan).

Augustin među njima nevidi nikakvu bitnu razliku. Štoviše, reklo bi se da je odgovornost kralja veća, neuporedivo. Poglavlje 1-7 ima naslov "Povjesni sud nad imperijalizmom". Da malko pogledamo to poglavlje.

Augustin prvo pretresa sadržaj I, pa onda II i III knjige "De citate Dei". Pozivajući se na Apuleja (afričkog pisca, autora djela *Prijetvori ili Zlatni magarac*, te *De Platonos dogmate* i *De deo Sokratis*), na njegovu postavku da "sve zemaljske stvari imaju svoje mjenje, preokrete i propasti" (str. 251), Augustin ističe kako valja progovoriti naročito o širenju rimskog carstva, i naslovljava IV, 3 glavu knjige pitanjem: "Da li se proširenje vladavine, do kojeg se dolazi samo ratovima, može ubrojiti među dobra, bilo onih koji su mudri, bilo onih koji su sretni?"

Citiram ili parafiziram Augustina: "Koji je razlog, koja je razboritost u tome, hvastati se širinom i veličinom carstva, kad ne možeš pokazati sreću onih ljudi koji su uvijek u ratnim nevoljama, uz prolijevanje ljudske krvi (bila ona sugrađanska ili tuđinska), kad su praćeni mračnom strepnjom i krvavom pohlepom; kad je ta sreća poput staklene radosti koja se onako krhka blista, za koju se užasno plaše da se iznenada ne razbije u komadiće."

Da bi se na to pitanje lakše odgovorilo -nastavlja Augustin- ne valja se gubiti u ispraznu nadimanju, niti valja oštrinu svoje prosudbe zastupljivati gromovitim riječima poput ovih: narodi, kraljevstva, pokrajine. Bolje je, umjesto toga, pretpostaviti dvojicu ljudi od kojih je jedan siromašan ili je srednjeg stanja, a drugi je prebogat.

Jer, svaki je pojedini čovjek, kao slovo u cjelini govora, osnovni sastojak države i kraljevstva, ma koliko se oni proširili osvajanjem zemalja. Kako se ponašaju ova dvojica: onaj što ga je obuzela ideja bogatstva i/ili moći, te onaj čovjek (čitaj: obitelj, narod, država) što se drži sredine ili mjere (čitaj: srednj sloj, klasa ili slično), opisuje Augustin:

Bogataša (ili:bogatu državu, naciju, obitelj) muči tjeskoba, izjeda žalost, on izgara od pohlepe, nikad nije siguran, stalno je nespokojan, zadihanih je od neprestanih sukoba s protivnicima. On tim svojim jadima uvećava svoj imetak preko svake mjere, ali što je njegovo to bogatstvo veće, veće su i njegove gorke brige (str. 253).

Čovjek srednjg imovnog stanja, pak, zadovoljan je malim obiteljskim imanjem, drag je svojim, uživa najslađi spokoj sa srodnicima, susjedima i prijateljima, pobožno je odan vjeri, dobre je čudi, zdrava je tijela, umjeren je života, čednih je običaja i čiste je savjesti.

Augusti se priklanj ovom srednjaku, to jest umjerenost. Pa kaže da sve to isto vrijedi i u dvjema obiteljima, u dvama narodima, u dvama kraljevstvima; identično pravilo prosudbe. Kod srednjaka pribiva sreća, a kod bogatuna, onih pohleonihi i neumjerenih - taština. Zato je korisno da dobri ljudi vladaju i nadaleko i naširoko i nadugo. Ta njihova vladanja, pak, nije toliko na njihovu korist koliko je na korist onih kojima oni vladaju. Umjereni će nakon ovoga života steći onaj život vječni i istinsku sreću. Augustin kaže: "Ako dobar čovjek i robuje, on je slobodan; a poak ako i vlada, rob je. "On navodi stvak Svetog pisma, koje kaže: "Od koga je netko pobijen, tomu on i robuje. " (2 Pt. 2, 19). (str. 255).

Sada nadolazimo na odjeljenje IV, 4 De civitate Dei, čiji je naslov: "Koliko su nalik na razbojništva kraljevstva bez pravde". Augustin kaže: "Odmakne li se pravda, što su kraljevstva ako ne velike razbojničke družine?" Pa komentira: "Jer što su drugo razbojničke družine nego li mala kraljevstva? Ta družina je skupina ljudi kojom vođa upravlja. Vezani su zajedničim ugovorom, plijen dijele po uglavljenu zakonu. Ako pridolaškom velikog broja zdvojnika to zlo tako naraste te i mjesta zposjedne, uspostavi svoje sjedište, osvoji gradove i podjarmi narode, onda sebi bjelodavno prisvaja naziv kraljevstva, koje mu javno dodjeljuje ne umanjena pohlepa, nego pridodata nekažnjanost. "Komentator DcD ističe kako Augustin zastupa tezu da je predcivilno stanje bilo stanje zvjerstva i nasilja, i

da odatle izvire stanje moći; nadodajući da je ta teza bila omiljena u sofista, što se prepoznaje u Platonovom Gorgiji (482e-484c) i Politeji (338c-342e). No, postavlja se pitanje, može li se toj fiksaciji "predcivilnog stanja" ovaj problem i zaključiti?

Augustin veli kako je Aleksandru Velikome duhovito i istinito odvreći neki zarobljeni gusar, kad ga je taj moćni kralj upitao, što je mislio kad se zapitao napadati po moru. Ovaj mu je otvoreno i drsko odgovorio: "Isto što i ti kad si napao cijeli svijet; ali jer to ja činim malim brodom, zovu me lopovom; a ti s golemim brodovljem, i zovu te carem." (Ciceron, de rep. 3, 14, 24). (str. 257).

Izlaganje i svoj povjesni sud nad imperijalizmom Augustin prosljeđuje u 5. glavi IV knjige DcD, čiji je naslov: "O odbjeglih gladijatorima kojih moć bijaše nalik na kraljevsko dostojanstvo." Veli kako je rimsko carstvo, kad je postalo veliko, podjarmivši mnoge narode i zaplašivši strahovito ostale, bilo gorko pozljeđeno i silno uznemireno onda kada je šaćica gladijatora u Kompaniji okupila veliku vojsku, kada su pod trojicom svojih vojskovođa (Spartak, Kriks i Enomej) godine 73. Do 71. pne. opustošili Italiju. Augustin se poziva na povjesna djela Flora, Salustija, Diodora Sikula i Apijana kao izvor spoznaje. Oni su od malene skupine razbojnika narasli do kraljevstva kojega su se Rimljani morali bojati. Pa se pita - koji im je bog u tome pomogao? Pa odgovara kako život bilo kojeg čovjeka nije dugovječan. Bogovi nikome ne pomažu do vlasti, jer svi pojedini ljudi brzo umiru. Ne može se dobrom smatrati ono što brzo isčezne u svakom pojedinom čovjeku poput pare: u svima zapravo. (str. 257) Ali ako i ona dobročinstva s najkraćim trajanjem treba pripisati pomoći bogova, onda su tu pomoć primili i gladijatori. Gladijatori su - citiram i parafiziram Augustina - raskinuli okove ropstva, izmakli sa vježbališta, okupili golemu i snažnu vojsku, te slušajući naredbe svojih kraljeva utjerale strah Rimljanima. Postadoše nepobjedivi, dočepaše se obilnog plijena, izvojevaše mnoge pobjede, zadovoljiše sve požude što im se prohtjelo. Sve dok ih ne pobjediše, živjeli su uzvišeno i kao vladari. (str. 259).

U knjizi IV, gl. 6 Augustin piše "O pohlepi kralja Nina, koji prvi zarati sa susjedima kako bi proširio svoju vlast." Oslanjajući se na Justina, koji je pisao o grčkoj povjesti, Augustin veli kako su u početku povjesti vlast obnašali kraljevi, preko principa umjerenosti, a ne preko udvaranja puku. Tada je običaj bio da se brane postojeće granice, a ne da se one šire na štetu susjeda. Asirski kralj Nin je bio prvi koji je izmjenio taj drevni običaj među narodima: pohlepom za novom vladavinom. On prvi povede rat protiv susjeda i pokori narode nenavikle na otpor, sve do granica Libije. Augustin citira Justina, pa kaže kako je Nin ojačao golemo osvojeno područje Pokorivši najbliže

susjede, uvećanim snagama on krenu na ostale, i pokri sve narode istoka. Njihovo kraljevstvo je trajalo 1. 240. godina. To Rim nije bio postigao.

Njihovo i svako slično kraljevanje Augustin definira-velikim razbojništvom: zaraditi i protiv susjeda, napadati i uništiti i podjarmljivati narode koji ti ničim ne smetaju; činiti to jedino zbog pohlepe za vladavinom (str. 259-261).

Ovu inventuru Augustinovu moguće je zaključiti na više načina, a ja ću to učiniti problematizacijom moći kao nadmoći koja u samoj sebi, u svom širenju, produbljivanju i permanentnom uvećavanju, vidi razlog svoga postojanja: prema unutra i prema van; unutarne i spoljašnje pravo države (Hegel). I kada je rije o terorizmu danas držim da je ta ideja, njena problematizacija i njena konkretizacija, plodotvorna za istraživanje, pak i o grupama. Smisao njezin izvanredno nadaje ona postavka iz Svetog pisma: "Od koga je netko pobjeđen, tomu on robuje." (2 Pt 2, 19).

3. Hajdeget

U koliko je država, to jest nacija država, unutar same sebe pobjeđena, podjarmljena, obuzeta, bezostatno poražena - idejom m o ć i kao nadmoći, bilo prema unutra, prema svojim građanima, bilo prema drugim narodima i državama, ona je kao i pojedinac koji je tim pobjeđen unutar sebe, po svojoj definiciji i po svom imanentnom bivstvovanju okrenuto tome da s stalno uvećava i proširuje, skrivajući svoj vlastiti imperijalizam. Martin Hajdeger će to nazvati bitkom cjelokupne zapadne metafizike, prepoznavši je u lošoj beskonačnosti istrajavanja i življenja po ulici - v o l j e z a m o ć kao nadmoć. No nije ovdje posrijedi samo ona gola, neposredna moć izravnog podjarmljivanja drugih naroda, država, njihovih kultura i duhovnosti, načina života, nego je u pitanju ono što se danas dešava: u j e d n a č a v a n j e svijeta i svjetski prema zamisli najvećeg kraljevstva, najbogatijeg kraljevstva, najjače svjetske ekonomije, tehnologije, informatike, filma, stila života: političke paradigme.

Zar onaj mali gusar Augustinov ne liči na pokušaj malih nacija i država, malih mogućnosti ili moći, dakako, u očima velikih gusara ili one velike moći, velikih i moćnih modernih kraljevstva?! Pa i kada je riječ o mošljenju i tretiraju jednog od najvećih zala suvremenog svijeta kakav je terorizam! Evo jedne sasvim slučajne i male ilustracije: Dok u Sarajevu negdje 1992 ili 1993. Godine dnevno od granata umire i biva iskasapljeno desetak, 20-tak...nemoćnih Sarajlija, ljudi, koji su skoro ne zaštićeni, i na to šute današnja moćna kraljevstva, ali kad pogine jedan-dva ili tri "njihova" da se tad dignu uzbuna: Mi zacijelo nemamo istu cijenu, vrije-

dnost, iako smo svi ljudi, kao žrtve jednog paradržavnog plus državnog terorizma što se bio ušančio okolo Sarajeva. Koliko se krvi trebalo prolići, da bi se desila "intervencija" onoga što se pogrešno zove "međunarodna zajednica". Intervenirala su zapravo najmoćnija kraljevstva, države-nacije svijeta, ali preko logike svojih (u prvom redu) interesa, a tek onda preko civilizacijske ideje o jednoj vrijednosti svakog ljudskog stvora.

4. Hemingvej

Sada se otvara opomena Ernesta Hemingveja data u mottu njegova romana Za kim zvono zvoni?

Hemingvej je posve jasan s onom porukom Džona Dina. Tu poruku i misao sadrži i onaj čuveni Kur'anski ajet, koji glasi gotovo identično.

Zaista: niti jedan čovjek nije usamljeno ostrvo, kojega je moguće odvojiti, izolirati od čitava svijeta. Niti jednome čovjeku nije moguće nanijeti bol - bilo da je on izveden u režiji države ili od nje navodno neovisne grupe (grupe terorista, makar se oni zvali i revolucionari, osloboditelji ili kakvim drugim velikim imenima) - a da se, prema zamisli Hemingvejoj ili onoj iz Kur'ana ili koga drugog svetog spisa, ili bilo kojeg ljudskog izražaja, ideja na gornjoj crti, taj bol ne prostre, ne zastruji čitavim svijetom, unutar svakog čovjeka na Planeti. Smrt bilo kojeg čovjeka odista odnosi i dio mene, nas, ako smo ljudi, ako je u svakom čovjeku sadržano ono opće - plemenito svega ljudstva, čovječanstvo.

Kada je riječ o Hemingveju i njegovim romanima, onda valja reći kako taj motto struji svakom njegovom knjigom. Hemingvej je otišao dalje, zaputivši se u onaj stvarni, realni, "prljavi" ljudski život, koji je pun nasilja kao drugog imena (u neku ruku, mogućeg identiteta) za terorizam. Dakako, ne misli li se terorizam isključiti kroz pravno - političke naočale, u svom preuskom određenju, bez svog dubljeg konteksta, bez svoje genealogije, kao gotova i gola činjenica s površine pojma ili fenomena u goloj fakti svoga akta.

Ja dosad nisam pročitao niti jedno štivo kao što je roman "Za kim zvono zvoni" u kome je plastičnije u umjetničkome, onome psihološkome pogledu tako vjerno opisano nasilje nad ljudima, ono gotovo životinjsko, nagonско, ali autentično ljudsko - uživanje u ubijanju i mučenju ljudi. Ne može se ta velika sekvenca romana o ljudskom padu zakloniti nikakvom ideologijom, još manje politikom, pa makar se nazirala svojevrsna sugestija staljinističko - komunističke ideje u podtekstu. Mislim na dugačku scenu romana kada jedna grupa revolucionarnih, republikanskih partizana gerilaca po kratkome postupku presuđuje dojučerašnjim "crnim" bogatu-

nima, kapitalistima, fašistima. Sa kurtuloroškoga i politološkoga je stano-
višta, pak i metodološko - spoznajnog , značajno to što je Hemingvej
ovdje svoje oko i svoj psihološki kompas umjerio prema partizanima - ge-
rilcima - republikancima u Španskom građanskom ratu: pravednicima.

Meni se čini da je Hemingveju stalo ne do političke i do ideološke
analize, to nije u prvom planu, nego mu je najprije stalo do analite - ana-
rhističke svijesti pravednika ili onih što u ime jedne neke apstraktne ideje
sami i konkretno presuđuju, bez suda. Do uvida u to kako radi vojni tribu-
nal za vrijeme rata, kada ljudima vladaju strasti, emocije ono nagonско, a
ne razum. Stalo mu je do toga da uđe u ljudsku prirodu i ona animalno u
njoj iz prve ruke. Da istakne kako iza tako velikih ideja, kakva je ideja
slobode, zapravo stoje mali , nejak, slabi ljudi, sa svojim malim glavama:
ljudske taštine, sujete, osvetoljubivosti, strahovi, gnjev, bol zatumljena
drugom boli: osveta, zločin. Kako je pravda tako blizu nepravde i zla, ako
je ne vodi pamet, zdrav razum, elementarni odgoj koji strogo dijeli dobro
od zla. i dalje kako je ljudski život jedna : tragedija, ako se ne umije i ne
zna izdržati. Te kako je za ljudsku sreću potrebno toliko malo.

Mladi Roberto Džordan, stručnjak za dizanje mostova, dolazi po
zadatku u jednu gerilsku grupu republikanaca, da u jednoj fazi operacije
republikanske vojske sruši most i prekine komunikaciju Frankovoj fašisti-
čkoj vojsci, i prošire slobodnu teritoriju. On je specijalist za svoj posao,
drži se strogo svog zadatka; tip je racionalne svijesti. On takoreći proučava
svoju ulogu, da bi je što bolje obavio unutar systemske zamisli operacije.
Tako i biva : Džon je briljantno uradio posao ali je pisac htio i da on na
kraju romana strada. Operaciju vodi ruski general Golc, a plan je smišljen
u Madridu, daleko od terena. Vođa gerilske grupe je Pablo, lukavo i mu-
tno seljačko lice, nepovjerljiv. Odan je Republici, ne zna čitati, sam ko-
manduje, gazda je u grupi, u toj jazbini. Drži se "principa lisice": vrtiti se
u svojoj jazbini, nikoga ne uznemiravati i tako preživjeti u planinama.
Mrzovoljan je i tužan jer mu Džon remeti bunjište. Pablo voli konje, ima
ih više, on je u ratu postao mali kapitalist, ali je ostao seljak u duši i po-
gledima. Kao da ga je iskvarila ta mala ergela, koja je postala sinonim
onih protiv kojih se on bori: bogataša-fašista i pro-fašista. Kada se domo-
gao konja, Pablo hoće da živi; to je čudna bestarda struktura seljaka kapi-
taliste - lokalnog moćnika. Pabli je iskusan ratnik, gerilac, ali ga borba ne
zanima nakon namaknuća konja. Džordan se zaljubljuje u djevoku Mariju
koju je ovamo doveo rat. Ona je nevino mlado ždrijebe, ljudsko stvorenje
koju je rat okrznuo. Dobro kuha, vrijedna je. Pablo je bio hrabar u poč-
tku rata, pobio je svijeta više od kolere, ali se sada plaši da ne umre. Sada
ima konje. Želio bi se povući kao matador de toros, kao toreador. Ane mo-

že, jer će mu ona oduzeti konje i poslat će ga u regularnu vojsku; utopit će se u organizaciji; neće biti šef kao ovdje. Džordan govori o budućnosti, a ciganina zanima gatanje u dlan. Pablova je visoka, snažna, ali nježna žena, brine se o Mariji, hrabra je. Pablo se protivi Džordanovom planu dizanja mosta, ukoliko neće biti pljačke i para. Džordan ne voli ubijati, izuzev kada je nužno, kad je to za stvar. (Anselmo misli kao i Džordan: ponosan je što je ubio medvjeda ali drži kako je loše ubijati ljude.) Džordan veli kako je ljudska ruka veoma slična medvjedojoj šaoi, i grudni koš, mišići. (Cigani i indijanci vjeruju da je medvjed čovjekov brat; izvinjavaju mu se kad ga ubiju, da im oprost. Medvjed i čovjek su srodnici jer krađu iz zadovoljstva, piju isto, vole muziku, igraju). Džordan veli kako Cigani nikada ne znaju zašto se rat vodi, ali znaju da ljudi tada postaju rđavi da ubijaju bez kazne. Za Anselma je grijeh ubiti čovjeka, čak i fašiste koji se moraju ubijati. Džordan veli da ne može biti pobjede u ratu, ako se neprijatelja ne ubija. Pablo je protiv dizanja mosta, dok su ostali za to; Pablova žena preuzima komandu od Pabla, koreći ga za kukavičluk. Džordan je tijekom čitavog romana usredsređen na most kao na dužnost koja se mora najbolje izvršiti; ostalo sve se mjeri uspjehom te akcije. Protivi se smaknuću Pabla iz racionalnih razloga. Pablo se bavi sobom i konjima. Džordan je Amerikanac, antifašista, nije komunist, Marija kazuje Džordanu da su je silovali fašisti, ubili joj oca jer je bio republikanac. Pablova žena Pilar veli kako se nikom ništa ne može učiniti, ako onaj kome se to čini ne prihvata. Nadlijeću ih fašistički avioni, izviđaju teren. Džordan je pametan momak i hladnokrvan, jer je koncentriran na svoj zadatak. Stižemo tako do X-te glave romana u kojoj se opisuje psihologija anarho-komunističke gomile. (str. 131-178)

Pilar, Marija i Džordan idu prema El Sordovoj pećini, pećini susjednog gerilskog komandanta, kako bi ga pridobili za akciju dizanja mosta. U hladnom potočiću Pilar umače noge u hladnu vodu, priča o svojoj ružnoći i ljepoti, o sljepoći ljubavi. Veli da je od civilizacije ostalo još samo to što ljudi pričaju. Pilar se povjerava Džordanu i priča mu o tome kako je počela u Pokretu, kada je nabasala na Pabla. Kažu da je počelo veoma ružno, da je sve bilo ružno, čak i ono što je bilo slavno. (U romanu Zbogom oružije Hemingvej se takođe ruga velikim apstraktnim riječima kakve su: slava, patriotizam, pobjeda, ...). To je istina o početku republikanskog pokreta u malom mjestu. Pablo je opkolio kasarne po mraku i oni su se predali. Mnoge su postreljali nalicu mjesta, uza zid; pobijeni su i ranjenici. Pablo je stieljao civile u potiljak. U selu je ostalo još 20 fašista, ali ni jedan nije streljan. Pablo je naredio da se premlate mlatilima i sa vrha bace u rijeku. To je scena smrti pod batinama na trgu s kojeg se razgranava šest ulica. Fašisti su se bili skolonili u Gradsku vjcrnicu kraj

trga, gdje je bio fašistički klub. Pablo je vješt organizator napada, ali je veoma surov, veli Pilar. On je organizirao i tu stvar na trgu. Prvo je naredio svećeniku da ih ispovjedi i pričesti (fašiste). Vani je čekala velika gomila. Dok je svećenik ispovijedio fašiste, Pablo je na trgu formirao dvored nauružan mlatilima za žito, sa razmakom zamaha mlatila. Većina mlatila bila je iz magacina don Guljerma Martina, fašiste i trgovca poljop. Oruđa. Drugi su imali štapine, volovske badlje ili drvene vile, srpove ili savijene kuke za žetvu. Hemingvej opisuje špolagano uzdizanje gomile u dvoredu. Dijalog među dvojicom seljaka, od kojih jedan neće da ubija , a drugi mu veli da će sad naučiti. Pablo je u likvidaciji civilisa bio sebičan. Zato sad svi sudjeluju, da se uštede meci i da svi snose dio odgovornosti , jedan čovjek plače, ne može mlatiti ljude bez razloga. To je jedan dan revolucije u malom gradu, objašnjava Pilar Džordanu. Gdje svi znaju sve i gdje su uvijek znali drugoga. Neki su seljaci taj “prvi dan pokreta” obilježili u nedjeljinim odijelima, a većina je došla u žurbi, iz polja; ovi su se nekako stidjeli što nisu svečano obučeni, ironizira Hemingvej ovu tragi-grotesku. Stoje oni tako u dvoredu, na suncu, da počne predstava. U to vjetar diže prašinu na trgu, netko poziva čuvare trga, a ovaj poče okretati cijev sa vodom. Redovi se pomakoše, pa opet dođoše u red. Nestrpljivo se čeka prvog fašistu. Larma rulje. Vika, podbadanje, napetost. Jedan veli kako će ovo danas biti “Vašer slobode”, i kad ovi fašisti nestanu grad će biti naš. Drugi dobacuje kako danas vrše fašist, kako iz pljeve dolazi sloboda naroda. Pilar je natakla šešir guardija civil od lakovane kože, zbog čega nije umalo izgubila glavu od razularene rulje. Pilar skida šešir, aneko dobacuje kako ga treba uništiti (kao simbol gospodarstva). Preko trga se pruža dvored, prozori i balkoni puni su svjetine. Prvi je izašao na mlaćenje don Benito Garsija, predsjednik općine. Hodao je polako, prestrašeno, ništa se nije desilo između redova, dok netko s balkona nije podviknuo da su kukavice. I dalje je bio muk. Onda se lice jednog čovjeka iz dvoreda zgrči, grizao je usne, gledao prema don Benitu, pa kad ovaj dođe visoko podignu mlatili i udari don Benita u glavu. Don Benito ga pogleda, čovjek ponovno udari, a onda mu se pridruži gomila mlatila, dok Benito nije pao. Onda su ga vukli po prašini do ivice stijene gdje su ga bacili u rijeku. Bio je to kmet don Benita, nisu se slagali zbog jednog komada zemlje kod rijeka, koju je gazda dao drugome.

Poslije don Benita nitko se nije pojavljivao, agomila se zašutila, dik jedan pijanac nije povikao: ”Nek bi izdaje!”. Druga pijanica zavika da je vrijeme molitve prošlo. Onda izlazi don Federiko Gonzales, vlasnik pilane i radnje sa namjernicama, bio je fašist prvoga reda. Pablo ga je gurao s cijevi u leđa. Neka ga pijanica podbode s drškom od mlatila i on poskoči

kao uplašen konj. Jedan seljak reče Pilar kako je to sramota, da nema ništa protiv njega, ali da se taj prizor mora okončati, priđe mu bliže snažno ga mlatnu po glavi, uz riječi: "Sa dopuštanjem!" Preostali fašisti su zajedno sa svećenikom klečali u vijećnici, moleći se u polkrugu. Pablo pita tko sad ide, svećenik samo moli i ćuti. Onda se sam pojavi don Rikardo, poljubi raspeće I reče zbogom ostalima. Veli da nije teško umrijeti, nego je teško umrijeti od ove canalla. Psovao je Republiku i gomilu, a oni su ga toljagama veoma brzo zatukli, pa ga sjeckali srpovima i sječkama, i bacili ga u rijeku. Hrabrost don Rikardova nije pomogla ostalima. Samo je razjario gomilu u dvoredu. Oni suprije toga samo vršili svoju dužnost (ironizira Hemingvej), a sad su bili ljuti i razlika je bila očita. Iza njega je došao don Fausto Rivero, zemljoposjednikov sina. Bio je kukavica, nije uspio biti toreador jer nije imao hrabrosti. Služio je za Šprdnju. Htio je odglumiti strigo lice toreadora pred gomilom, ali nije znao, pa se okrenuo natrg da pobjegne. Nitko ga nije dotakao, a on se tresao. Sam je došao na rub stijene i bacio se orijeku. Ali ni to nije uspio, nego se hvatao za zemlju, za travu i molio. Seljaci ga gurnuše dolje, i on je plakao dok je padao. Onda je izašao don Guljero Martin, gazda i fašista iz snobizma. One toljage su iz njegovog magazina. U jednom momentu Pilar o tim ljudima iz dvoreda kaže:

"Oni isto toliko dobri koliko mogu biti i svirepi i imaju prirodno osjećanje pravde i želju da čine ono što je pravo. Ali svirepost je ušla u redove, pa i pijanstvo, ili početak pijanstva, i redovi nisu bili onakvi kao kad je don Benito izašao. Ne znam kako je u drugim zemljama, a nikom nije manje stalo do uživanja u oijanstvu nego meni, ali kad u Španiji pijanstvo nastupi usljed drugih stvari, a ne vina, vrlo je ružno i narod radi ono što nikad ne bi radio." (str 159).

Džordan veli da je tako i u njegovoj zemlji, SAD-u, kad pojedinci uzimaju pravdu u svoje ruke. Išao je sa 7 godina sa majkom na jedno vješanje u državi Ohajo, kada je jedan crnac visio o banderi, spaljen.

Bilo je to djelo pijanih ljudi u crvenocrnim maramama što su vikali: "Viva la Anarquia!" - kaže Pilar, odnosno Hemingvej. Zatim: "Viva la Libertad! "Poslije smrskavanja Anastasija Rivasa, fašista i najdebljg čovjeka, trgovac žitom, debelog vrata, koji je posuđivao novac uz velike kamate, redovi su se rasuli, ostala je samo gomila. Nastupilo je stravično urlanje, vika, jurnjava. Navalili su na Vijećnicu. Dah gomile bio je kiseo kao izbljuvak na pločniku trotoara, kao smrad pijanstva. Jedan pijani anarhista poliva tečnošću Anastazija i pali ga šibicom. Ubili su i svećenika. Nisu mogli održati red, pa su sastanak odgodili za sutra. Pilar se nakon svega osjećala prazno, bilo ju je stid, osjećala je krivicu, bila je potištena. Pablu se svidjelo sve, izuzev svećenika koji je umro bijedno, bez imalo

dostojanstva. Opet Hemingvejova groteska, kad navodi pablove riječi, da je španski svećenik morao umrijeti lijepo. Nikad nije do tad vidio kako umire jedan svećenik. Mrzio je svećenike više nego fašiste. To je bio najgori dan u život Pilarove...

Ovdje zastajemo sa prikazom Hemingvejova romana *Za kim zvonio zvoni*. I nadodajemo još neke uvide što slijede iz ovog romana. Kad se na malenu ljudsku glavu, sa ptičijim mozgom i tankim odgojem, nakalemi, zalijepi kakva "velika i apstraktna ideja, koju oni ne mogu nositi, jer je za to nejak, i kada se tome preda ono animalno-ljudsko "pijanstvo" i stane raditi mozak, onda se stvara povoljna okolnost da proradi - gomila i gomilska svijest i nagoni ubijanja:destrukcija. Ovdje to Hemingvej, onu političku ideološku crtu te svijesti, pripisuje anarhistima ili anarhokomunistima. Ali je to po mome sudu, nedovoljno i jeftino" "Imati i nemati. "

Hari Morgan, glavno lice romana *Imati i nemati*, nije nikakav anarhista;njega nikakva ideologija ne dovodi da druge ubija iz nužde i da u tome i sam strada. Njega na to navodi njegova vlastita objektivna situacija: bijeda i nagon da preživi sa porodicom. Oni krijumčari alkohola na relaciji Havana - američka obala i tajno prevozi ekonomske emigrante u Ameriku, da bi zaradio koji dolar. Da bi naprosto preživio; sastavio kraj sa krajem. Na zločin njega navodi ekonomska kriza, a ne njegova slobodna volja. On nema drugoga izlaza. Ili će rizikovati, i eventualno se spasiti, ili će sigurno crknuti, bude li skrstio ruke. Hari i njegova obitelj su oni koji nemaju, ali su sretni u svojoj skromnosti. I mali ljudi mogu biti sretni, poručuje Hemingvej u tom romanu. Pred kraj romana pisac uvodi one koji imaju bogatstvom stvarima i u komforu, ali su nesretni u ljubavi i brakovima. Ali, postoji i jedna bogata porodica koja je sretna. Sreća traži dvije stvari: ljubav i novac. Samo novac, bez ljubavi, nije dovoljan za sreću. U romanu su ipak sretniji oni što se vole, pa makar ne imali(bogatstvo). To je glavna ideja romana *Imati i nemati*.

Važno je napomenuti da Hemingvej u romanu *Zbogom oružje* (predgovor) ističe da se ratovi vode u prvom redu iz ekonomskih razloga, a da je sve ostalo (kad se zanemare interesi države) samo pljeva i fasada.

5. G. Liotar

U eseju *Zid, Golf, sistem* (Odišek, Sarajevo, br. 4, 1996.) Jean Francois Lyotard opisuje situaciju svijeta nakon pada Berlinskog zida i rata u Golsom zaljevu, kada je zapadnjački sistem pobijedio komunizam i njegov model. Situacija se 90-tih godina (nakon svega toga) bitno promijenila. Sada program emancipacije-veli Lyotard-nosi reairmacija ma-

njina, Juga, trećeg svijeta, građanska prava i slobode, ekologija. Druga supersila je nestala i kritika je sa borbenog smijera ušla u svoj odbranbeni pravac kretanja. Društvo nam sada nalaže da se uključimo u razvoj globalnog sistema. Konceptija emancipacije sada je potreba samog sistema: zapadnog svijeta. Da bi ušao u nove pothvate, sistem se mora otvoriti i imati svoj program emancipacije. Sistem poručuje i istraživanja koja će donijeti veći prostor za manje krute institucije. Kritika ima zadaću da ponavlja i uakzuje na svaki nedostatak sistema glede emancipacije, koja je sada zadaća samog sistema.

Liotard piše da prosvjetiteljstvo nije pobijedilo, jer je XX stoljeće iskusilo fašizam, nacizam i komunizam. Ali je i kršćanstvo, poput marksizma, izgubilo svoju kritičku moć. Marksističko-proleterska kritika je danas anarhizam. Padom soc - režima u Evropi ostao je prazan prostor za "rekonstrukciju zajednice na zapadnjačom modelu". Tada već Lyotard (nažalost) uviđa da će biti nasilja u toj rekonstrukciji, koje će trajati godinama. Mi smo u Bosni i Hercegovini svjedoci toga. Lyotard se drži sistemske teorije (iako je ne spominje) kad kaže da je sada sistem jedini branitelj prava i sloboda; tu spada i sloboda kritike. Ali nadodaje da kritika ("propitivanje i imanigacija") traži otvoren socijalni i mentalni prostor; i da sistem jedini jamči tu otvorenost, jer za njom ima unutarnju potrebu.

Liotard analizira odnos islamske i zapadnjačke civilizacije, da bi se usredotočio na pojam autoriteta u ta dva kruga. U dobu moderne se autoritet razumjeva kao stvar argumentacije, daje se pojedincu ili grupi, ali na određeno vrijeme. Na Zapadu je autoritet vazda upražnjen, ugovoreno reguliran, Zakonom. To je ključna činjenica one otvorenosti sistema za kritiku; za vladajuću popravljajuću i podešavajuću performansi. Na Zapadu je autoritet "otac" izabran od sinova i kćeri zajednice.

U islamskoj tradiciji, pak, autoritet i kritika, su drugačije postavljeni. Tamo "otac bira svoje sinove i kćeri", odnosno svoj narod, određuje svoje predstave i proročanstva; on diktira narodu svoj zakon, koji je transcendentan i nedokučiv; dostupan je samo čitanjem knjige. U sudaru sa Zapadom islam je bio požaren, jer Kur'anski zakon nije dopuštao muslimanskim državama da se razviju kao kapitalističke ekonomije, nego samo kao trgovačke. Kršćanske dogme su dopuštale rast individualnog bogatstva, smatrajući ga čak zakonom božanske milosti. Zbog toga je pala moć srednjovjekovnih kalifa, kojim je preostao jedino sveti rat, ali on je neprikladan u svijetu u kojem se ratovi ekonomski sukobi provedeni drugim sredstvima.

Liotard drži da je sistem performativniji ukoliko je otvoreniji. Protivno: on je osuđen na eliminaciju uspješnih konkurenata ili zbog

puke entropije - ako se zatvori u samog sebe. Lyotard veli da Brežnjević morao više studirati termodinamiku. Koliko god islam valja uvažavati kao duhovni model, on po Lyotardu ne može dostići konkretne performanse Zapada. U natjecanju sistema ključna je stvar - veli Lyotard - otvorenost i toj otvorenosti prilagođen način funkcioniranja. Kritike nema bez upražnjenog prostora unutar njega samoga. Takav sistem nema nikakvu potrebu za metafizičkom legitimacijom, nego za tim slobodnim prostorom. Kritika je uvijek moguća i poželjna pod tim uvjetom, ali će i njen zaključak uvijek biti isti: nema zaključka, treba ga odlagati, kako bi nešto "bjeline" uvijek ostalo u njemu.

Zaključak

Mi tome dodajemo opasku da, unatoč toj sistemskoj otvorenosti zapadnog modela za kritiku, uprkos elasticitetu institucija i demokratskoj legitimaciji autoriteta, ni Zapad nije izbjegao - terorizam. I to onaj autentično svoj, domaći; za čas nas ne zanima onaj "uvozni", iz onih dijelova svijeta čiji su sistemi zatvoreni, neelastični, autoritarni, gdje nema kritike kao imanencije sistema. Funkcionalističko - strukturalistička teorija sistema, u kojoj je sistem funkcija i pod funkcije detaljno razrađen djelokrug rada svake strukture, u svakom slučaju, amortizira onu "napetost", onu zakaočenost, onu krutost svojih elemenata i sistema kao cjeline. Unutar sebe sama ona je ogradila i funkcije promjena i adaptacija sistema i njegovih temeljnih struktura, kako bi on bio što stabilniji, prilagodljiviji novim okolnostima, izazovima. Ali je ovaj sistem - i to je moja najveća primjedba na njegov račun - zapravo postao toliko zatvoren za druge, vodeći najprije svoju vlastitu brigu: nacionalni interes i moć, dok mu je briga za ono što Lyotard zove "globalni svijet" posve u drugom planu.

Ideja državne moći i nacionalnog interesa i dalje vodi politiku svake pojedine države, svakog velikog "kraljevstva" (svjetske sile). Premalo je onoga svjetskoga ili civilizacijskog, univerzalnog u politici svjetskih sila. Pitanje je koliko bi samo jedan mali ekonomski ustupak srednjim i mlim zemljama od strane tih vladara svijeta doprinio smanjenju - terorizma. Terorizam je često posao sirotinje, ili supstitucija za vlastitu nemoć pojedinca, grupa, pak i nekih zemalja na unutarnjem i širem planu. On nije samo autolog njegovim autorima, akterima, nego i šamar onaj globalnoj zatvorenosti bogatih i moćnih država svijeta.

Kad bi se svaka pojedinačna bol na svijetu mogla, čim se dogodi, mogla razliti po čitavoj planeti, da je osjeti svaki njen stanovnik, svaki

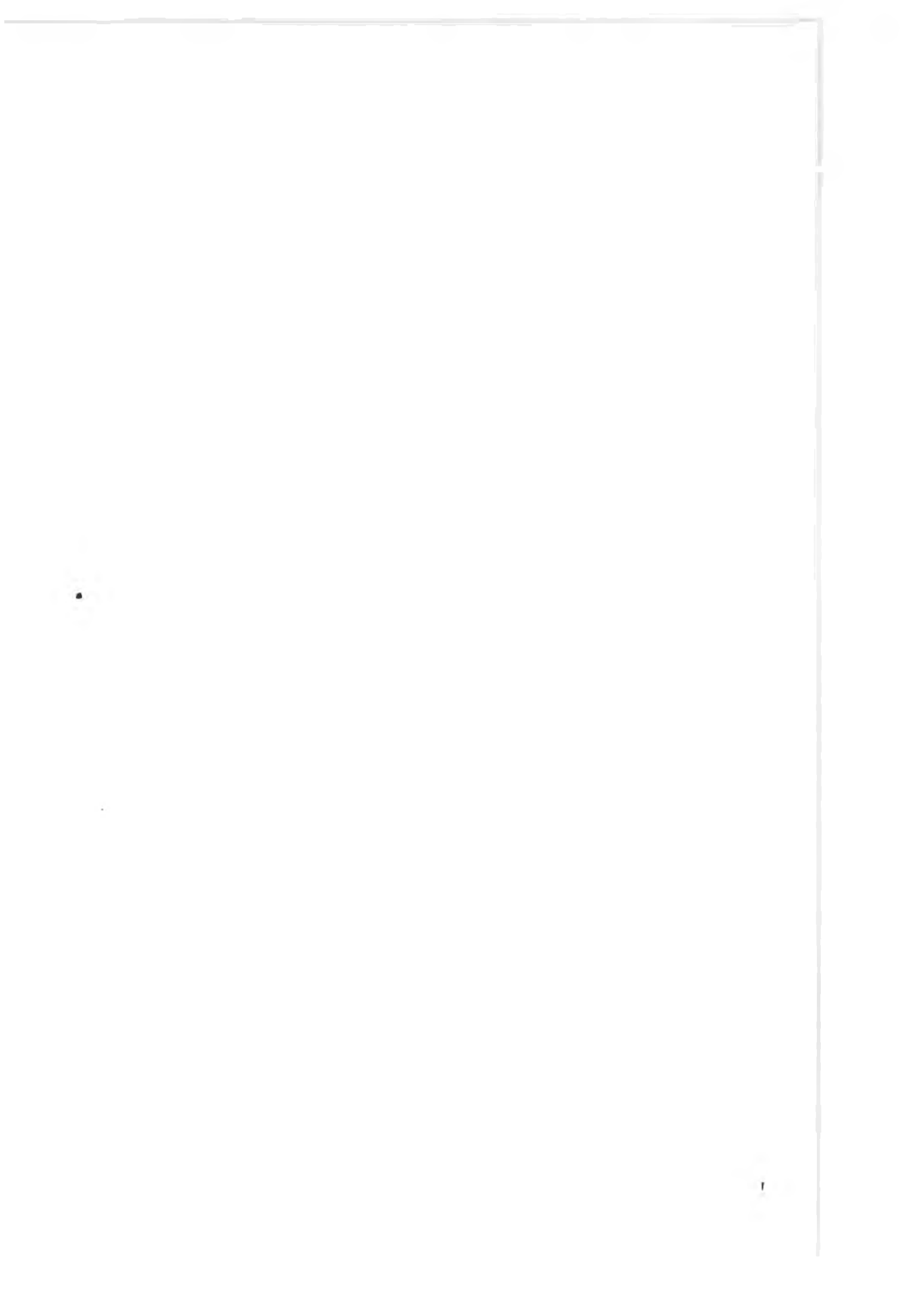
moćnik, umjesto što je ona uveliko rezervirana za pojedine otoke svijeta na kojima caruje bijeda!!

Zaključena je opaska ovoga teksta ona koja ističe da se sa terena prava i politike valja zaputiti malo dublje i šire u razumjevanji terorizma danas. Za terorizam su odgovorni ne samo njegovi autori, nosioci, nego i cjelokupan kontekst i struktura svjetske moći i bogatstva, koja je neravnomjerno raspoređena na one bogate i na one nerazvijene zemlje i regije svijeta. Sve dotle dok to ne spoznamo i ne primimo na znanje taj uvid, teško ćemo moći na tragu izgradnje jedne globalne strategije koja će, zapravo, štanjiti ono objektivno tlo nastanka terorizma. Valter Benjamin je pisao - štviše - kako je svaki dokument kulture istovremeno i dokument barbarsva iz kojega stoji moć.

Petar Druker, otac suvremenog managmenta, u svojoj knjizi *Nova zbilja* redefinira pojam državne moći novim formama političkog pluralizma, te iznosi postavku o anarhizmu tradicionalnih karizmatičkih vođa sa tvrdom ideologijom ističući potrebu i neminovnost aplikacija managerskog stila u politici. Druker kaže da moderna politika i ekonomija ne trpe ideologiju starog kova, niti državnike - ideologije. To je svakako sjajna stvar, kada bi se male i nerazvijene zemlje mogle uključiti u modernu privredu i politiku.

LITERATURA:

1. V. Benjamin, *Eseji, Nolit, Beograd, 1974.*
2. E. Hemingvej, *Za kim zvono zvoni ?, Matica srpska, Novi Sad, 1991.*
3. E. Heningvej, *Imati i nemati, Matica srpska, Novi Sad, 1974*
4. E. Hemingvej, *Zbogom oružje, Matica srpska, Novi Sad, 1974*
5. A. Augustin, *De civitate Dei, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982*
6. M. Hajdeger, *Mišljenje i pevanje, Nolit, Beograd, 1982.*
7. J-F. Lyotard, *Zid, Golf, sistem, revija Odsjek, Sarajevo, br 4, 1996.*
8. P. Drucker, *Nova zbilja, Novi Liber, Zagreb, 1992.*

Tanović R.

O TERORIZMU

I

NASTANAK RIJEČI TERORIZAM

Riječ »terorizam« filološki gledano¹ nastala je od latinske riječi »teror« i sufiksa »izam« koji dolazi od latinskog sufiksa grčkog porijekla »izmus«. Sam oblik riječi označava da je terorizam sistem terora.

Sanskrtski glagol »tras« može se smatrati najstarijim korijenom riječi teror. Tras je značilo drhtati. Nalazimo ga u grčkoj riječi »τρεμω«, perzijskoj »tersidan«, latinskoj »ters« ili »tres«. Svi ti glagoli označavaju tjelesnu reakciju koja je izražena glagolom »drhtati«.

Prvi pisac koji je upotrijebio tu riječ bio je francuski benediktinac iz XIV stoljeća, Bercharius. On je to učinio u prijevodu historije Rima Tita Livija na francuski jezik.

Tumačenje smisla riječi teror sastoji se iz dva elementa. Prvi je psihičke prirode i označava strahovanje, veliku bojazan, snažno duševno uzbuđenje uslijed postojećeg zla ili bliske opasnosti. Drugi element, opsežniji, detaljniji i tjelesne je prirode. Odnosi se na izražavanje tijela koje proizlazi iz terora. Naime, odnosi se na tjelesno izražavanje unutrašnjeg duševnog stanja.

Terorizam je neposredno nastao iz riječi teror, ali njegovo značenje je daleko šire i sveobuhvatnije.

Tako Bratoljub Klaić, navodi »tèrōr-, óra, lat. (terror - strah, užas), zadavanje straha, izazivanje straha i trepeta, užasa, strave, jeze, primjena nasilja sve do fizičkog uništenja protivnika; strahovlada; bijeli teror - sistem progona što ga primijenjuju kontrarevolucionarne snage protiv naprednih elemenata; crveni teror -mjere otpora što ih napredni elementi poduzimaju protiv kontrarevolucionarnih snaga, terorizam, -zma -vršenje terora, vladanje zastrašivanjem, tiranija; uništavanje protivnika najokrutnijim sredstvima (progoni, ugnjetavanja, ubijanja)«; terrorist (a) - tko vrši teror, pristaša terorizma; žen. teroristkinja; teroristički - svojstven teroru; koji ulijeva užas stah, stravu, zgražavanje, jezu; terorizirati, - izam - progoniti, zastrašivati nasiljima i represalijama, vršiti teror, ugnjetavati, utjerivati strah u kosti, tiranizirati; isto i terorizirati- ram.«²

¹ Jerzy Waciórski: Le terrorisme politique, Paris, Edition A. Perdone, 1939. g.

² Bratoljub Klaić: Veliki rječnik stranih riječi, Zora, Zagreb 1968. godine.

II

TERORIZAM U POVIJESTI

Postoje mnogi dokazi koji govore da postojanje terorizma, seže daleko u prošlost. Bliski Istok je izvor terorizma. Jedna od prvih terorističkih skupina, javlja se na Bliskom Istoku a obuhvaća razdoblje rimske vladavine u Palestini u I stoljeću nakon Krista i događaje tokom XX stoljeća. Pripadnici te terorističke skupine, bili su Zeloti, židovski nacionalisti, koji su se prvi put pojavili u 6. godini I stoljeća.³ Počeli su provoditi nasilje, terorističke akcije te po Judeji ubijali Rimljane pa i Židove, koji su priznavali Rimsku vlast. Ta teroristička djelatnost Zelota, trajala je sve do opće židovske pobune godine 66. Međutim, Rimljani su se počeli suprotstavljati Židovima, pa je tako prokurator (rimski namjesnik) Antonius Felix, uhvatio i pogubio terorističkog vođu Eleazara, a prokurator Cuspius Fadus, uhvatio i pribio na križ sinove Jude Galilejca.⁴

Židovske teroriste u njihovim akcijama, bilo je teško otkriti, a pokazali su se vještima i po vršenju nasilja veoma opasni. To se naročito pokazalo nakon 48. godine, kada su se u židovskim skupinama, pojavili Sicarii (Koljači), posebno uvježbane ubojice iz zasjede. Zeloti su tako ubijali, vršili otmice, otimali ugledne Rimljane i Židove koji su priznali rimsku vlast, palili njihove kuće i polja, ucjenjivali, pa su čak Rimljani morali sa njima i pregovarati, što se sve to pojačalo početkom 60-tih godina, što je izazvalo veliku pobunu protiv rimske vlasti godine 66. Počeo je rat sa Rimom koji je trajao do godine 70, kada su Rimljani osvojili utvrdu Masadu, Židovi su pretrpjeli poraz, a godine 67., pada Jeruzalem a rimski legionari razaraju Hram, najveće židovsko svetište. Nakon rata, započinje veliki egzodus Židova, koji se raseljavaju širom rimskog carstva.

Kada se analizira teroristička djelatnost i nasilje koje su provodili Zeloti tokom povijesti, vidi se da se po uzoru na Zelote, ponašaju i teroristi danas, samo je napredak tehnologije unio izmjene.

O nastanku riječi terorizam, opširnije vidjeti i u dr. Omer Y. Elagab: *International Law Documents Relating to Terrorism*, second ed., Cavendish Publishing Limited, London-Sydney, 1997.

³ Simon Dubnov: *Kratka istorija jevrejskog naroda*, prijevod s engleskog i francuskog jezika, dr. A. Gams; dr. J. Pressburger, Beograd, 1961.

⁴ S.M. Dubnov: *Svetska istorija jevrejskog naroda*, 10 tomova, prijevod Beograd, 1958., (S.M. Dubnov (1860.-1941.), Veliki rusko-jevrejski istoričar, ubijen 1941. Godine od njemačkih nacista u Rigi).

Pobunom Arapa u Palestini, godine 1936. a koja je trajala do 1939. godine, nalazimo prve oblike terorističkih djelatnosti, bliskih terorističkim djelatnostima i nasilju koji provode teroristi XX stoljeća.

Nakon prvog svjetskog rata Otomansko carstvo u kome je bila i Palestina, svedeno je u granice turske države a ostatak su međusobno podijelili Francuska i Velika Britanija. Mandat nad Palestinom, pripao je Velikoj Britaniji. Tokom I svjetskog rata, Velika Britanija je poticala Arape na pobunu protiv Turaka, zauzvrat im je obećala da će moći uspostaviti kraljevstvo koje će obuhvatiti i Palestinu. Tako su Arapi, godine 1916., digli veliku bunu, uz pomoć britanskog pukovnika Thomasa Eduarda Lawrencea (Lawrence od Arabije). Međutim, britanci nisu ispunili obećanje, a Arapi su se okrenuli protiv njih a i protiv Židova.

To se pojačalo nakon deklaracije lorda Balfoura, godine 1920.; po osnivanju židovske države u Palestini i uključenje u mandat za Palestinu. Selidba Židova u Palestini, koja je počela još 1881. godine, za vrijeme velikih progona u carskoj Rusiji, pojačala se nakon što je 1897. godine, austrijski Židov Theodor Herzl, osnovao nacionalistički pokret za uspostavu židovskih država u Palestini.

Nakon Balfourove deklaracije, pojačala se imigracija Židova, a na to, palestinski Arapi, počeli su odgovarati nasiljem. Vođa ove struje, bio je bivši pripadnik turske vojske Amin el Hussein, stric Jassera Arafata vođe PLO-a. Pod njegovim vodstvom na Uskrs 1920. godine, izazvani su veliki neredi u središtu Jeruzalema, koji su završili ubistvima, te je ubijeno 6 Židova i 6 Arapa. Od tog dana, nasilje je postalo svakodnevnica u Palestini. Britanci su godine 1922., postavili Amin el Hussein na mjesto Velikog muftije u Jeruzalemu, trećemu svetome gradu Islama, nadajući se da će Arapi pristupiti miru, suradnji, ali se nasilje nastavilo a godine 1929., došlo je do velike pobune Arapa u cijeloj Palestini. Tada je život izgubilo više od 100 Židova, a Amin el Hussein je postao vođom Arapa u Palestini, a Židovi i Arapi su se potpuno razišli.

Židovi koji su bili predmet nasilja, a budući da ih nisu štitili ni Britanci, počeli su graditi tajnu oružanu postrojbu, koja je trebala da štiti židovske kibuce (kibuca, hebrejski-naselje, selo u Izraelu). Ta tajna postrojba se zvala Hagana, a njezini pripadnici su bili naoružani puškama. Godine 1936., muftija Jeruzalemski, proglasio je Sveti rat protiv Britanaca i Židova. Tada su se Arapi okrenuli protiv onih Arapa koji nisu poštovali vlast muftije. Teroristički napada, dešavali su se na raznim mjestima najčešće gdje je okupljeno mnogo ljudi, na pijacama, ljudi su ubijani s leđa, tako što se atentator prikrao i pucao u leđa, napadalo se noću po selima, upadalo u kuće i ljudi ubijani u kućama na spavanju. Tokom tih napa-

da i nasilja, ubijeno je više od 2000 Arapa a među njima je bilo i uglednih ljudi, trgovaca, zemljoposjednika. Vještinu u poduzimanju terorističkih akata Arapa, doprinijelo je i to što su tokom I svjetskog rata, Britanci i Francuzi, koristili Arape a i druge narode kao pripadnike vojnih postrojbi, gdje su stekli ratno iskustvo, rukovanjem oružja. Arapi su tada raspolagali naoružanjem, pješačkim oružjem, eksplozivom i to dinamitom, od čega su izrađivali smrtonosno razorne naprave. Od vremena te pobune, u engleski jezik se uvodi složenica "booby-trap"-stupica za budale, naziv za mine iznenađenja koje su Arapi postavljali na raznim najne očekivanijim mjestima, a aktivirale su se na najne očekivaniji način, otvaranjem vrata i slično.

U Mezopotamiji (Iraku), godine 1921., izbila je velika pobuna tamošnjih arapskih plemena a Englezi su ih ugušili uz pomoć RAF-a, Kraljevskog ratnog vazduhoplovstva. Međutim, ubrzo se pokazalo da ratno vazduhoplovstvo nema nekog učinka, jer su teroristi napadali noću i po naseljenim mjestima, pa se pokazalo da se protiv terorista treba suprotstaviti borbama na tlu. U Palestini je godine 1937. uz povećan broj policajaca, bilo smješteno i 8.200 britanskih vojnika. Britanci su uspostavili židovsko mjesno redarstvo koje je brojilo 1.200 redovnih redarstvenika i 13.000 ostalih pripadnika. Židovska policija je uz ručno vatreno oružje, imala i oklopna kola, civilna kola oklopljena čeličnim pločama. Ovakva vozila pokazala su se korisnim za prijevoz po opasnim mjestima, za zasjedu po čitavoj Palestini. Međutim, sve to nije bilo dovoljno da se uspostavi red, pa je britanski general Sir Archibald Wavell, vrhovni zapovjednik britanskih snaga u Palestini, u svibnju 1938.godine, popustio pred upornim zahtjevima topničkog oficira koji je želio stvoriti posebnu protuterorističku postrojbu. Taj oficir bio je Charles Orde Wingate, budući brigadni general, koji je svoju vojničku karijeru završio u Burmi godine 1944., kada je poginuo pri padu aviona. Njegovi postupci i vojne odluke i danas su uzor za izraelske oficire i vojnike pa je tako cijela izraelska vojska Zahal, prožeta njegovim duhom. Pod zapovjedništvom ovog oficira, osnovana je prva protuteroristička postrojba na svijetu, Special Night Squads-Posebni noćni odred, koja se kretala pretežno noću. Charles Orde Wingate, ideju za ovaj odred je našao u biblijskome junaku Gideonu i njegovih 300 po božjim uputama izabranih ratnika, koji su se borili protiv Medijaca, jer su porobili Židove. Za glavno sjedište te protuterorističke postrojbe, izabrano je malo naselje En-Harod. U tom sjedištu, bio je obuhvaćen i palestinski dio naftovoda Irak-Haifa.⁵

⁵ O tome vidjeti: M.Baletić: Povratak Židova u zemlju Izraelovu, Globus, Zagreb 1982. V. Šobajić: Jevrejstvo i Izrael, II izd.Skopje, 1986. Patai: Hebrejski mitovi, Naprijed, Zagreb 1969.

Tokom svibnja 1938.godine, Charles je okupljao ljude i stvarao postrojbu. Postrojbu je činili 9 patrola po 20 članova, ukupno 180 ljudi. Od toga 336 britanskih oficira i vojnika iz XVI Pješačke brigade, 80 pripadnika Hagane a ostalo su bili pripadnici židovske policije. Britanci su nosili propisanu britansku uniformu a židovski policajci svoju uniformu sa izrazitim čerkeskim kapama. Pripadnici te protuterorističke postrojbe, bili su naoružani britanskim pješačkim oružjem, puškama SMLE No 1 Mk III, kalibra 7,7 mm, puškama Lewis kalibra 7,7 mm te granatama vrste Mills. Na puškama su nosili bajonete. Prva borba pripadnika ove postrojbe sa teroristima, desila se tokom završnih vježbi a noću 03. lipnja 1938.godine, osmočlana patrola, koju je vodio Charles, otkrila je i napala arapske dinamitaše kraj naftovoda. Nakon obračuna, završeno je sa 2 ranjena terorista, pa je sutradan patrola ušla u En-Harod, kao pobjednik. Proteklih 7 dana od te borbe, patrola sastavljena od 10 židovskih policajaca i 10 britanskih vojnika, naišla je na grupu terorista koji su digli u zrak naftovod. Tako su nakon traganja teroristi uhvaćeni i to njih 6 a 2 su ubijena. Pokazalo se da je najpogodnije da se patrola kreće noću a glavovina bi se kretala u "guščijem hodu" a osiguravalo bi je lijevo i desno raspoređena prethodnica udaljena 20 metara. Pripadnici prethodnice, držali su u pripravnosti granate, koje su kada bi naišli na teroriste bacali a odmah bi im se pridružila i glavovina patrola paljbom iz pušaka. U ovim akcijama puška Lewis pokazala se korisnom, bila je lagana, imala je veliku paljbenu moć, od 450-500 zrna u minuti i veliki domet. Inače, pripadnici su nosili najviše 100 metaka od uobičajenih 150 u redovnoj vojsci a umjesto redenika, koristili su bubnjeve za 47 ili 97 metaka. Veoma uspješna akcija zbilja se u blizini galilejskog sela Lid-el-Awadin, a sudjelovao je i Moshe Dayan, čuveni izraelski general iz arapsko-izraelskih ratova. Tako je postrojba postavila klopku arapskim teroristima, koji su upali u zasjedu, kom prilikom je poginulo i uhvaćeno 40 Arapa. Charles je u En-Harodu osnovao i konjičku patrolu sa 30 konja ali to nije dugo trajalo, koja ideja je korištena u Rodeziji tokom rata od strane bijelih vlastodržaca u periodu 1972.-1980.godine. Osnovana je postrojba od 200 konjanika, koja se uspješno borila protiv pripadnika Zanua i Zapua. Isto je slijedila Južno Afrička Republika u Namibiji protiv terorista SWAPO-a. Kako su Arapi bili izloženi stalnim napadima, arapska pobuna je počela stišavati i godine 1939., potpuno je zamrla a u ožujku iste godine, rasformirana je protuteroristička postrojba Special Night Squards-Posebni noćni odredi. Tako je arapska pobuna godine 1936.-1939. prauzorak za današnje terorističke

Izrael Year Books 1955, 1968.,1969., 1970.; Ministry of Education and Jerusalem.

djelatnosti tokom XX stoljeća a organizacija i odluke te postupci postrojbe uzor su za organizaciju i djelovanje današnjih sigurnosnih snaga koje se bore protiv terorizma. Charles je pokazao da se protiv terorista mora djelovati odlučno i ofanzivno, presijecati njihove poduhvate, napadati i uništavati uporišta iz kojih kreću u svoje akcije i gdje se vraćaju na odmor i pripremu za nove akcije. Napadi i nasilje koje su činili arapski teroristi, imali su za posljedicu da su i sami Židovi otpočeli terorističke djelatnosti. Tako je organizovana najbrojnija židovska teroristička organizacija IRGUN, koja je imala 2.500 pripadnika. Njen vođa, bio je Menachem Begin, koji će poslije demokratskim izborima doći na čelo tada još nepostojeće države Izrael. Osim IRGUN-a, postojala je i teroristička skupina LEHI, poznatija kao skupina STERN, koja se 1940.godine odvojila od IRGUN-a i djelovala samostalno. Po nasilju i terorističkim djelatnostima koje su vršili, židovski i arapski teroristi su se ubrzo izjednačili. Židovskim naporima da se osnuje država, štetili su postupci terorista, kada su oteli i objesili dva britanska narednika, potom minirali njihova tijela.⁶

Drugi svjetski rat, donio je zatišje u Paštinu. Veliki muftija u Jeruzalemu, sklonio se u Bejrut, nakon toga u Bagdad da bi u rujnu 1941.godine našao se u Berlinu. Do kraja rata, živio je u svojoj vili u Berlinu, postao je veliki prijatelj Adolfa Hitlera kao i Himmlera, Ribbentropa, Goebbelsa a Hitler mu je poklonio posebno izrađen oklopni prsluk. Pružao je razne podatke i obavijesti Njemačkoj tajnoj službi Abwehru a pomagao je i rješenju židovske židovskog pitanja u to vrijeme da ni jedan Židov ne pobjegne od zločinstva Njemačke vojske. U međuvremenu, Velika Britanija je oslabila u ratu sa silama Osovine, te nije bila u stanju osigurati svoj utjecaj na Bliskom Istoku. Vlast nad Paštinom je slabila a svojom politikom, zamjerila se i Arapima i Židovima. Uvjereni da će naseljavanje Židova iz Istočne Evrope omogućiti Staljinu prodor na Bliski Istok, Britanci su od 1946.godine spriječili Židovima dolazak u Paštinu i zaustavljali brodove na iseljenicima. Godine 1946., 29. Svibnja, muftija je napustio Francusku, a nakon četiri dana došao u Bliski Istok. U međuvremenu, Britanci su pomagali Paštinim Arapima da dođu do oružja a istovremeno to sprječavali Židovima. Povećavali su vojne snage arapske

⁶ O tome opširnije: History of Jews Until 1880.; Israeli Pocket Library, Keter Publishing House, Jerusalem 1973.

History of Jews from 1880.; Israeli Pocket Library, Keter Publishing House, Jerusalem 1973.

Eban Abba: My People (the Story of Jews): Behrman House, New York, 1968.

Abid Ibrahim: 127 Questions and Answers of the Arab-Israeli Conflict, Palestine Research Center, Beirut, 1973.

legije, vojske jordanskog kralja Abdulaha a sve da ograniče utjecaj muftije. Jordanski kralj Abdulah, djed sadašnjeg jordanskog kralja Huseina, bio je protiv muftije i njegovih postupaka, jer je jordanski kralj želio pripojiti sveti grad Jeruzalem i dio Palestine. U Palestini su se pojavile skupine palestinskih Arapa i Židova, teroristički napadi su se obnovili a zabilježen je i dan 22. lipnja 1946. godine kada je skupina IRGUN bombaškim napadom na jedno krilo Jeruzalemskog hotela "Kralj David", ubila 91 osobu, na što su odgovorili arapski teroristi pa se naredne dvije godine zabilježene u nadmetanju židovskih i arapskih terorista u nasilju a najizloženiji je bio grad Jeruzalem, koji je bio cilj i za Židove i za Arape. Ljudi su ubijani po ulicama, vršene otmice, mučenja, pucano iz vatrenog oružja pogrebne povorke poginulog u atentatima. Tako je zabilježeno da je do Božića 1947.godine , poginulo 175 Arapa, 150 Židova i 15 britanskih vojnika. Terorističko nasilje se povećalo nakon što su Ujedinjeni Narodi 29. studenog 1947.godine glasali o podjeli Palestine na arapski i židovski dio. Nakon glasanja i odluke Ujedinjenih Naroda, četnaest dana nakon toga, ubijena su 93 Arapa, 84 Židova i 7 Britanaca. Teroristički akti i nasilje, dostigli su vrhunac u proljeće 1948.godine, kako se bližio kraj mandata Velike Britanije nad Palestinom, a koji je određen za 14. svibanj 1948. godine. Židovski i arapski teroristi su ubijali, koristeći se svim mogućim sredstvima, prijevarama. Tako se bilježi 7. siječnja 1948.godine kada je pet terorista IRGUN-a u uniformi britanskog vojnog redarstva, vozači ukradeno vozilo koje je pripadalo redarstvu, krenulo u napad na arapski dio grada. Njihovo su oružje bile dvije bačve za benzin pretvorene u improvizirane paklene naprave. U središtu je svake bačve bila jezgra od snopova dinamitnih prutova a ostatak je bačve bio ispunjen komadima starog željeza, i raznim željeznim oblicima. Dinamitna jezgra palila se fitiljem, koje mu je na kraju bio pričvršćen snop šibica, lako upaljivih trenjem teroristi su uspjeli proći mjesto koje su nadzirali pripadnici Arapske legije i uvući se u arapsko područje Jeruzalema. Uputili su se prema autobuskoj stanici, gdje je čekalo puno ljudi. Teroristi IRGUN-a, dovezli su se do mjesta gdje je bilo mnoštvo ljudi i upalili fitilj na prvoj bačvi. Zatim su otvorili stražnja vrata, iz vozila izbacili smrtonosni teret i odmah krenuli. Bačva se otkotrljala prema mjestu gdje je bilo mnoštvo ljudi, došlo je do eksplozije, nekoliko desetaka ljudi je ubijeno a teroristi su spremali da izbace i drugu bačvu, kada je vozilo udarilo u pločnik. Teroristi su iskočili iz vozila, pokušali pobjeći u židovski dio grada, ali je britanska patrola koja je bila u blizini na njih otvorila vatru i na mjestu su ubijena 3 terorista, 1 je ranjen i uhvaćen a 5 ih je uspjelo pobjeći. U toj terorističkoj akciji, poginulo je 17 ljudi uz mnoštvo ranjenih.

U to vrijeme, arapske teroriste je predvodio i njima zapovijedao Fauzi el Kutub, palestinski Arapin koji je svoj nazovimo ga teroristički zanat naučio od najpoznatijih stručnjaka, pripadnika njemačkih diverzantskih jedinica. Tokom II svjetskog rata, prošao je u Nizozemskoj posebni jednogodišnji tečaj koji je pripremio SS i upoznao se sa najosjetljivijim tehnikama i postupcima sabotaze. Tako je Fauzi el Kutub, skovao plan za napad na židovske kuće u blizini Ben Jehuda, ispunjavajući zapovijed Abd el Kadera, muftijina nećaka koji je zapovijedao arapskim teroristima. Na Kutubov zahtjev Abd el Kader, nabavio je 3 britanska vojna teretnjaka. Pretvorio ih je u pokretne bombe velike razorne snage. U svaki kamion ukrcao je više od tone dinamita a razornu moć eksploziva, pojačao je dodavanjem smjese od 100 kg kalija i aluminijske prašine u jednakom omjeru. Dinamit se palio fitiljem koji je proveden kroz cijev na samu upravljačku ploču teretnjaka. Da bi prevarili stražare Hagane i da bi ušli u židovski dio grada, Arapi su za 1.000 funti kupili "usluge" dva engleska vojnika, koji su dezertirali iz britanske vojske. Zvali su se Eddie Brown i Peter Marsden, koji su za taj novac arapskim teroristima odali važne podatke i pristali učestvovati u terorističkim akcijama. Uz Engleske plaćenike, sudjelovali su i prurušeni Arapi, posebno odabrani za tu priliku zbog svog izgleda. Tako je sam napad predvodio plavokosi terorista, za kojeg bi se reklo da je Evropljanin. Međutim, bio je to Arapin čiji je predak bio normandski vitez koji je sudjelovao u križarskom ratu u Palestini, a radi se o svjetloputim Druzima. U zoru 22. Veljače 1948. godine, prošli su kroz židovske kontrole i krenuli ka ulici Ben Jehuda. Došavši do cilja, teroristi su vozila parkirali uz naprijed određene kuće, upalili fitilje i udaljili se. Nakon 60 sekundi, eksplozija je uzdrmala cijeli Jeruzalem a zgrade uz koje su teroristi postavili kamione, srušile su se, dok je snaga eksplozije bila takva da su 2 kilometra unaokolo popucala sva prozorska stakla, poginulo je 57 a teško ranjeno 88 ljudi. Teroristi IRGUN-a su na svoj način odlučili da vrate arapskim teroristima a zbog uloge koju su imali Englezi u ovim terorističkim akcijama, odmah je data zapovijest da se u Jeruzalemu puca na britanske vojnike čim se pojave. Toga dana, do podne je ubijeno 10 britanskih vojnika, pa je britansko vojno zapovjedništvo grada zabranilo vojnicima ulazak u židovski dio grada.

Cijelo to razdoblje, židovska je vojska pokušavala suzbiti terorističke napade el Kutubovih ljudi. Arapi su svojim stalnim napadima na Židove, posebno na strateškoj cesti Tel Aviv- Jeruzalem, izvršavali prijetnju Abd el Kadera "zadavit ćemo Jeruzalem". Židovske vojne snage bile su malobrojne i slabo naoružane. Hagana je u Jeruzalemu imala samo 3.000 lako naoružanih vojnika pod zapovjedništvom Davida Shaltiel, koji je nekad kao narednik služio u francuskoj Legiji stranaca. Njegovi vojnici bili su naoružani lakim

pješačkim oružjem a imali su i nekoliko minobacača i oklopnih kola. Njihovi protivnici bili su daleko bolje naoružani, a britanska vojska stalno je ometala pripadnike Hagane. Tako je Hagana uspostavila vezu sa terorističkim skupinama IRGUN-a i skupinom STERN a zapovjednik Hagane, nadao se da će mu IRGUN i skupina STERN pomoći u odbrani grada. Tako su teroristi po starom terorističkom pravili pronašli "neki" cilj i spremali napad na arapsko selo Deir Jasin. Inače, stanovnici sela širom Bliskog Istoka, poznati su po vrijednim klesarima i po svome kamenolomu a živjeli su tradicionalno i u miru sa okolnim židovskim naseljima. U zoru 09. travnja 1948.godine, 132 naoružana pripadnika IRGUN-a i skupine STERN, krenuli su u napad na to selo. U tim napadima, poginula su 4 terorista uspjeli su osvojiti selo, a zatim su izmasakrirali stanovnike te strijeljali i poklali 254 Arapa, a veliku većinu njih činili su starci, žene i djeca. Nesnošljivost između Hagane i židovskih terorista, još je više zaoštrio niz pokolja koje su nad Židovima izvršavali arapski teroristi u znak odmazde za pokolj u Deir Jasinu. Prvi takav pokolj, dogodio se samo 3 dana nakon krvavih zbivanja u Deir Jasinu, i blizu brda Scokus. Tada je u zasjedu arapskih terorista upao konvoj vozila koji je prevozio medicinsko osoblje poznate židovske bolnice Hadase. Tada je stradalo 75 ljudi. Dio putnika stradao je iz streljačkog oružja a preostale su putnike arapski teroristi žive spalili. Od 75 unakaženih tijela, samo je prepoznato 51. Sukobi u Palestini nastavili su se sve do 1. svibnja 1948.godine, kada je istekao britanski mandat nad Palestinom. Britanci su tada otišli a odlukom Židovskog Narodnog vijeća proglašena je država Izrael. Tada je izbio rat između Izraela i okolnih arapskih država. Drugog dana egipatsko ratno vazduhoplovstvo bombardiralo je Tel Aviv a na Izrael su napale vojske Egipta, Jordana, Iraka, Sirije i Lisabona. Tako su Arapi zaposjeli velike dijelove izraelske države a 14. lipnja 1948.godine, proglašen je jednomjesečni prekid neprijateljstva. Međutim, izraelska vlada, koristila se tim primirjem da bi se pripremila za nastavak rata sa Arapima. Teroristi IRGUN-a su se pripremali na svoj način jer su željeli oboriti izraelsku vladu i preuzeti vlast u svoje ruke, pa su 20. lipnja 1948.godine, unajmili trgovački brod "Altalenu" i natovarili ga sa 5.000 pušaka, 300 mitraljeza i 5 oklopnih polugusjeničara. Dvije stotine terorista pokušalo je iskrcati teret s "Altalene" na obali Kfarvitkina, sjeverno od Tel Aviva. Namjeravali su krenuti u napad na grad Tel Aviv. Međutim, 600 židovskih vojnika iz brigade Aleksandroni, opkolilo je plažu i otvorilo paljbu na teroriste. Trgovački brod "Altalena" je uspio doploviti, židovska mornarica je krenula u potjeru za njom a "Altalena" je uspjela doploviti do Tel Aviva. Teroristi IRGUN-a su krenuli u napad na grad a u tome im se suprotstavila izabrana brigada židovske vojske Palmach, kojom je zapovijedao Jigal Alon. Predsjednik ga je Ben Gurion uputio u borbu s riječima "taj je zadatak

možda najmučniji od svih koje ste ikada imali. Ovaj put morat ćete sigurno ubijati židove". Jigal Alon je izvršio naloge židovskoga predsjednika, napadnut je brod "Altalena", brod zapaljen a napad terorista na Tel Aviv je slomljen. U tom sukobu, poginula su i ranjena 83 čovjeka. IRGUN je doživio smrtonosni udarac a predsjednik Ben Gurion je tada rekao "Top koji je potopio "Altalenu", zaslužuje mjesto u ratnome muzeju izraelskome". Tako se Izrael obračunao sa teroristima IRGUN-a a nastavio pripreme za rat sa Arapima.

Terorističke djelatnosti koje su se dešavale u Palestini od 1920.-1949.godine, od Bliskog Istoka stvorile su trajno ratno područje. Razdoblje od godine 1949. do danas, označeno je neprekidnim terorističkim djelatnostima, diverzantskim napadima, povremenim velikim sukobima, kao što se to bilježi godine 1956., 1967., 1973. i 1982., a Izrael je od svog postanka u ratnom stanju. U doba izraelsko-arapskog rata godine 1948.-1949. i nakon njega, iz Palestine je izbjeglo između 500.000-700.000 izbjeglica. Jedan od razloga bijega Arapa su bile stalne židovske prijetnje a i arapska politika koja je nakon pokolja u Deir Jasinu stvorila paniku među palestinskim Arapima. Stvoreni su mnogi izbjeglički logori za arapske izbjeglice u susjednim arapskim zemljama ali ti izbjeglički logori, postali su glavnim mjestima za teroriste i planiranje novih terorističkih akcija, u tom vremenu.

III

DEFINIRANJE TERORIZMA

Terorizam danas, definira se na različite načine, ali opće prihvaćene definicije nema.

Teoretičar Walter Laqueur⁷, ne vjeruje da se terorizam može definirati na način da bi bio opće prihvatljiv iz dva razloga: (1) nema izgleda da ćemo se da moći nagoditi oko "općeprihvaćene" definicije, "ako ni zbog čega drugoga, a ono zato što se teroristi i njihove žrtve neće oko toga složiti", (2) čak i kad bismo došli do pogodne, "objektivne, vrijednosno neutralne definicije", neki bi je i nadalje odbacivali iz ideoloških razloga.

U knjizi *The Age of Terrorism*⁸ - Doba terorizma, Walter Laqueur, postavlja pitanje definicije terorizma tek sredinom knjige. Navodi jedan priručnik za istraživanje terorizma koji spominje 109 različitih definicija terorizma, u razdoblju između 1936. i 1981. godine. Zaključuje da se

⁷ W. Laqueur: *The Age of Terrorism*, Little, Brown & Co. , Boston, 1987

⁸ Isto.

većina autora slaže da je terorizam upotreba nasilja, ili prijetnja upotrebom nasilja, te metoda borbe, ili strategija za postizanje izvjesnih ciljeva, da terorizam smjera da kod žrtve izazove strah, da je bezobziran, ne uvažava humanitarna pravila, te da je publicitet obitni sastojak terorističke akcije. U svemu ostalom, definicije se znatno razlikuju. U knjizi Doba terorizma, od 400 stranica, o temi koja nije definirana, započinje poglavlje o izvorima terorizma prije dvije tisuće godina sa slikama i potom govori o asasinima i daviteljima-thugs. O svima njima govori kao o teroristima, mada su oni bili religijsko društvo a ne političko tajno društvo. Akcenat je na terorizmu kao političkoj pojavi, dok je publicitet temeljni činilac u terorističkoj strategiji. Inzistira na vrijednosnoj neutralnosti pri pristupu terorizmu i govori da je terorizam za njega tehnika političke borbe, da predstavlja nezakonitu primjenu nasilja za postizanje političkog cilja, pri čemu stradaju nedužni ljudi.

Među filozofima, koji su se bavili definiranjem terorizma, najistaknutiji je R. M. Hare⁹ koji tvrdi kako njegova teorija o dvije razine moralnog rasuđivanja može riješiti svaki moralni problem s kojim bi smo se ikada mogli suočiti, pod uvjetom da imamo dobre definicije i da znamo relevantne činjenice. U ogledu "O terorizmu" R. M. Hare o tome fenomenu piše kao o zamjeni za konvencionalni rat. Ne tvrdi, da je svako političko nasilje, kojim se služe oni koji nisu u stanju voditi konvencionalni rat, samim tim terorizam; sve ovisi o tome "ima li nade da se sruši postojeća vlast". Dalje navodi, "Neću se baviti prinudnim putem zastrašivanja uopće, ni nasiljem uopće, niti pak onom vrstom političkog nasilja koju ne držim za terorizam, tj. pokušajima nasilnogobaranja vlasti državnim udarom ili revolucijom uobičajene vrste. Terorizmu se pribjegava onda kad nema nade da bi se odmah mogla srušiti vlast, on može biti primjenjen kao uvod u revoluciju, no on nije isto što i revolucija."¹⁰

Tako Carl Wellman u članku "O terorizmu samom", "Upotreba ili pokušaj upotrebe straha kao sredstva prinude", terorizam definira kao prisudu putem zastrašivanja;¹¹ naglašava da je kod terorizma često na djelu nasilje, budući a je ono jedno od najdjelotvornijih sredstava za izazivanje straha, da "etika terorizma nije puki dodatak etici nasilja, budući da nasilje nije bitno za terorizam jer su faktički, teroristički postupci najvećim djelom nenasilni".¹² Sa ovakvim stavom Wellmana, ne možemo se složiti

⁹ R. M.Hare: On terrorism, Essays on Political Morality, Oxford University Press, Oxford 1989.

¹⁰ Isto.

¹¹ Carl.Wellman:On Terrorism Itself, The Journal of Value Inquiry, vol. 13, 1979.

¹² Isto.

jer se ne može govoriti o “nenasilnom terorizmu” u smislu u kojem se isključuje i prijetnja nasiljem.

Za američki FBI-the Federal Bureau of Investigation, terorizam se definira: “Terorizam je nezakonita primjena sile ili nasilja protiv osoba ili imovine kako bi se zastrašilo ili na nešto prisililo vladu, civilno stanovništvo ili bilo koji dio društva te promaknulo vlastite političke ili društvene ciljeve”.

Prema United States Code, terorizam se definira: “Pojam ‘terorizam’ znači smišljeno, politički motivirano nasilje učinjeno protiv neobornih ciljeva od strane subnacionalnih skupina ili tajnih agenata, obično s namjerom da se utječe na javnost”.¹³

Teoretičar Michael Walzer o terorizmu navodi: “Teorijski problem nije u tome da pokažemo kako se imunitet stječe, nego kako se on gubi. Svi smo mi isprva zaštićeni, naše pravo da ne budemo napadnuti, karakteristika je normalnih odnosa među ljudima”.¹⁴ Mogu izgubiti taj imunitet ako nekoga napadnem, ako stupim u vojsku u vrijeme rata, ako postanem policajac, ili pak prihvatim neki dovoljno značajan položaj u nekom režimu ili organizaciji kojoj se drugi nasilno suprotstavljaju zbog njene nepravde, ili navodno nepravedne politike. Ali ako nisam učinio ništa od svega toga, nisam kriv ni zašto, što bi se moglo ozbiljno navesti kao opravdanje primjene nasilja protiv mene ili pak prijetnje nasiljem i s toga sam moralno zaštićen od nasilja i prijetnje nasiljem. Ako me unatoč tome napadnu, s namjerom da mene ili koga drugoga, zastrašivanjem prisile na određene postupke, riječ je o terorizmu. Terorizam se i pojmovno i moralno razlikuje od nasilja upotrijebljenog u samoodbrani od rata uopće i partizanskog rata napose kao i od političkog ubojstva i svakog drugog političkog nasilja.”¹⁵

Po Jenkinsu Brianu, terorizam se definira: “Terorizam je primjena ili prijetnja primjenom nasilja u cilju postizanja političkih promjena, odnosno kao nasilje usmjereno na promatrača, a strah je namjeravani efekt, a ne usputni rezultat terorizma.”¹⁶

James M. Poland daje ovu definiciju: “Terorizam je smišljeno, namjerno ubijanje, sakaćenje i prijetnja nevinima radi izazivanja straha i zastrašivanja kako bi se postigla politička ili taktička prednost i utjecalo na javnost”.

¹³ United States Code, Section 2656 f/d, Patterns of Global Terrorism 1994., S.VI

¹⁴ Michel Walzer: Just and Unjust Wars, Penguin Books, Harmondsworth 1980. P. 145 n.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Jenkins Brian: Međunarodna politika br. 1046 s. 39 i definitions, skinuto s interneta 10.02.1997. godine

Tako, C. A.J. Coady definira teroristički čin: "Teroristički čin je politički čin, koji obično izvršava neka organizirana grupa i koji involvira namjerno ubojstvo ili nanošenje kakvog drugog velikog zla neborcima, ili prijetnja takvim činom ili pak namjerno nanošenje velike štete imovini neboraca, ili prijetnja takvom štetom".¹⁷ Prema definiciji Coadya, terorističko nasilje je usmjereno na ljude i imovinu. Ali Jenny Teichman u "Pacifism and the Just War"¹⁸ ističe: "Uništavanje imovine neboraca može odista biti gruba nepravda, ali ako ta imovina nije neophodna za život, to nije terorizam". Jer, "takvi postupci po svojoj prilici neće izazvati strah-terror već samo bijes".¹⁹

Prema definiranju terorizma Carla Wellmana,²⁰ koji želi sačuvati vezu između terorizma i strha, strave, zastrašivanja, ali koji odbacuje vezu terorizma i nasilja koja je nužna, C. A. J. Coady u svojoj definiciji terorizma iznosi suprotno²¹ "Terorizam je vrsta nasilja koja, često zastrašuje, ali je to po njemu tek uvid u sociologiju terorizma koji ne treba uključivati u definiranju te pojavu. Veza između terorizma i straha je kontrigentne prirode".

Svako političko nasilje izaziva izvjesnu dozu straha. Sa ovim bi se morali složiti, ali svakako je da postoji razlika između one vrste nasilja koju bi smo nazvali terorističkom i drugih tipova nasilja, gdje izazivanje straha predstavlja manje važan cilj ili uopće nije cilj, nego popratna posljedica. U terorizmu, izazivanje straha i prisila putem zastrašivanja je središnji cilj.

Prema definiranju T. P. Thorntona²² terorizam ima za cilj da dezorijentira javnost i destabilizuje razne društvene i političke ustanove pa i društveni život uopće.

Kada je u pitanju moralnost terorizma, mislimo da je terorizam moralno nedopustiv za razliku od nekih teoretičara koji tvrde da je terorizam suštinski amoralan. O tome Paul Wilkinson piše: "Ono čime se terorizam bitno razlikuje od drugih oblika organiziranog nasilja nije naprosto njegova surovost, nego amoralnost i antinomizam. Teroristi ispoljavaju ravnodušnost prema apostojećim moralnim kodeksima, ili pak tvrde da su razriješeni svih moralnih obveza. Politički terorizam, ako se primjenjuje

¹⁷ C. A. J. Coady: *The Morality of Terrorism*, Philosophi, vol. 60. 1985., p. 52.

¹⁸ Jenny Teichman: *Pacifism and the Just War*, Blackwell, Oxford, 1986. godina

¹⁹ Isto.

²⁰ Carl Wellman: *On Terrorism Itself*, *The Journal of Value Inquiry*, vol. 13, 1979.

²¹ C. A. J. Coady: *The Morality of Terrorism*, *Philosophy*, vol. 60, 1985., p. 53.

²² T. P. Thornton: *Terror as a Weapon of Political Agitation* u H. Eckstein (ed.), *Internal War*, The Free Press, New York 1964.

svjesno i promišljeno, implicitno je spreman da sve moralne i ljudske obzire žrtvuje zavolju nekog političkog cilja”.²³

Vice-president`s Task Force 1986. godine definira: “Terorizam je nezakonita primjena nasilja ili prijetnja nasiljem, protiv osoba ili stvari za promicanje političkih ili socijalnih ciljeva. On je obično usmjeren na zastrašivanje ili prisiljavanje vlada, osoba ili skupina na promjenu ponašanja ili politike.”

Terorizam prema definiranju njemačkog kriminologa Günthera Kaisera, je planska politički motivirana upotreba kriminalnog nasilja. Spomenuti kriminolog o terorizmu dalje kaže da može biti upravljen protiv države, protiv članova vodećih društvenih grupa ili proizvoljnih građana, ali može uslijediti kao državni terorizam od strane države ili vojske. Nasilne akcije se poduzimaju sistematski i, bilo to sporadično ili kontinuirano, uopće u jednom dužem vremenskom razdoblju. One treba da načinom izvođenja, izborom žrtve ili veličinom štete da pobude veliku pažnju. One stalno imaju za cilj da zbog političkih ciljeva prestraše stanovništvo. Ako teror države ili vojske hoće da stabilizira politički sistem, tako terorizam usmjeren protiv države hoće da potrese red i mir koji vlada, da bi mobilizirali stanovništvo za prevrat. Međutim, važeće pravo im odriče privilegiranje a da se ne govori o priznavanju. Inače, može se napraviti razlika između nasilnih djela koja političke događaje koriste kao dobrodošao povod, da nasilno isprazne svoju agresiju i frustracije i preovladavajućeg broja onih koji se u nizu eskalirajućih sukoba povedu za nasilnim djelima.²⁴

IV

UMJESTO ZAKLJUČKA- POKUŠAJ DEFINIRANJA POJMA TERORIZMA

Terorizam danas postao je svjetski problem koji nema granica, budući da zahvata sve države i narode. Suvremeni terorizam i pojava novih oblika kao elektronički, informacijsko-informatički, tehnoterorizam, high-terorizam, ekološki-protutehnoški i prijetnja nuklearnim terorizmom, u ogledu izvršenja terorističkih akcija i u pogledu posljedica, mogu imati nesagledivih posljedica naročito po stradanja i život ljudi.

Borba protiv terorizma na međunarodnom planu zahtjeva zajedničko i usklađeno djelovanje svih država, otklanjanje uzroka koji dovode do

²³ Paul Wilkinson: Political Terrorism, Macmillan London, 1974, pp 16-17.

²⁴ Günther Kaiser: Kriminologie 10. Auflage C.F.;Müller Verlag, Heidelberg, 1997

terorizma, zajedničko suprotstavljanje terorističkim akcijama i terorističkim organizacijama, skupinama.

Država kao legalna politička institucija suprotstavljena je terorizmu a država i terorističke organizacije su u međusobnom sukobljavanju jer država, njene institucije, objekti i ljudi su mete terorista. Zato država na svim razinama mora otkloniti uzroke koji su doveli do terorizma te se mjerama i postupcima suprotstavljati terorizmu i terorističkim organizacijama i skupinama, ali suprotstavljanja moraju biti takva da ne dovedu do ratnih sukoba. Kako je svaki pojedinac u državi meta terorista to mora posjedovati određenu razinu samozaštite te se znati zaštititi i odbraniti od terorista. Tu aktivnu ulogu mora imati država koja preko institucija i sredstava javnog informiranja, mora informirati građane o mjerama samozaštite od terorizma.

Problem suprotstavljanja terorizmu leži i u činjenici različitog pristupa terorizmu i njegovog definiranja te nepostojanja jedinstvene definicije terorizma.

Kompleksnijim pristupom terorizmu mogla bi se dati sljedeća definicija:

Terorizam je sistematska, tajno organizirana, planirana, pripremana i provedena sustavna nasilna djelatnost (sila i nasilje) koju provode organizacije, skupine, protiv osoba ili imovine kako bi se nanijela šteta osobi ili na imovini sa ciljem zastrašivanja, nasilnog ostvarivanja vlastitih političkih, društvenih ili drugih ciljeva.

Asistent Korajlić Nedžad, dipl. Kriminalista

PRETPOSTAVKE DJELOVANJA SJB U BORBI PROTIV TERORIZMA.

Pred službu javne bezbjednosti kao profesionalnu i stručnu službu ustavom i zakonom određeno je da obavlja poslove i zadatke koji su pred nju postavljeni, misleći ne samo na borbu protiv najtežih krivičnih djela, već i održavanje javnog reda i mira, zaštita određenih ličnosti i objekata, obavljanje kriminalističko - tehničkih poslova, kontrola i regulisanje saobraćaja, kontrola prelaska preko državne granice, pružanje pomoći drugim državnim organima i dr.

Medu bitne pretpostavke za efikasno i jedinstveno djelovanje službe javne bezbjednosti pri izvršavanju navedenih poslova i zadatak koji su pred službu postavljeni u borbi protiv najtežih krivičnih djela, a samim tim i protiv terorizma između ostalih spadaju:

1. Maksimalna budnost svih ovlaštenih službenih lica u službi i izvan nje i njihova stalna operativno-taktička usmjerenost prema svim oblicima ugroženosti.
2. Plansko i osmišljeno postupanje u cilju realizacije prioriternih zadataka koji proizilaze iz bezbjedonosne procjene.
3. Povećanje operativnosti a naročito izbjegavanje kancelarijskog stila i metoda rada.
4. Najšira saradnja sa građanima i drugim faktorima u društvu.
5. Konstantnost djelovanja službe dvadesetčetiri sata sa približno istim intenzitetom u odnosu na procijenjeni stepen opasnosti.
6. Adekvatna kontrola i usmjeravajuća uloga rukovodnih radnika na terenu, a ne samo u službenim prostorijama.
7. Operativno-analičko praćenje sigurnosne problematike ne samo na području policijske uprave i šire već i na užem lokalnom području (mikropodručje).
8. Intezivnija aktivnost u pogledu prevencije kriminaliteta na svim nivoima.
9. Dobro poznavanje vlastitog službenog područja i.
10. Operativna povezanost kako po vertikali tako i horizontali Mup-a federacije i Mup-a kantona, a unutar istih povezanost svih organizacionih jedinica, a time i pojedinca unutar istih, kao i njihovo pravovremeno međusobno informisanje i ispomaganje.

Ovom prilikom posebno će biti usmjerena pažnja na

Dobro poznavanje vlastitog službenog područja

Od strane ovlaštenih službenih lica koje je jedno od osnovnih pretpostavki za uspješno, efikasno i jedinstveno djelovanje službe javne bezbjednosti pri izvršavanju zadataka koji su pred službu javne bezbjednosti postavljeni u borbi protiv najtežih oblika kriminala.

U toku obavljanja svakodnevnih operativno taktičkih poslova ovlaštena službena lica bi stalno trebala da imaju na umu slijedeće:

- Kriminalne grupe stalno su mobilne i čekaju svaku priliku da iskoriste kako bi postigli željeni cilj.
- Kriminalne grupe veoma često imaju dobre veze sa sličnim grupama u inostranstvu što u mnogome otežava rad službe. Te veze većinom u pozadini imaju sasvim drugačiju svrhu kao što je vršenje kriminalnih, subverzivnih i psihološko propagandnih aktivnosti, a da pojedini njeni članovi uopšte toga nisu ni svjesni
- Kriminalitet je iz godine u godinu sve složeniji i pokretljiviji, te ako se ovom problemu ne pristupi planski uz potpuno angažovanje svih ovlaštenih službenih lica kriminalitet će biti neprepoznatljiv i teško dostupan.
- Pošto savremeni kriminalitet nema opštinskih kantonalnih ili državnih granica to nam govori da se na njegovom suzbijanju ne može prići samo na lokalnom nivou već se traži šira akcija.
- Vršenju krivičnih djela veoma često pogoduju drugi faktori koji proizilaze iz nepažnje ili površnosti kako samih žrtava tako i svih drugih koji svojim ponašanjem to omogućavaju. Zato u vršenju svih službi ovlaštena službena lica pored dobijenih zadataka treba da prepoznaju i takve stvari te da svojim savjetima ili prijedlozima utiču da se takve posljedice otklone.
- Treba imati na umu da mnogi kriminalci veoma pažljivo pripremaju svoje akcije te da pritome predhodno vrše opserviranje objekata napada kao i opservaciju patrola.
- Posebno ovlaštena službena lica trebaju da imaju u vidu činjenicu da se bez saradnje sa građanima ne može uspješno riješiti složeniji oblici kriminaliteta a time i terorizma.

Kad uzmemo sadašnju situaciju u federaciji i srpskom entitetu možemo reći da je savremeni kriminalitet iz godine u godinu sve složeniji, bezobzirniji i pokretljiviji, da je prisutna sve izrazitija profesionalizacija i

internacionalizacija jednog značajnog broja kriminalaca i terorista koji u sadašnjim uvjetima otvorenosti granica BiH, migracije stanovništva, velike frekvencije roba i neuvezanosti sistema bezbjednosti u BiH, postaju anonimni, neprepoznatljivi i teško dostupni. Ako se na njihovom onemogućavanju, presijecanju, otkrivanju, hvatanju i uvezivanju sistema bezbjednosti ne bude radilo planski i smišljeno uz puno angažovanje svih državnih službi, a ne samo službi bezbjednosti na svim nivoima kao i međunarodne zajednice, na principu brzog i pravovremenog međusobnog obavještanja koordinacije u radu, sinhronizacije akcija i mjera, ekipnog rada i najšire saradnje sa građanima možemo zaključiti da će BiH biti izložena napadima svih oblika organizovanog kriminala, a samim tim i terorizma, mada od toga nismo imuni ni danas.

Kada uzmemo u obzir da se još nije odustalo od podjele BiH od strane mnogih, a da je jedan od metoda subverzivnog djelovanja i vršenja terorističkih akata, postavlja se s pravom pitanje da li je neko uvezo terorizam u BiH mimo volje njenih građana.

Naprijed navedeno podrazumijeva da ovlašteno službeno lice što je moguće bolje upozna mikrobezbjednosno područje na kome obavlja službu, a naročito mora poznavati slijedeće:

1. Poznavanje stanovništva.
2. Poznavanje naseljenih mjesta i objekata u njemu.
3. Poznavanje komunikacija:
 - a) u cestovnom saobraćaju
 - b) u željezničkom saobraćaju
 - c) u riječnom i pomorskom saobraćaju.
4. Poznavanje zemljišta.
5. Poznavanje šuma
6. Poznavanje planina

1. Kada mislimo na poznavanje stanovništva na mikropodručju onda mislimo na to da ovlašteno službeno lice koje pokriva to područje u sklopu pozorničke i patrolne službe mislimo na to da je potrebno da bude upućen u strukturu stanovništva kako po broju tako i po nacionalnoj i vjerskoj strukturi. O nezaposlenima, a posebno licima koja su iz bilo kog osnova interesantna za službu javne bezbjednosti, a koja žive ili rade na tom mikropodručju.

Od naprijed navedenih struktura ovlaštena službena lica bi trebala naročito da upoznaju slijedeće:

- Lica sklōna vršenju svih krivičnih djela prekršaja, asocijalnih ponašanja i sl.
- Lica koja se nalaze pod pojačanom kriminalističkom kontrolom.
- Strani državljani kojima je odobren stalni ili privremeni boravak.
- Službena lica koja po prirodi poslova često kontaktiraju sa službom javne bezbjednosti (inspekcijske službe, carina, čuvari kpd, vojne policije, organi pravosuda, vatrogasci i dr.).
- Penzionisani radnici Mup-a.
- Predstavnike mjesnih zajednica kućnih savjeta.
- Lica koja po svome položaju, profesiji koju obavljaju, znanju i sposobnostima, te drugim subjektivnim i objektivnim uvjetima mogu da uoče i zapaze razne interesantne pojave i događaji koji su za službu javne bezbjednosti interesantni i koje su pogodne sa aspekta pružanja informacija (repcionari, konobari, poštari, trgovci, radnici na benzinskim pumpama, automehaničari, taksisti, šumari, ćobani i dr.).

Zamislimo se samo koliko smo puta prilikom vršenja naše službe imali priliku da od svih ovih kategorija tražimo i u većini slučajeva dobijemo informaciju koja kad se uporedi sa drugim izvršenim provjerama bude od presudne važnosti za rješenje nekog od kriminalnih djela bez obzira da li se radi o djelu sa većom ili manjom društvenom opasnošću.

2. Ovlašteno službeno lice koje obavlja službu na pozornom i patrolnom reonu da bi uspješno i dobro obavljalo svoj posao mora imati informacije: o veličini svog područja, granicama i prostornom uređenju naselja, dijelova grada, nazivima i karakteristikama ulica, trgovima i drugim javnim površinama, o važnijim privrednim objektima, instalacijama i drugim bitnim pozicijama a posebno bi moralo da obrati pažnju na slijedeće:

- Važne privredne objekte.
- Prostore i objekte gdje se okuplja veći broj građana.
- Objekte u kojima su smještene društveno političke zajednice, diplomatsko konzularna predstavništva, vojni objekti i dr.
- Objekti gdje su nastanjeni funkcioneri na svim nivoima.
- Položaji i lokacije bolnica, škola, obdaništa i dr. vaspitne ustanove.
- Studentski i učenički domovi za stanovanje.
- Hotele, konačišta i ugostiteljske objekte.
- Poštama, bankama, mjenjačnicama i dr.

- Prodavnicama za promet oružjem i municijom.
- Objektima koji služe kao mjesto gdje se okupljaju kriminogena lica.
- Objekti gdje se često prodaju ili rasturaju roba sumnjivog porijekla.
- Kulturno istorijskim spomenicima, muzejima i dr.
- Sportskim terenima, parkovima i dr.

3. U vršenju svojih poslova ovlašteno službeno lice, a time i služba veoma često, skoro svakodnevno naročito u urbanim sredinama dođe u situaciju da bez dobrog poznavanja ovog faktora ne bi moglo da funkcioni- ra te ako dođe do zapostavljanja ove komponente može doći u pitanje nor- malan tok bezbjednosne situacije na lokalnom, kantonalnom, državnom pa i međunarodnom planu. Kada uzmemo u obzir činjenicu da se organi- zovani kriminalitet a samim tim i terorizam ne može zamisliti bez korište- nja komunikacija kako prilikom priprema, realizacije, te i odlaska sa mjesta kriminalnog događaja, onda sa razlogom možemo reći da je veliki značaj da ovlaštena službena lica službe javne bezbjednosti dobro poznaju sve saobraćajne komunikacije na svom području i to u:

- A) drumskom saobraćaju,
- B) željezničkom saobraćaju,
- C) riječnom i pomorskom i
- D) zračnom saobraćaju

Ovo podrazumijeva naročito poznavanje slijedećih karakteristika za po- menute grane saobraćaja i to :

A

- Saobraćajnu mrežu puteva na užem području sa priključcima na pute- ve od većeg značaja.
- Stanje i karakteristike puteva (nagibi, usponi, oštre krivine i dr.).
- Važnije objekte na putevima (nadvožnjaci, podvožnjaci, tuneli, mostovi i dr.).
- Frekvenciju prometa na putevima u raznim vremenskim intervalima.
- Autobuske stanice, taxi stajališta.
- Udaljenosti između pojedinih mjesta, redovi vožnje.

B

- Mjesta koja su povezana sa željezničkim saobraćajem.
- Redove vožnje u željezničkom saobraćaju.
- željezničke stanice i usputne stanice i prateće objekte uz prugu.

C

- Mrežu plovnih puteva i redove vožnje plovila.

- Dužinu plovnih puteva i vodostaj u određenim vremenskim intervalima.
- Luke i pristaništa.
- Signalne uređaje sa mjestima gdje su postavljeni.
- Dubinu vode, mjesta pogodna za iskrcavanje, uvale i dr.

D

- Aerodrome i objekte na njima.
- Redove letenja u domaćem i međunarodnom saobraćaju.
- Aero, padobranske, modelarske i druge klubove.

4. Pod ovim podrazumijevamo da ovlašteno službeno lice na području koje pokriva dobro poznaje konfiguraciju, preglednost, ispresijecanost i druge karakteristike zemljišta, kao i znanje orijentacije u prostoru kako neposredno, tako i pomoću topografije, skice i dr. Posebno bi trebao da poznaje slijedeće:

- Mogućnosti kretanja, prilaze, puteve, staze, na području koje pokriva pa i šire.
- Pećine, uzvišenja, klisure, vrtače, kao i druga mjesta pogodna za osmatranje, zasjede, skrivanje i dr.
- Izvore, potoke, bunare, rijeke i dr.

5. Kod poznavanja šuma posebno treba poznavati :

- šumske puteve, staze, tačke za orijentaciju.
- šumske predjele pogodne za zasjede, skrivanja i dr.
- šumska radilišta, šumske kuće i druge objekte.
- Vrste divljači u šumama, lovačka društva, mjesta gdje se vrši nedozvoljena sjeća.

6. Ovlašteno službeno lice na području koje pokriva posebno bi trebalo da poznaje, a što se tiče poznavanja planina slijedeće :

- Prohodne i neprohodne dijelove planina, planinske puteve, staze, prečace i dr.
- Planinske doline, visove, litice, špilje, ovčarske kolibe, planinske domove, planinarska društva i druga mjesta pogodna za zasjede, sakrivanja, osmatranja i dr.

Poznavanjem lokalnog područja koje pokriva ovlašteno službeno lice u vršenju svojih poslova i radnih zadataka u cjelini, veoma je važno ne samo sa stajališta redovnog obavljanja svakodnevnih službenih zadata-

ka, već i sa stajališta uspješnog poduzimanja posebnih operativno-taktičkih mjera i akcija u posebnim situacijama ukoliko do istih dođe, a kao što su ubačene diverzantsko terorističke grupe, organizovane kriminalne grupe i dr. Stoga bi neposredni rukovodioci bili dužni da odgovarajućim rasporedima i usmjeravanjem pozorničke i patrolne službe i drugih službi, omoguće ovlaštenim službenim licima da dobro upoznaju područje na kome obavljaju svoju službu bar u granicama svog područja djelovanja, a poželjno je poznavanje i osnovnih kontura kompletnog područja policijske uprave pa i šire.

Sadržaj

1. POLITIČKI TERORIZAM U BOSNI	1
2. TIPOLOGIJA TERORIZMA I KARAKTERISTIKE POSTRATNOG TERORIZMA	7
3. (NE)NASILJE, RAT I VJERSKA UČENJA	17
4. ELEMENTI TERORIZMA NAD CIVILIMA SARAJEVA U AGRESIJI NA BIH	31
5. MOTIVACIONE OSNOVE TERORISTIČKOG PONAŠANJA POJEDINCA	41
6. POLITIČKO SIGURNOSTI ASPEKTI TERORIZMA SA OSVRTOM NA SITUACIJU U BIH	47
7. NEKI ASPEKTI KRIMINALISTIČKO-PRAVNE PROBLEMATIKE TERORIZMA	53
8. TERORIZAM – OSNOVNE KARAKTERISTIKE I PRINCIPI BORBE PROTIV TERORIZMA	63
9. TERORIZAM, MOĆ I BOL	71
10. O TERORIZMU	87
11. PRETPOSTAVKE DJELOVANJA SJB U BORBI PROTIV TERORIZMA	103